

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПОВІТРЯНИХ СИЛ імені ІВАНА КОЖЕДУБА

**ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРОТИБОРСТВО
В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

**МАТЕРІАЛИ
НАУКОВОГО СЕМІНАРУ З МІЖНАРОДНОЮ
УЧАСТЮ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ПОВІТРЯНИХ СИЛ імені ІВАНА
КОЖЕДУБА**

26 листопада 2025 року

Харків
2025

Науковий семінар Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба «Інформаційне протиборство в умовах російсько-української війни»: статті та тези доповідей, 26 листопада 2025 року. – Х.: ХНУПС ім. І. Кожедуба, 2025. – 175 с.

Наведені статті та тези доповідей за теоретичними та практичними результатами наукових досліджень і розробок, виконаних науково-педагогічними працівниками, науковцями, здобувачами освіти, фахівцями органів військового управління, закладів освіти, установ і підприємств України.

За достовірність викладених фактів, цитат та інших відомостей відповідальність несе автор.

Затверджено до друку вченою радою Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, протокол від 27 січня 2026 року № 1.

Харківський національний університет Повітряних Сил
ім. І. Кожедуба, 2025

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ НАУКОВОГО СЕМІНАРУ

Голова організаційного комітету – заступник начальника Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба з психологічної підтримки персоналу – начальник відділу полковник ЛУК'ЯНЕНКО В.В.

Заступник голови організаційного комітету – начальник кафедри психології та педагогіки Харківського національного університету Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба, кандидат філософських наук, доцент полковник КРОТЮК В.А.

Члени організаційного комітету:

професор кафедри філософії Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, доктор філософських наук, професор КАЛИНОВСЬКИЙ Ю.Ю.;

доцент кафедри філософії Харківського національного університету Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба, кандидат філологічних наук, доцент ЧЕРНИШОВА Т.О.

Відповідальний секретар організаційного комітету – доцент кафедри психології та педагогіки Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, кандидат психологічних наук АРТЮХОВА В.В.

ЗМІСТ

Організаційний комітет	3
Вступне слово начальника Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба бригадного генерала Андрія БЕРЕЖНОГО.....	8
<i>Бережний А.О., Лук'яненко В.В.</i> ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА ПОЛІТИЧНОГО ПРОТИБОРСТВА.....	10
<i>Сальнікова О.Ф.</i> ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО НАРАТИВУ ТА ЙОГО РОЛЬ У РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	15
<i>Дзьобань О.П., Кротюк В.А.</i> ВІЙНА Й ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА У МЕРЕЖЕВОМУ ВИМІРІ СУЧАСНОГО СОЦІУМУ	18
<i>Поліщук І.О.</i> ЛЕГІТИМНІСТЬ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ КОНТЕКСТІ.....	21
<i>Харламов М.І. Чиркіна-Харламова М.А.,</i> ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УЧАСНИКІВ АНТИБІЛЬШОВИЦЬКОГО РУХУ ХОЛОДНОЯРСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В 1919-1922 РР.....	26
<i>Данильян О.Г., Калиновський Ю.Ю.</i> СИМВОЛІЧНО-КУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ КОНТЕКСТ.....	26
<i>Староконь Є.Г., Удоденко А.О.</i> ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ.....	31
<i>Баловсяк Н.В.</i> ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ РИЗИКИ «ЗАБРУДНЕНИХ» ДАНИХ ДЛЯ СИСТЕМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ.....	34
<i>Вигівська О.В., Краснокутський І.</i> ІНФОРМАЦІЙНИЙ СПРОТИВ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: НАПРЯМКИ, ОСОБЛИВОСТІ, ПРОБЛЕМИ.....	35
<i>Фриз В.П., Павленко М.М.</i> АКТУАЛЬНІСТЬ МОНІТОРИНГУ TELEGRAM-КАНАЛІВ У КОНТЕКСТІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ.....	41
<i>Сідченко С.О., Хударковський К.І., Залкін С.В., Ревін О.В.</i> ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ (ПСИХОЛОГІЧНОМУ) ВПЛИВУ НА ОСОБОВИЙ СКЛАД СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ.....	43

Гончарова О.С. ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	46
Кириченко А.В., Дронов А.М. СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВПЛИВУ РФ НА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗС УКРАЇНИ.....	57
Бабич А.А., Денисюк О.А., Дем'яненко К.С. АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ АСПЕКТІВ НАДАННЯ ПІДТРИМКИ СІМ'ЯМ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЗАГИБЛИХ ПІД ЧАС БОЙОВИХ ДІЙ.....	65
Костенко Ю.І., Малюга В.М. ІСТОРИЧНІ МІФИ, ЯК ЗАСІБ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	67
Храбан Т.Є., Храбан М.І. САРКАСТИЧНИЙ ДИСКУРС ЯК ФОРМА ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОТИБОРСТВА У МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	71
Голота А.А., Кожушко М.І., Деменко А.М. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН ЯК ПРИКЛАД ІНФОРМАЦІЙНОГО СПРОТИВУ У ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ.....	76
Вигівська О.В., Муха В.В. РОСІЙСЬКІ ІСТОРИЧНІ МІФИ ТА ЯРЛИКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ.....	84
Савчук О.А., Пасічник В.І. ТЕХНОЛОГІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ ЦИФРОВОЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ.....	87
Вигівська О.В., Перфілов А.Ю. ПІДМІНА ПОНЯТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ ПІД ЧАС ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	91
Мошаренкова Т.В., Мошаренков В.В. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ВОРОЖИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВПЛИВІВ НА РОДИНИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....	93
Староконь Є.Г., Харченко О.О. ДИНАМІКА НАРАТИВІВ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ В ХОДІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ.....	96

<i>Артюхова В.В., Накорнєєва А.А.</i> ФЕНОМЕН «ПОДВІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ» ЖІНКИ-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ.....	100
<i>Фриз В.П.</i> TELEGRAM У СУЧАСНІЙ ВІЙНІ, ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ В КОНТЕКСТІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	102
<i>Соболева С.М.</i> ОСНОВНІ АСПЕКТИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	107
<i>Кислий В.Д., Приходько Д.П.</i> ДЕЗІНФОРМАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ У СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	110
<i>Артюхова В.В., Павицька А.О.</i> ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТЕРОР: МЕТОДИ, ЕФЕКТИ, ПРОТИДІЯ.....	112
<i>Соболева С.М., Засікан Є.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ТЕХНОЛОГІЙ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	115
<i>Назаренко Р.О.</i> ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ВНУТРІШНІХ МІФІВ: ЯК КРЕМЛЬ ПЕРЕТВОРЮЄ ПРОПАГАНДУ ПРО УКРАЇНУ НА ЕЛЕМЕНТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ.....	118
<i>Яндола К.О.</i> ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРОТИБОРСТВО ЯК НОВИЙ ВИМІР ВІЙСЬКОВОГО ЛІДЕРСТВА.....	120
<i>Артюхова В.В., Яковчук В.О.</i> РОЛЬ ВІЙСЬКОВИХ ТРАДИЦІЙ У ФОРМУВАННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ДО СТРАХУ.....	123
<i>Пілюгіна К.Г.</i> ІНФОРМАЦІЙНИЙ ІМПЕРІАЛІЗМ ЯК ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКЕ ЯВИЩЕ.....	126
<i>Zorkin R.Y., Meleshko K.I.</i> COUNTERACTING MODERN INFORMATION THREATS.....	131
<i>Pavytska A., Pavytskyi S.</i> INFLUENCE OF INFORMATIONAL PROPAGANDA ON AIRCRAFT.....	133
<i>Малєєв О., Брецько Т., Петренко А.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІЗОЛЯЦІЇ МАЛИХ ГРУП В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ.....	137
<i>Мовчан В.І.</i> КОМЕНТАРІ В TELEGRAM-КАНАЛАХ: ВИКОРИСТАННЯ В ІНТЕРЕСАХ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ.....	139
<i>Івкова В.С.</i> РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ПУБЛІКАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ У ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛАХ У КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ.....	142

Зінченко А.Ю. МАНІПУЛЯЦІЯ МАСОВОЮ СВІДОМІСТЮ ЧЕРЕЗ МЕДІА ТА СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ.....	144
Магдун М.В. ЕВОЛЮЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ У СУЧАСНІЙ ВІЙНІ: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	147
Ковальчук В.М. СОЦІОКУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ФАКТОР ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ВІЙСЬКОВИХ.....	154
Льяш А.О. ІНТЕГРАЦІЯ OSINT-АНАЛІТИКИ В ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ ДЛЯ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНІЙ АГРЕСІЇ ПРОТИВНИКА.....	156
Яцук А.Р., Михайлова Х.Є. ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ НА ЗГУРТОВАНІСТЬ ВІЙСЬКОВОГО КОЛЕКТИВУ	160
Дрозд Я.О. УКРАЇНСЬКА МОЛОДЬ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА.....	164
Моторя А.В. ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ ЯК НОВА МОВА ОСМИСЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ.....	166
Головач В.І. КОГНІТИВНІ УПЕРЕДЖЕННЯ ЯК МІШЕНІ МАНІПУЛЯЦІЙ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	170
Лозинська О.К. ЕТИЧНІ ВИМІРИ СУЧАСНОГО ЦИФРОВОГО ПРОТИБОРСТВА.....	173

ВСТУПНЕ СЛОВО

**начальника Харківського національного університету
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба
бригадного генерала Андрія БЕРЕЖНОГО**

Шановні колеги, панове офіцери, дорогі учасники семінару!

Радий вітати вас на науковому семінарі, присвяченому одній із найгостріших тем сучасності – інформаційному протиборству в умовах російсько-української війни.

Сьогодні ми чітко усвідомлюємо, що війна триває не лише на лінії бойового зіткнення. Вона точиться у смартфонах, на телеекранах, у соціальних мережах та, зрештою, у свідомості мільйонів людей. Ворог використовує інформацію як повноцінну зброю, намагаючись дезорієнтувати наше суспільство, посіяти хаос, підірвати довіру до уряду та збройних сил держави.

Особлива роль в інформаційній боротьбі відводиться системі військової освіти, її трансформації на основі набутого бойового досвіду та вивчення і впровадження передових методик і технологій підготовки військ. Сьогодні ми не просто готуємо військові кадри – ми формуємо інтелектуальний щит держави. Військова освіта в умовах війни перестала бути лише процесом передачі знань, вона стала платформою для створення нових засобів боротьби, формування військових лідерів нової генерації.

У межах трансформації системи військової освіти ми активно впроваджуємо стандарти НАТО. Це стосується не лише процедур, а й сертифікації курсів професійної військової освіти (рівні L1–L2), що дозволяє нашим фахівцям бути взаємосумісними з партнерами у протидії інформаційним загрозам. Ми відходимо від моделі простого реагування на фейки. Наша мета – підготовка офіцерів, здатних реалізувати проактивні стратегічні комунікації. В університеті провадиться підготовка фахівців з інформаційної безпеки та фахівців з психологічної підтримки персоналу.

Сучасний офіцер має володіти інструментами штучного інтелекту та системами ситуаційної обізнаності. Ми інтегруємо в навчання досвід використання таких систем та моделей, які допомагають випереджати ворога за ефективністю і швидкістю ухвалення рішень. Сучасна військова освіта – це також виховання «цифрової стійкості». Наші навчальні програми фокусуються на захисті інформаційного простору та протидії

Інформаційне протиборство в умовах російсько-української війни
інформаційно-психологічним операціям, які ворог спрямовує на дестабілізацію внутрішнього стану сил оборони та суспільства.

Наше завдання – виховати не просто виконавця наказів, а інтелектуального лідера, який розуміє архітектуру інформаційного простору і здатний нейтралізувати ворожий вплив ще на етапі його зародження. Важливо пам'ятати: в інформаційній війні беруть участь усі без винятку. Кожен пост, репост чи коментар – це постріл, який може бути спрямований як на захист, так і на руйнування нашої стійкості.

Наш університет завжди був і залишається осередком наукової думки, яка працює на потреби оборони. Ми очікуємо від сьогоденного заходу не просто теоретичних доповідей, а й практичних рекомендацій. Нам потрібні нові алгоритми виявлення фейків та маніпулятивного впливу, ефективні стратегії контрпропаганди та методики підготовки фахівців, здатних перемагати у цій невидимій, але надважливій битві.

Бажаю учасникам конференції плідних дискусій та вагомих наукових результатів! Нових перемог на інформаційних фронтах і напрямках!

Слава Україні!

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА ПОЛІТИЧНОГО ПРОТИБОРСТВА

А.О. Березний, кандидат технічних наук, доцент

В.В. Лук'яненко

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Тема інформаційної війни як технології політичного протидорства набуває все більшої популярності серед експертів і вчених. Усіх дослідників цього феномена умовно можна поділити на три групи:

– представники соціально-комунікативного підходу розглядають інформаційну війну як окремі інформаційні заходи та засоби конкуренції чи міждержавного протидорства;

– прибічники військово-прикладного підходу – відносять інформаційну війну до сфери військового протидорства як комплексне застосування сил і засобів інформаційної та збройної боротьби. Деякі вчені вважають за краще використовувати термін «інформаційна боротьба», розглядаючи його як інформаційну складову бойових дій.

– третя група дослідників визначають інформаційну війну як явище мирного періоду міждержавного протидорства, що дозволяє вирішувати зовнішньополітичні завдання несилевим методом.

Одним із перших теоретиків інформаційної війни визнаний Мартін Лібікі, який, однак, у своїй роботі «Що таке інформаційна війна?» (1995), визначення самого поняття «інформаційна війна» не наводить. Замість цього М. Лібікі описує форми інформаційної війни, серед яких виділяє сім основних і двадцять додаткових. Вся система «Information Warfare» описується схемою, з якої й випливає поняття «інформаційна війна» [1].

Через кілька років потому Міністерство оборони США у тексті «Об'єднаної доктрини інформаційних операцій» розділяє та надає роз'яснення поняттям «інформаційна операція» та «інформаційна війна».

Американський військовий аналітик Річард Шафраньски розглядає інформаційну війну в контексті збройного зіткнення як збройні дії, спрямовані проти будь-якої частини системи знань або припущень ворога [2]. На думку китайського військового аналітика Ван Пуфена, інформаційна війна є продуктом інформаційної епохи. За такого типу війни у бою часто використовуються інформаційні технології й інформаційна зброя. У центрі такого протистояння – боротьба за контроль над інформаційним полем бою, для того, щоб впливати або ухвалювати

рішення щодо перемоги або поразки [3, с. 71]. На основі аналізу китайських джерел Майкл Пілсбурі доводить, що китайці дотримуються стратегії інформаційного панування і в інформаційній війні будуть прагнути зруйнувати у супротивника процес ухвалення рішення, впливаючи на здатність супротивника одержувати, обробляти, передавати та використовувати інформацію [4].

Погляди більшості дослідників сходяться у тому, що основою інформаційної війни є маніпулятивний вплив на цільову аудиторію через інформаційні повідомлення. Цей вплив використовується в різних сферах: в політичній – з метою дискредитації державного керівництва ворожої країни, спотворення реального стану справ у стані противника, руйнування його союзів і коаліцій; в економічній – задля послаблення економіки ворожої країни через санкції та інші дискримінаційні заходи; у духовній сфері – використання неправди та наклепу для зміни політичного ладу та впливу на суспільну свідомість. Фахівці стверджують, що суб'єкти маніпулятивного впливу використовують як традиційні, так і новітні медіа, вивчаючи суспільну психологію, особливості менталітету та історичного розвитку країни об'єкту нападу. Для досягнення поставленої мети агресор застосовує цілу систему маніпулятивних технологій, які спрямовані на різні верстви населення з урахуванням конфліктогенних чинників конкретної країни [5, с. 130].

Загалом, мета війни полягає не лише в переформатуванні думок, установок, а й у змінненні способів мислення та поведінки людини, руйнуванні існуючої системи цінностей. При успішному веденні такої війни агресор формує індивідуальні й групові настрої та поведінку на користь власних тактичних або стратегічних завдань [6, с. 15].

Об'єктами руйнування в інформаційній війні стають ціннісні орієнтири суспільства, а основним інструментом впливу є мас-медіа. Зокрема, Росія використовує багаторівневу систему пропаганди для впливу на українське суспільство, власну внутрішню аудиторію та міжнародну спільноту. Найпоширенішими інструментами російських інформаційних операцій є дезінформація та фейки – Росія поширює численні фейки, щоб виправдати своє вторгнення, демонізувати українську владу та звинуватити Україну у військових злочинах. Одним із ключових наративів кремлівської пропаганди є звинувачення України в нацизмі, що є спробою легітимізувати війну як «спеціальну військову операцію» з «денацифікації». З метою дегуманізації українського війська російська пропаганда регулярно поширює неправдиві заяви про те, що

українські військові використовують цивільних як «живі щити» для створення інформаційних алібі перед атаками на цивільні об'єкти, як, наприклад, удар по вокзалу в Краматорську.

З метою зриву планів мобілізації, підризу морально-психологічного стану українського суспільства ворог розгорнув і проводить широкомасштабну кампанію «ухилянт» – через різні канали поширюються наративи, спрямовані на деморалізацію нашого соціуму та створення враження масового ухилення українців від мобілізації.

Росія не припиняє маніпулювання історією. Викривлення історичних фактів та подій сьогодення для формування негативного іміджу України на міжнародній арені є улюбленою тактикою російського президента. Ворог активно займається поширенням суперечливих наративів та використовує наявні соціальні проблеми для поляризації громадян у країнах-членах ЄС та підризу довіри до демократичних інститутів.

Україна також активно веде інформаційну війну для протидії агресору – здійснюється поширення правдивої інформації та використовуються технології деморалізації російських військ. Основними напрямками протидії є:

– *використання соціальних мереж*: Україна цілеспрямовано використовує платформи, такі як Instagram, Telegram, TikTok, Facebook тощо для поширення контенту про жорстокість російського вторгнення, збору коштів та інформування міжнародної спільноти;

– *деморалізація російських військ*: поширення інформації про втрати Росії, відеороликів, що закликають російських солдат здатися, та використання перехоплених телефонних розмов, у яких російські солдати висловлюють невдоволення своїм керівництвом;

– *фактчекінг та викриття пропаганди*: українські організації, як-от StopFake та Detector Media, займаються фактчекінгом та викриттям російської пропаганди.

Ці приклади демонструють, як інформаційні операції стали невід'ємною частиною сучасного конфлікту. Україна використовує комплексний підхід до протидії інформаційним загрозам, який включає як державні інституції, так і громадянське суспільство. В Україні розроблена і реалізується Стратегія інформаційної безпеки держави, яка визначає пріоритети та завдання у сфері кібербезпеки та інформаційної протидії на довгострокову перспективу. Створені і діють Центр протидії дезінформації при Раді національної безпеки і оборони та Центр

стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та інформаційної політики України. Ці органи систематично працюють над викриттям дезінформаційних кампаній російської пропаганди. Спільно з іншими структурами, центри відіграють важливу роль у формуванні стійкості українського суспільства до пропаганди. Вони проводять інформаційні кампанії, тренінги, готують посібники, аналітичні доповіді, методичні рекомендації, що пояснюють тактики та механізми деструктивного інформаційного впливу.

У свою чергу, органи влади – від військових адміністрацій до місцевих рад – активно використовують популярні соціальні медіа-платформи, такі як Telegram та Viber, для прямого та оперативного контакту з населенням.

На місцевому рівні, зокрема на базі освітніх закладів, започатковані і продовжують розвиватися Програми з підвищення медіаграмотності серед українського населення, які допомагають громадянам критично оцінювати інформацію та перевіряти її джерела. За ініціативою громадянського суспільства та журналістів, створені успішні проекти, такі як StopFake та Detector Media, фахівці яких займаються постійним моніторингом, фактчекінгом й спростуванням фейків.

Українські телекомпанії створили спільні телемарафони, щоб розширити канали зв'язку та ефективно протистояти дезінформації, зокрема на окупованих територіях. Розроблені методичні рекомендації для регіональних медіа та місцевих органів влади для оперативного виявлення та реагування на ворожу пропаганду, спрямовану на конкретні регіони.

Отже, аналіз основних теоретико-методологічних підходів до дослідження поняття інформаційної війни, дозволяє виділити два базових, що утвердились в сучасній науковій літературі. Перший з них виходить з опису явища інформаційної війни через її вплив на масову свідомість, визначення її маніпулятивного потенціалу і психологічного значення інформаційних повідомлень. Другий підхід розглядає явище інформаційної війни як автономну систему в сучасному суспільстві, що спирається на технічний, математичний та понятійний апарат.

Інформаційна війна припускає порушення, ушкодження, модифікацію інформаційних ресурсів і знань людей про самих себе та навколишній світ і впливає на суспільну думку та думку еліт. Вона передбачає заходи дипломатичного характеру, пропагандистські та психологічні кампанії, підривні акції в галузі культури й політики,

дезінформацію шляхом проникнення в місцеві медіа-канали та комп'ютерні мережі й бази даних, технічне сприяння дисидентським і опозиційним рухам і надання їм інформаційної підтримки.

З розвитком технічних засобів збільшується число прийомів ведення інформаційної війни: від «інформаційної боротьби першого покоління», що розглядалася її авторами як розширення класичної радіоелектронної боротьби, до «інформаційної боротьби третього покоління» – проведення інформаційно-психологічних операції з максимальним негативним соціальним ефектом.

Список використаних джерел:

1. Лібікі Мартін. Що таке інформаційна війна? *Військо України*. 2014. URL: <http://viysko.com.ua/texnologiji-voyen/martin-libiki-shho-take-informacijna-vijna> (дата звернення: 18.11.2025).
2. Szafranski R. Theory of Information Warfare: Preparing For 2020. *Airpower Journal*. URL: http://www.airpower.au.af.mil/airchronicles/apj/apj95/spr95_files/szfran.htm (дата звернення: 18.11.2025).
3. Дубас О. Інформаційна війна : нові можливості політичного протиборства. *Освіта регіону*. 2010. № 1. С. 69–72.
4. Городня Н. Країни Східної Азії в першому десятилітті XXI ст.: регіональні інтеграційні ракурси та глобальні пріоритети. Дослідження світової політики: Збірник праць. 2010. №5. С. 198–227.
5. Війни інформаційної епохи: міждисциплінарний дискурс: монографія / за ред. В. А. Кротюка. Харків: ФОП Федорко М. Ю., 2021. 558 с.
6. Світоглядний сенс сучасної війни: соціогуманітарні аспекти: монографія / за ред. В.А. Кротюка. Харків: Факт, 2024. 509 с.

**ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО
НАРАТИВУ ТА ЙОГО РОЛЬ У РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

*О.Ф. Сальнікова, Заслужений діяч науки і техніки України, доктор наук з
державного управління, кандидат технічних наук, старший науковий
співробітник*

*Національний технічний університет України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»*

Ю.С. Навроцька

*Національний технічний університет України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»*

На виконання Указів Президента «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного часу» [1] та «Про нейтралізацію загроз інформаційній безпеці держави» [2] актуальним питанням сьогодення є розробка теоретичних підходів до формування стратегічного наративу держави з метою реалізації цілей національної безпеки.

В Об'єднаній доктрині союзників для стратегічних комунікацій НАТО Стратегічні комунікації (StratCom) – це функція командної групи, відповідальна за розуміння інформаційного середовища для всіх відповідних аудиторій і, на основі цього розуміння, використання всіх засобів комунікації – включаючи дії, зображення та слова – для відповідного інформування та впливу на ставлення та поведінку аудиторії через наративний підхід у пошуках бажаного кінцевого стану [3].

Наратив пояснює та підтримує цілі Альянсу для цілого ряду аудиторій для досягнення бажаного політичного та військового результату. Наратив забезпечує структуру для узгодження всіх дій політичного, військового та цивільного персоналу, інструментів повноважень, рівнів операцій, оперативних сфер і зон спільних операцій. Якщо Альянс та його партнери діють узгоджено, це є неодноразовим наочним доказом того, що дії відповідають наративу в сприйнятті аудиторії. Загалом наратив визначається як: «усна або письмова розповідь про події та інформацію, розташовану в логічній послідовності для впливу на поведінку цільової аудиторії». Наративи впливають як з історичного, так і з сучасного контексту ситуації, що розгортається, і повинні бути розроблені на основі цінностей та/або норм, прийнятих для ключових зацікавлених сторін. Інституційний і довгостроковий наратив

НАТО впливає з історичної (як зазначено в Північноатлантичному договорі 1949 року) мети та місії Альянсу. Це потрібно застосувати до сучасного контексту ситуації, яка розгортається для стратегічних або мікронаративів. Основні принципи наративу НАТО втілені в преамбулі Північноатлантичного договору, а саме: «Сторони цього Договору підтверджують свою віру в цілі та принципи Статуту Організації Об'єднаних Націй і своє прагнення жити в мирі з усіма народами і всіма урядами. Вони сповнені рішучості захищати свободу, спільну спадщину і цивілізацію своїх народів, засновану на принципах демократії, особистої свободи і права. Вони прагнуть сприяти стабільності та добробуту в Північноатлантичному регіоні. Вони сповнені рішучості об'єднати свої зусилля колективної оборони та збереження миру і безпеки» [3].

Вирізняються три різні типи наративів НАТО:

Інституційний наратив – «основний» наратив НАТО: «демократичний багатонаціональний альянс, який об'єднується через кордони, щоб мужньо та компетентно боронитися від загроз нашим домівкам», ґрунтується на Північноатлантичному договорі. Він поширюється через усі дії Альянсу та цілеспрямовані комунікаційні кампанії, вкладені в комунікаційну стратегію. Хоча інституційний наратив, як правило, стійкий, він може розвиватися з часом відповідно до змін в організації та середовищі;

Стратегічний наратив – пояснює обґрунтування організації, установи чи групи для проведення ряду заходів і бажаного стратегічного результату. Він розробляється на найвищому рівні, відповідальному за діяльність, як важливий внесок у процес планування. У контексті НАТО важливо, щоб наративи членів Альянсу щодо діяльності узгоджувалися та резонували з наративом НАТО, а не підривали його. Також важливо, щоб стратегічні наративи узгоджувалися з інституційним наративом;

Мікронаратив – розробляється для підтримки середньострокових оперативних або короткострокових тактичних цілей, є чітко орієнтованим на конкретні ключові зацікавлені сторони, але все одно повинен узгоджуватися з інституційними та стратегічними наративами Організації [3].

Позиція України щодо вступу до НАТО мінялася неодноразово, за таких умов держава не могла впроваджувати послідовного стратегічного наративу ані в середині країни, ані в країнах-членах Альянсу, від яких залежить рішення. Росія тим часом із середини нульових проводить потужні інформаційно-психологічні операції на зрив вступу України до

НАТО, як в середині України, так і в євроатлантичному просторі, який в російському політичному словнику визначається як «колективний Захід» [4].

Станом на зараз в Україні існує офіційний стратегічний наратив у сфері національної безпеки і оборони і він затверджений на найвищому рівні у вигляді стратегічних документів, а саме: Стратегії національної безпеки України, Стратегії зовнішньополітичної діяльності України, Стратегічному оборонному бюлетені України, Стратегії інформаційної безпеки України тощо. Разом із тим необхідно відрізнити наявність документів і наявність одного централізованого, чіткого, всепроникного наративу, який однозначно формулює образ та місце України в світі, цілі, засоби, ролі – і який офіційно затверджений як наратив (а не лише як стратегічний документ).

Отже, стратегічний наратив є в Україні, і він проявляється у формі історій, образів, стратегічних комунікацій, які пов'язані з національною безпекою, обороною, ідентичністю. Однак – це не означає, що існує єдиний, чітко затверджений державою стратегічний наратив, який формально охоплює всі аудиторії, всі сфери, і який викладений в одному документі як «нاراتив». Іншими словами, стратегічний наратив існує, але він не завжди повністю формалізований, централізований чи деталізований. Саме тому розроблення пропозицій, щодо розробки та затвердження стратегічного наративу держави є актуальним питанням сьогодення для дослідників та практиків.

Список використаних джерел:

1. Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану: Указ Президента України від 19.03.2022 р. № 152/2022. Дата оновлення: 19.03.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1522022-41761> (дата звернення: 06.11.2025).
2. Про нейтралізацію загроз інформаційній безпеці держави: Указ Президента України від 19.03.2022 р. № 151/2022. Дата оновлення: 19.03.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1512022-41757> (дата звернення: 06.11.2025).
3. Allied Joint Doctrine for Strategic Communications. NATO. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/6525459d244f8e00138e7343/AJ_P_10_Strat_Comm_Change_1_web.pdf (дата звернення: 06.11.2025).
4. Коваль М., Медведєв О. Питання про вступ України до НАТО як

проблема стратегічних комунікацій // Стратегічні комунікації у сфері забезпечення національної безпеки та оборони: проблеми, досвід, перспективи : тези доповідей V міжнар. наук.-практ. конф. (30 жовт. 2024 р.). Київ : НУОУ, 2024. С. 41–45.

ВІЙНА Й ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА У МЕРЕЖЕВому ВИМІРІ СУЧАСНОГО СОЦІУМУ

О.П. Дзьобань, доктор філософських наук, професор

*В.А. Кротюк, кандидат філософських наук, доцент
Харківський Національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Ускладнення соціальних зв'язків та зростання їх інтенсивності у цифровому середовищі зумовлені його матричною структурою, яка сприяє появі різноманітних підходів до гарантування безпеки. Кіберпростір як автономне комунікативне явище формує власну систему впорядкування, що проявляється у нових соціальних обмеженнях комунікації. Інтереси учасників інформаційного обміну не лише зберігаються, а й розвиваються, що підсилює потребу в структурованості як основі безпечної взаємодії. Проте, така взаємодія часто характеризується імпульсивністю, випадковістю та відсутністю організації.

Сучасні соціокультурні умови, особливо ті, що виникли внаслідок російської збройної агресії проти України, породжують глибоку екзистенційну невизначеність і численні ризики. Українське суспільство змушене функціонувати без стабільних орієнтирів, тривалих структур порядку та загальноновизнаних авторитетів. Зростає усвідомлення того, що нові культурні обставини не мають чіткої позитивної чи негативної оцінки, вони є амбівалентними, поєднуючи як очевидні переваги, так і приховані загрози.

Класичні методи захисту інформації та протидії її деструктивному впливу стають менш ефективними через розвиток віртуальної соціальної реальності. В умовах війни ситуація ускладнюється ще більше – супротивник застосовує різні форми насильства, зокрема збройні. Сучасні комунікаційні процеси спричиняють надмірне інформаційне навантаження та посилюють розрив між цифровим і реальним світами, що призводить до зростання умовності безпекових практик у мережі та

поглиблення екзистенційного дисбалансу.

Надмірна кількість неякісної інформації, що поширюється в умовах війни, є лише одним із викликів у сфері захисту інформаційного середовища. Важливою складовою цієї проблеми є також формування у громадян належного рівня інформаційної культури, яка б сприяла зниженню ризику виникнення стресових реакцій, пов'язаних із воєнними подіями, а також при глибокому зануренні в цифрові технології та медіапростір, насичений агресивними інформаційними сюжетами.

Війна в інформаційному просторі – це цілеспрямований вплив на суспільну думку супротивника з метою здобуття переваги в інформаційній сфері, реалізації політичних або військових завдань (у випадку конфлікту між державами) шляхом нанесення шкоди інформаційним ресурсам та системам опонента. Згідно з сучасним розумінням, така війна є складною технологією системного впливу на масову свідомість, тобто формою маніпуляції. У порівнянні з соціально-психологічними та ідеологічними методами впливу, вона є найбільш розвиненою, структурно складною (оскільки поєднує різні техніки маніпуляції) та водночас найбільш руйнівною, оскільки активізує механізми односторонньої «динамічної інтерпретації історії», що сприяє перетворенню історичного нарративу на відкритий простір для суб'єктивного трактування фактів.

Питання протидії технологіям маніпулювання свідомістю вирішуються в межах національного законодавства та міжнародних правових норм. Ідеальною є ситуація, коли правові механізми (як внутрішньодержавні, так і міжнародні) регулюють не лише обсяги поширення інформації через ЗМІ, а й її якість, передбачаючи санкції за трансляцію викривлених або дестабілізуючих повідомлень. Однак приклад російської агресії проти України демонструє, що один із ключових аспектів інформаційної безпеки – контроль над соціальним маніпулюванням – залишається недостатньо законодавчо врегульованим у межах сучасного міжнародного права. Агресор фактично ігнорує чинні норми, використовуючи залежність інших країн від енергоресурсів, страх перед ядерною загрозою або право вето в ООН для просування власних інтересів.

Отже, аналіз інформаційної війни крізь призму її технологічної складової дозволяє трактувати її як системну, складно організовану та надзвичайно руйнівну форму соціального маніпулювання. Як інструмент впливу вона становить крайню форму негативного втручання в

індивідуальну та колективну свідомість військовослужбовців, соціальних груп і навіть цілих держав і народів. У глобальному інформаційному просторі технології, що використовуються засобами масової інформації, відіграють роль у формуванні загальної медіа-картини світу. Такий підхід не заперечує важливість існуючих політологічних концепцій, які розглядають інформаційну війну як новий тип військового конфлікту, а навпаки – доповнює комплексне розуміння її природи. Це розуміння є необхідним для розв'язання проблем, пов'язаних із захистом інформаційного середовища окремих країн, особливо в умовах, коли міжнародне право та механізми колективної безпеки виявляються неспроможними гарантувати належний рівень захисту.

Питання нейтралізації наслідків інформаційної війни тісно пов'язане з проблемою інформаційної безпеки, яка в цьому контексті повинна розглядатися як здатність суб'єкта інформаційних відносин адаптуватися до умов, що включають кіберзагрози та інші форми агресивного інформаційного впливу.

Захист інформаційного середовища – одна з найгостріших соціокультурних проблем сучасності, що має системний характер і охоплює діяльність ключових суспільних інститутів. Вона впливає на основні соціокультурні процеси, які формують структуру суспільства. Основним джерелом ризику для інформаційної сфери є масштабні трансформації в соціальній комунікації та культурі, які спричиняють низку негативних наслідків, зокрема екзистенційного характеру. Останні роки позначені тенденціями дезорганізації та функціональних порушень, що прямо пов'язані з надзвичайно швидкими темпами змін у сфері інформації. Інформаційна безпека охоплює як захист даних, так і захист від їх шкідливого впливу, що особливо актуально в умовах масштабного збройного конфлікту.

Забезпечення інформаційної безпеки в умовах війни перетворюється на життєво необхідну складову існування будь-якого соціального суб'єкта. Це вимагає постійної роботи з інформацією, включаючи взаємодію з експертними системами, гнучке управління діями, забезпечення свободи доступу та мінімізацію ризиків.

ЛЕГІТИМНІСТЬ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ КОНТЕКСТІ

І.О. Поліщук, доктор політичних наук, професор

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Легітимність політичної влади завжди посідала чільне місце у наукових пошуках політологів та представників інших галузей суспільствознавства. Легітимність влади виступає гарантом стабільності будь-якої політичної системи та соціальної системи загалом. У гібридних політичних режимах проблема легітимності значно актуалізується через несталість багатьох демократичних процедур, практик та інститутів.

У постсоціалістичних країнах легітимність влади передусім пов'язується із здебільшого з довірою до політичних лідерів і сил, які вони представляють. Основним показником довіри розглядаються поточні рейтинги, яким приділяється значна суспільна увага. Також у центр уваги потрапляють колективні політичні дії та взаємодії. Важлива участь громадян у політиці за умов більш менш демократичного режиму передбачає їх взаємодію у певних соціальних та політичних групах, серед яких виділяються політичні партії, громадсько-політичні рухи та об'єднання.

Упровадження воєнного стану завжди викликає певний шоківий вплив на різні сфери життєдіяльності суспільства і держави. Це пов'язано як з політико-управлінськими та інституційно-правовими змінами, так і з головною причиною введення такого стану – зовнішньою воєнною агресією, а відтак і з трансформацією цілої групи інститутів, що слідує за ними.

Публічне управління за умов воєнного стану має свою специфіку та тенденції розвитку. Вони потребують об'єктивного детального наукового осмислення, міждисциплінарних розвідок задля вироблення дієвих рекомендацій щодо пріоритетів та напрямів підвищення ефективності державного управління в ході протистояння зовнішній агресії та у поствоєнний період.

У вітчизняному політологічному дискурсі проблему легітимності політичної влади опрацьовували О. Висоцький, Н. Ротар, А. Заєць, М. Карашук, С.Максимов, І.Овчар. І. Горбатенко, О. Білоцерківська, Н. Кононенко, Є.Цокур, А.Куриленко, Д.Левченко та ін.

Становлення держави через осмислення її функцій, зокрема управлінсько-регулятивної, висвітлювали вітчизняні і зарубіжні вчені

різних наукових шкіл та напрямів, а саме: В.Ніколенко, А. Колот, Г. Клишко, О.Чечель, С. Мочерний, В.Роєнко, А.Чухно, В. Тарасевич, Б. Лановик.

Теоретико-правові форми виконання економічної функції держави висвітлюються у працях юристів. Серед них слід згадати праці Ж. Бернацької А. Берлача, С. Мельничук, О. Варич, В. Тисянчина, О. Лоцихіна, Т. Романової, С. Романова, Т. Коломоєць.

Специфіку публічного управління за умов воєнного стану в Україні досліджували: В. Борщевський, О. Назаренко, М. Їжа, А. Миколок, К. Озарко, О. Василиця, Є. Матвеев.

Проблемам ефективності публічного управління у різних сферах функціонування держави присвячені праці О. Власюка, О. Амоші, В. Гришка, І.Михасюка, Е.Лібанової, П. Саблука, В. Новицького, С. Чистова, А. Філіпенка та інших.

Українські вчені М.Нечипоренко та С.Дяченко досліджували світові кейси поствоєнного відновлення та можливості застосування зарубіжного досвіду для відродження та відбудови України після війни.

Певні питання становлення і розвитку публічного управління в Україні вивчали такі українські вчені: В.Авер'янов, В.Дерець, І. Грицяк, С. Гладкова, В.Куйбіда, А.Миколок, О.Оржель, Н.Обушна, А.Школик та інші.

Але комплексного дослідження публічного управління під час війни в українській політичній науці ще не проводилось, автори в основному розглядали окремі аспекти цієї проблеми.

Публічне управління інтегрує та синтезує теорії та припущення з інших дисциплін, включаючи науки про поведінку, системні та природничі науки. Оскільки публічне управління властиве всім націям, незалежно від їхньої системи управління, важливо зрозуміти всі його особливості, а також хід його розвитку із зазначенням видатних особистостей, які зробили найбільший внесок у вказане управління[1, с.3].

Н. Філіппова, вивчивши сутність понять «публічне адміністрування», «державне управління», «публічне управління», довела, що їх не варто застосовувати як синонім одне одному. Державне управління, на її думку є складовою публічного управління, а сутність публічного адміністрування поєднує два інші та сприяє реалізації поставлених завдань органів влади [2, с. 17]. Тож слід наголосити, що публічне та державне управління є складовими частинами публічного адміністрування або публічної влади як такої.

Зважаючи на обмеження воєнного стану, в Україні не відбулися чергові парламентські вибори 29 жовтня 2023 року, а також чергові президентські вибори 31 березня 2024 року та чергові місцеві вибори 26 жовтня 2025 року. Як відомо, в умовах воєнного стану проведення виборів заборонено законодавством України, а повноваження діючих органів державної влади продовжуються до його завершення.

Після завершення дії воєнного стану в Україні вибори відбудуться відповідно до нашого законодавства. З цього приводу варто зазначити, що загальні вибори є визнаною процедурою легітимації публічної влади. Вони складають основу легітимного демократичного політичного режиму. Його характерною особливістю є високий рівень підтримки та визнання громадянами функціонування владних структур – президента, уряду, парламенту, органів місцевого самоврядування, що гарантує максимальне виконання законів та демократичних практик, імплементація яких не обмежена законом про введення воєнного стану в Україні.

Разом з тим, за умов неможливості проведення політичних виборів електоральна легітимація має замінюватися поточною легітимацією публічної влади. Основою поточної легітимації має стати системна, стратегічна та ефективна комунікація між інститутами державної влади та громадянами, спрямована на формування високого рівня довіри між ними. Причому базовим засадничим елементом даної комунікації має бути не стільки PR як налагодження зав'язків з громадськістю, скільки система ефективних управлінських рішень, які спрямовані на підтримку народних мас у максимально кризових умовах виживання. Звичайно, система управлінських рішень має підтримуватися PR супроводом, але не підмінятися ним!

У цьому контексті важливо наголосити на тому, що орієнтація виключно на публічні (іноді відверто пропагандистські) технології без реального їх підкріплення управлінськими рішеннями на користь широких верств народу може призвести до протилежних задуманим наслідків. Наприклад, бравурні реляції можновладців в ході постійних виступів на телебаченні в рамках Всеукраїнського інформаційного марафону наштовхуються на сувору дійсність, в якій живе переважна більшість українського народу. Реальна інфляція, рівень корупції, безкарність чиновників за зловживання (мародерство) (чого варто лише справа колишньої голови Хмельницької обласної МСЕК Тетяни Крупи, у помешканні якої знайшли мільйони доларів готівкою, справа Тимура Міндича про зловживання в енергетичній сфері та ін.) викликають у

більшості громадян справедливе обурення. У підсумку відчуття тотальної соціальної несправедливості закладає ґрунт для загальної делегітимізації влади. І це не перекрити пропагандистськими технологіями Всеукраїнського єдиного інформаційного марафону. Виникає розрив між урядовим PR та реальною дійсністю, в якій живе український народ.

Вихід з даної складної ситуації полягає у тому, щоби в інформаційній політиці орієнтуватися на чіткий баланс між провладним PR та пронародними політичними рішеннями. Тільки у такий спосіб можна забезпечити необхідний рівень поточної легітимності публічної влади. У цьому об'єктивно зацікавлені ми усі, незалежно від різних самоідентифікацій, політичних уподобань та зовнішньополітичних орієнтацій, адже у кінцевому рахунку необхідний рівень поточної легітимності публічної влади забезпечує цілісність нашого суспільства, яка є запорукою майбутньої перемоги над серйозним ворогом.

На підтвердження цих думок слід послатися на визнаних наукових авторитетів у цій галузі. Д. Істон трактує легітимацію як систему, що має переконувати членів суспільства в тому, що розподіл цінностей є справедливим і обов'язковим для підтримки стабільності. Він розглядає легітимність як процес поступової дифузії підтримки режиму. Д.Істон наголошує, що легітимність не є статичним явищем, а складається з різноманітних процесів, які пронизують увесь соціум. Науковець висунув ідею, що дифузія підтримки вказує на те, що легітимність влади не є здійсненням фізичних чи формальних повноважень. Легітимність також ґрунтується на широкому визнанні та підтримці справедливості й правомірності влади з боку народу. Це передбачає не лише формальне підтвердження законності публічної влади, а й активну підтримку соціальних груп та структур, які сприймають владу як обґрунтовану і законну. У соціумі дифузія підтримки виявляється у різних формах: через дотримання законів, участь громадян у виборах, сприйняття політичних лідерів та ставлення до уряду. Саме ці елементи допомагають формувати та посилювати легітимність державної влади, сприяючи розвитку підтримки та довіри громадян [3, с. 237].

Т. Лукман і П. Бергер розробили теорію, що легітимність публічної влади базується не лише на волі правлячої еліти чи їхній діяльності, а на соціальному конструкті. На думку вчених, основою для легітимності є вміння влади відображати культурні норми та цінності, які визнаються й підтримуються суспільством. Т. Лукман і П. Бергер інтерпретували легітимність як соціальний процес, в якому провідну роль грає симбіоз

влади та громадян. Дослідники вважали, що легітимність з'являється тоді, коли народ бачить у політичній владі відображення власних культурних орієнтирів та соціальних цінностей. У цей процес входить визнання суспільством правових норм, соціальних інститутів та певні інші чинники, які сприймаються як загальноприйняті. Звідси слідує, що легітимність державної влади слід розглядати як результат взаємодії між громадянами та державою, а не те, що нав'язується згори [4, с.87].

Таким чином, за умов неможливості проведення політичних виборів електоральна легітимація має замінюватися поточною легітимацією публічної влади. Базою поточної легітимації повинна стати системна, стратегічна та ефективна комунікація між інститутами публічної влади та народом, спрямована на формування високого рівня довіри між ними.

Урядовим структурам України у своїй інформаційній політиці необхідно орієнтуватися на чіткий баланс між провладним PR та політичними рішеннями в інтересах більшості українського народу. Тільки у такий спосіб можна забезпечити необхідний рівень поточної легітимності публічної влади.

Список використаних джерел

1. Кіфоренко О. Поняття публічного управління: історичний генезис. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. № 3. С. 3-5.
2. Філіпова Н.В. Зміна співвідношення понять «державне управління», «публічне адміністрування», «публічне управління» в системі суспільно- політичної трансформації. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2015. № 3. С.15-21.
3. Easton D. A systems analysis of political life. New York: Wiley. 1965. 507р.
4. Berger P., Luckmann T. The Social Construction of Reality: Treatise in the Sociology of Knowledge. United States: Anchor Books. 1966. 240 p.

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УЧАСНИКІВ АНТИБІЛЬШОВИЦЬКОГО РУХУ ХОЛОДНОЯРСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В 1919-1922 РР.

М.І. Харламов, доктор історичних наук, професор

Національний університет цивільного захисту України

М.А. Чиркіна-Харламова, кандидат технічних наук, доцент

Національний університет цивільного захисту України

Холодноярський рух (Холодноярська «республіка») 1919–1922 рр. став однією з найпотужніших форм озброєного опору більшовицькій окупації на теренах Центральної України. Повстанські структури, центром яких були ліси й хутори Холодного Яру в Чигиринському повіті, створили в народній пам'яті образ масового опору та козацького відродження. Водночас радянська влада вела активну інформаційну кампанію, спрямовану на делегітимацію повстанців, знешкодження їхньої соціальної підтримки та формування в суспільстві нарративу про «бандитів» і «контрреволюціонерів». Оцінка цих інформаційних практик важлива для розуміння як оперативних механізмів встановлення влади, так і довготривалого контролю над історичною пам'яттю. Сучасні поняття «інформаційної війни» й «пропаганди» можна застосувати й до міжвоєнного періоду: це сукупність адміністративних, репресивних і комунікаційних заходів, що мають на меті контроль над інформаційним середовищем (друк, усні повідомлення, чутки, звіти чекістів) та формування бажаних масових уявлень. Для аналізу Холодного Яру корисно поєднати концепції радянської цензури, механізмів політичної криміналізації опору й антропологію страху, які досліджують, як влада робить «ворога» соціально маргінальним.

Розглянемо інструменти більшовицької інформаційної війни проти холодноярців. Одним з таких інструментів було лексичне маркування та криміналізація. Одним із найефективніших прийомів була систематична лексична маркування: у радянських газетах, рапортах ЧК і офіційних відозвах повстанців описували як «бандитів», «куркулів», «контрреволюціонерів» або «остаток старих поміщиків» – що полегшувало їх соціальне відчуження та легітимізувало жорсткі репресії. Такі ярлики обмежували можливість місцевого населення відкрито симпатизувати руху через страх бути автоматично прирівняним до «ворога народу». Цю практику фіксують як у загальних оглядах періоду,

так і в конкретних дослідженнях про Холодний Яр. Радянські центральні та місцеві газети (партійні органи преси) поширювали повідомлення про «ліквідацію банд» і «відновлення чинності радянської влади», які виконували функцію і демонстрації сили, і деморалізації повстанців. Окрім газет, діяли «оперативні зведення» й таємні звіти ЧК, які як джерело офіційного нарративу використовувалися для координації репресій. Ці матеріали зберігаються у джерелах і використовуються сучасною історіографією для реконструкції механізмів інформаційного впливу.

Публічні арешти, публічні страти, «покарання лідерів» використовувалися для створення ефекту ланцюгового залякування. Повідомлення про масові страти й «розстріли бандитів» розповсюджувалися усно й через органи місцевого самоврядування, що сприяло ізоляції активних прихильників руху. Окрім цього, органи влади практикували підмішування ряду «реінтеграційних» інформацій (амністії за умови зізнання тощо) для деморалізації руху. Джерела свідчать, що саме репресивний інформаційний тиск значною мірою підривав стійкість локальних мереж підтримки. На довший термін більшовицька інтерпретація подій – через шкільні підручники, енциклопедії та публічні меморіали – витіснила альтернативні нарративи Холодного Яру до маргінесу. Лише після відкриття архівів у незалежній Україні репрезентація руху почала змінюватися. Цей процес ілюструє довготривалу дію інформаційної війни: контроль над смислами часто важливіший за миттєве військове придушення.

Інформаційна кампанія більшовиків мала двоєдину мету: по-перше – миттєво нейтралізувати політичну та соціальну підтримку повстанців; по-друге – довготерміново закріпити у свідомості населення негативний образ руху, щоб перекреслити його легітимність у процесі державотворення. Як наслідок, Холодний Яр десятиліттями залишався маргінальним сюжетом у офіційній історіографії, а відновлення пам'яті про нього в незалежній Україні відбулося переважно через громадянські ініціативи, місцеві дослідження і відкриття архівів. Інформаційна війна російських (більшовицьких) сил проти учасників холодноярського руху в 1919–1922 рр. комбінувала лексичне маркування, централізовані газетні месиджі, психологічні операції та репресивні акти. Ці елементи разом не лише послаблювали оперативну підтримку повстанців, а й формували багаторічну історіографічну амнезію. Сучасні архівні відкриття й дослідження дають змогу відновити правдивіший образ подій і показати,

що боротьба за контроль над інформацією була ключовим компонентом більшовицької стратегії встановлення влади в регіоні. Подальше вивчення має поєднувати аналіз архівних джерел, історіографічних наративів і локальної пам'яті.

Список використаних джерел

1. Горліс-Горський Ю. Репортажі та спогади про Холодний Яр (фрагменти). URL: <https://www.dsnews.ua/> (дата звернення: 04.11.2025).
2. Митрофаненко Ю. Історіографія повстанського руху в Холодному Яру: матеріали досліджень. URL: <https://uvr.in.ua> (дата звернення: 04.11.2025).
3. Холодноярська республіка (1919–1922) / Енциклопедія історії України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Холодноярська_республіка (дата звернення: 04.11.2025). uk.wikipedia.org

СИМВОЛІЧНО-КУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ КОНТЕКСТ

О.Г. Данильян, доктор філософських наук, професор

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Ю.Ю. Калиновський, доктор філософських наук, професор

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Інформаційне протиборство між Україною та Росією відбувається з моменту проголошення незалежності нашої держави. Відповідно воно значно посилилось, починаючи з 2014 року та вийшло на новий рівень з 24 лютого 2022 року. Даний різновид протиборства має глибоко символічний характер, оскільки здійснюючи агресію проти України, РФ намагається знищити, в першу чергу, нашу національно-культурну ідентичність, зруйнувати історичну пам'ять українського народу та національні символи, фактично заперечуючи саме існування Української нації як самостійного суб'єкта міжнародних відносин й культурного поступу.

У науковій літературі, символ трактують як таку смислову конструкцію, що наповнена важливим та зрозумілим сенсом, який може бути сприйнятий представниками відповідної культури або цивілізаційної системи. За допомогою символів репрезентанти однієї

культурної системи здійснюють процедуру світоглядної самоідентифікації та відокремлюють себе від представників інших культурно-цивілізаційних типів. «Сприйняття, інтерпретація та досвід використання символів варіюються в різних культурах. Отже, символи можуть уособлювати особливий зміст для людей, які поділяють одну й ту ж культуру, і не мати глибинного смислового навантаження для представників інших культур, одночасно не викликаючи негативної реакції» [1, с. 214].

З точки зору І. Балтазюк варто виокремити низку особливостей відтворення історичної пам'яті за допомогою символів культури, які на нашу думку мають ключове значення у інформаційному протиборстві. Такими особливостями є: «...символ – це знак самосвідомості й самоідентифікації; символи структурують події, стаючи важливою умовою існування культури; символ забезпечує існування пам'яті культури» [2, с. 44].

Характерно, що боротьба з символами української культури системно здійснювалась як царською Росією, так і за часів СРСР. Дану «традицію» продовжує і сучасне керівництво РФ. Як відомо, у царській імперії перманентних переслідувань зазнавав Т. Шевченко, оскільки його творчість була просякнута символами української культури та була небезпечною для русифікаторської політики царату. Постає Т. Шевченка та його творчість поправу стали символами національної культури й незламності духу українського народу. Показово, що навіть після смерті поета імперська влада продовжувала з ним боротьбу. «... у виданні «Кобзаря» 1894 року із поеми «Іржавець» вилучили 40 рядків, де були навіть найменші натяки проти Петра I чи російської політики. Великі фрагменти були вилучені і з віршів «Чигирине, Чигирине», «І мертвим і живим...», «До Основ'яненка». А відомий «Заповіт» у цьому виданні взагалі складався лише з першого куплету – далі ішли самі цензурські крапки» [3]. У подальшому, зокрема у 1903 році царський уряд підготував оновлений список заборонених творів, що можуть бути представлені у публічних й народних бібліотеках. До списку небажаних творів увійшли роботи таких українських митців: Б. Грінченко, М. Стасюк, С. Черкасенко, А. Шабленко, О. Коваленко.

У радянські часи антиукраїнські традиції царської Росії знайшли своє продовження у репресивній діяльності спрямованій проти національних символів нашого народу та її творців, носіїв. Під час сталінських репресій значна кількість української літературно-мистецької

генерації була фізично знищена тоталітарним режимом. Означуючи цю трагічну подію, літературний діяч з діаспори Юрій Лавріненко запропонував називати її «Розстріляним Відродженням». Найвідомішими зі знищених діячів української культури були Лесь Курбас, Микола Куліш, Матвій Яворський, Володимир Чеховський, Валер'ян Підмогильний, Валер'ян Поліщук, Григорій Епик, Мирослав Ірчан, Марко Вороний, Михайло Ялович та багато інших. Тримаючи під контролем мистецьке середовище, радянська влада забороняла та обмежувала діяльність українських художників – фундаторів національних символів й ментальних смислів. Варто згадати долю Івана Марчука – відомого художника, патріарха авангардизму, легенду вітчизняного живопису. Він створив близько 5 000 робіт, відкрив понад 150 монографічних та 50 колективних виставок та розробив власний мистецький стиль «пльонтанізм».

Особливого «розмаху» та цинізму набуло знищення українських пам'яток та символів культури під час широкомасштабного вторгнення РФ з лютого 2022 року. Якщо раніше Росія використовувала легальні технології насичення культурного та інформаційного простору України російським символічним продуктом (відкриття центрів вивчення російської мови, завезення російськомовної книжкової продукції в Україну, проведення виставок російських діячів культури), то з лютого 2022 року розпочалось фізичне знищення українського символічного простору. Зокрема, станом на лютий 2025 року за інформацією Міністерства культури та стратегічних комунікацій загальна чисельність пошкоджених пам'яток культурної спадщини в Україні складає 1390 об'єктів. З них національного значення – 136, місцевого – 1164, щойно виявлених – 90. Найбільших втрат і збитків культурна інфраструктура зазнала у областях, де проходили чи проходять безпосередні військові дії. Згідно з даними наданими обласними та Київською міською військовою адміністраціями пошкоджень зазнали пам'ятки культури у 18 областях та Києві, зокрема: у Харківській області – 325, Херсонській – 269, Донецькій – 164, Одеській – 158, Київській області та м. Києві – 98, Чернігівській – 65, Запорізькій – 63, Львівській – 60, Дніпропетровській – 49, Миколаївській – 47, Сумській – 33, Луганській – 32, Хмельницькій – 10, Полтавській – 6, Вінницькій та Житомирській – по 4, Кіровоградській – 2, Черкаській – 1. Загалом, збитків зазнали 2205 об'єктів культурної інфраструктури. З них 409 – знищені [4, с. 17-18].

Отже, інформаційне протиборство у формі інформаційної агресії є

складовою широкомасштабного вторгнення РФ проти України. Вона спрямована на руйнування культурно-символічного простору української держави з метою духовного підкорення нашого народу, підміни національних цінностей проросійськими, імперсько-шовіністичними.

Список використаних джерел

1. Пилипів В. І. Символи у культурному просторі людства. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 2. С. 213-216.
2. Балтазюк І. Роль символу у процесі збереження історичної пам'яті та культури. *Мистецтвознавство України: щорічний наук. журнал. ІПСМ НАМ України*. 2019. № 19. С. 43–47.
3. Шевченко і цензура: що не подобалося в словах поета імперській Росії і радянським ідеологам? Український Інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/statti/shevchenko-i-cenzura-shcho-ne-podobalosya-v-slovah-poeta-imperskiy-rosiyi-i-radyanskym-ideologam> (дата звернення: 18.11.2025).
4. Ілько Л. М. Культурний вимір війни. український контекст. *Регіональні студії*. 2025. № 41. С. 14-19.

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ

Є.Г. Староконь, кандидат психологічних наук, доцент.

А.О. Удоденко

Житомирський військовий інститут імені С.П. Корольова

В умовах сучасного інформаційного суспільства, глобальних світових трансформацій та загроз (повномасштабні війни, військові чи релігійні, етнічні конфлікти, пандемії) національна стійкість є однією з ключових умов існування та сталого розвитку держави.

З 1991 року, а особливо після початку повномасштабної війни, Україна вимушена здійснювати процес державного функціонування під тиском постійних інформаційних атак російської федерації як на інформаційну інфраструктуру так і на психіку громадян. Для цього росія створила величезну систему різноманітних інституцій, що мають на меті інформаційними діями здійснити підрив довіри до українського керівництва, дискредитації армії, формування панічних настроїв і штучне

нав'язування почуття безсилля та зневіри у людей.

Технологічно всі деструктивні інформаційно-психологічні впливи російської федерації орієнтуються на закономірності функціонування інформаційної системи людини.

Людина – це складна система обробки інформації. Процес обробки складається з низки послідовних чи паралельних у часі етапів, на кожному з яких виконуються специфічні операції з перетворення інформації (кодування, виділення окремих ознак, обдумування, фільтрація, розпізнавання, вироблення рішення, формування дії у відповідь тощо). Основними характеристиками цих етапів є пропускна здатність, інформаційна ємність, тип кодування, тривалість циклу переробки, швидкість переробки тощо.

Через таку інформаційну систему реальність невинно й копітливо систематизується мозком: нові знання й навички, нова інформація й нові події включаються або в уже створені раніше структури досвіду, або утворюють нові. Із самого моменту народження людина починає збирати й обробляти сенсорну інформацію. На початку її розподіл дуже примітивний – на приємне й неприємне, але в міру дорослішання інформація у свідомості набуває і різних значень (позитивна, негативна, ворожа, нейтральна тощо). Інформація, проходячи через інформаційну систему (свідомість), здатна вносити зміни до її основних складових. На основі цих змін у людини формуються нові поняття про оточуючий світ, про себе, про основні життєві цінності й ідеали, про добро і зло, про справедливість, честь і совість. У свою чергу на основі нових понять реалізується нова поведінка людини.

Прогнозування поведінки людини спирається, в першу чергу, на інформацію, накопичену її системою, тобто на знання. Будь-яка інформаційна система поводить себе у відповідності до своїх знань. Тому російська федерація проводить, особливо на тимчасово окупованих територіях, інформаційний геноцид через знищення української ідентичності молоді, дезінформацію та маніпулювання свідомістю.

Інформаційно-психологічна безпека громадян сьогодні є одним із ключових чинників існування суверенної держави, а в умовах російської війни проти України вона перетворилася на інструмент виживання та підтримання національної стійкості.

Під національною стійкістю держави (як соціальної системи) в умовах війни розуміють у першу чергу здатність носіїв її системних властивостей (населення) забезпечувати стабільне функціонування

державних інституцій щодо захисту (фізичного, психологічного, інформаційного, фінансового) населення, підтримки оборони та швидкого відновлення важливих підсистем у кризових обставинах. Інформаційний компонент у цьому процесі має вирішальне значення, адже через інформаційний простір відбувається вплив на індивідуальну і суспільну свідомість, що у підсумку і визначає моральний потенціал суспільства.

Основні інформаційні загрози для людини визначаються двома чинниками: величезним масивом інформації (яку інформаційна система людини не здатна ефективно опрацювати) та різним функціональним призначення суспільно-політичної інформації (фальсифікована, розбещуюча, деморалізуюча, дезорієнтуюча, інтегруюча, дезорганізуюча тощо).

Розрізнити останні надзвичайно складно через удосконалення методів лінгвістичної підготовки повідомлень перед трансляцією на цільову аудиторію та використання технологій штучного інтелекту для досягнення мети інформаційно-психологічного впливу.

Однак, завдання забезпечення стійкості українського суспільства вимагає активізувати роботу не тільки державних органів із інформаційного захисту населення та військовослужбовців, а і організацію спеціальної просвітницької роботи по формуванню імунітету до ворожих інформаційно-психологічних впливів. При цьому треба відмовитися від термінів «медіаграмотність», «медіагігієна», як таких, що не виражають суті і сенсу процесу забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особистості.

Інформація сьогодні – серйозна зброя. Тому і забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особистості – надважливе завдання для національної стійкості держави, яке необхідно реалізовувати, починаючи із навчання учнів у школі і студентів у закладах вищої освіти прийомом зниження інформаційно-психологічної уразливості.

Серед них потрібно виділити:

1. *Усвідомлення реальної ситуації.* Всім нам слід відчутти й усвідомити, що ми живемо в іншому світі, ніж раніше. Наші вороги докладають багато зусиль, а ще більше вкладають коштів, щоб змінити картину світу українського народу, спотворити нашу свідомість.

2. *Вмикання здорового глузду.* Багато повідомлень ми часто сприймаємо «автоматично», як кажуть «на віру» через високий темп подачі матеріалу, його сенсаційність і терміновість, надзвичайну емоційність тощо, забуваючи задати собі просте питання: «А чи таке

можливо взагалі»?

3. *Скорочення контактів.* Величезна кількість людей сьогодні занадто багато часу приділяють інформаційним каналам. Так поступово формується інформаційна залежність. Тому саме механізми самоменеджменту здатні забезпечити людині уникнення синдрому набутого інформаційного деструктивну і забезпечити адекватну поведінку в інформаційному середовищі та суспільстві загалом.

4. *Зміна темпу.* У технології інформаційно-психологічного впливу дуже важливим є темп подачі інформації. Для формування інформаційної невразливості слід збити цей ритм, перервати контакт із джерелом інформації і обдумати детально одне повідомлення.

Освітні курси із вивчення механізмів інформаційно-психологічного захисту особистості, тренінги та онлайн-платформи допоможуть громадянам навчитися уникати впливу ворожих наративів та зміцнити національну стійкість українців.

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ РИЗИКИ «ЗАБРУДНЕНИХ» ДАНИХ ДЛЯ СИСТЕМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

*Н.В. Баловсяк, кандидат педагогічних наук, доцент
Школи журналістики та комунікацій УКУ
Український католицький університет*

У сучасному інформаційному середовищі сформувався новий тип загроз, який об'єднує технологічну, комунікаційну та безпекову площини. Мова йде про технологію отруєння даних (data poisoning). Ця технологія використовується щодо навчальних дата сетів, на яких навчаються системи штучного інтелекту. Отруєння даних не лише впливає на контент, який генерується ШІ-інструментами, воно може трансформувати медіаповедінку користувачів, знизити рівень медіаграмотності, а це особливо небезпечно в умовах гібридної війни.

Під гібридною війною розуміється комплексне застосування різноманітних збройних, інформаційних, кібернетичних, економічних та політичних засобів впливу. В інформаційній площині це реалізується через кампанії дезінформації, маніпулювання громадською думкою та підрив соціальної довіри [3].

Останніми роками дослідники фіксують серйозну трансформацію

поведінки та звичних патернів медіаспоживання. Після появи та зростання популярності ШІ-чатботів дедалі більше користувачів для пошуку інформації замість традиційних пошукових систем звертаються до ШІ-чатботів. Емпіричні дані 2024 року демонструють, що 55% респондентів віддають перевагу генеративним ШІ-додаткам, зокрема ChatGPT [6]. За даними Pew Research Center, близько 34% дорослих у США використовували ChatGPT для читання новин, це вдвічі більше порівняно з 2023 роком [1]. Це означає, що ШІ-інструменти поступово перетворюються на альтернативний спосіб медіаспоживання та стають новим каналом поширення інформації. Саме тому їхня вразливість щодо маніпуляцій створює ризик поширення спотвореної чи упередженої інформації, що набуває критичного значення в умовах гібридної війни.

Отруєння даних (data poisoning) – це цілеспрямоване внесення маніпульованих, спотворених або зловмисних даних у вибірку, на якій навчаються ШІ-інструменти. Мета отруєння даних – зміна поведінки моделі штучного інтелекту таким чином, аби ці моделі генерували потрібні тексти чи наративи. На відміну від випадкових помилок у даних датасетів, отруєння даних – це навмисне втручання у навчальні дані [2].

Механізм впливу отруєних даних реалізується через фундаментальне порушення базового принципу довіри в цифровому середовищі. Користувач, звертаючись до ШІ-чатбота, припускає, що цей інструмент запропонує йому релевантну інформацію, якій можна довіряти [4]. Натомість модель, натренована на спотворених даних, може генерувати недостовірний контент, транслювати упередження, маніпуляції чи пропаганду, посилювати певні наративи або генерувати висновки, що відповідають стратегічним інтересам атакуючої сторони. Результатом цього є подвійна загроза – технологічна та когнітивна. Технологічна проявляється у підриві довіри до цифрових інструментів як явища. Натомість когнітивною загрозою є поступова деградація критичного мислення користувачів, ерозія медіаграмотності та формування залежності від алгоритмічно опосередкованої інформації без належної її верифікації.

Емпірична база досліджень вразливостей ШІ-моделей до отруєння даних поки обмежена, проте окремі результати досліджень підтверджують системний характер проблеми. Масштабне дослідження BBC для Європейської мовної спілки (EBU) виявило, що ChatGPT, Microsoft Copilot, Google Gemini та Perplexity спотворювали новинний контент майже у половині випадків. Аналіз понад 3 тисяч відповідей

показав: 45% згенерованих фрагментів містили щонайменше одну значну проблему, 31% мали серйозні помилки цитування, а 20% - суттєві фактологічні помилки, включаючи галюцинації та застарілу інформацію [5].

Крім того, моделі, що тренуються на власних згенерованих даних можуть зазнавати колапсу через накопичене забруднення даних. Хоча згадані вище дослідження не фокусуються безпосередньо на медіаповедінці, вони підтверджують принципову можливість технологічної компрометації ШІ-систем. Ця вразливість ШІ-чатботів є критичною в контексті їх зростаючого використання для споживання новин.

Все це свідчить про те, що забезпечення інформаційної безпеки ШІ-систем вимагає не лише тестування моделей на наборах відомих атак, а й системного впровадження сертифікованих методів захисту цих інструментів від нових вразливостей, в першу чергу – від отруєння даних. Цими методами можуть бути безперервний моніторинг джерел даних, верифікації процедур збору та валідації навчальних вибірок. Важливою також є розробка стандартів прозорості алгоритмічних рішень і механізмів аудиту ШІ-моделей.

В умовах, коли ШІ-інструменти стають важливою платформою медіаспоживання, актуальними стають більш ґрунтовні дослідження контенту, який генерують ці інструменти для користувачів. Адже інтеграція ШІ у медіапростір створює принципово нові вразливості інформаційної екосистеми: отруєння даних трансформується з суто технічної проблеми на багаторівневий інструмент когнітивного впливу, здатний систематично підривати медіаграмотність, критичне мислення та довіру до інформаційних систем. У контексті гібридної війни це означає можливість реалізації довготривалих стратегій впливу не лише на контент, а на саму алгоритмічну інфраструктуру його передачі та інтерпретації, що формує якісно новий рівень загрози інформаційній безпеці.

Список використаних джерел

1. 34% of U.S. adults have used ChatGPT, about double the share in 2023. *Pew Research Center*. URL: <https://www.pewresearch.org/short-reads/2024/03/26/americans-use-of-chatgpt-is-ticking-up-but-few-trust-its-election-information> (date of access: 12.11.2025).

2. AI models collapse when trained on recursively generated data - *Nature*. *Nature*. URL: <https://www.nature.com/articles/s41586-024-07566->

y (date of access: 12.11.2025).

3. Frank G. Hoffman. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. *Potomac Institute for Policy Studies*. URL: https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf (date of access: 14.11.2025).

4. Jian Chen Xuxin Zhang Rui Zhang Chen Wang Ling Liu. De-Pois: An Attack-Agnostic Defense against Data Poisoning Attacks. *arXiv.org*. URL: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2105.03592> (date of access: 12.11.2025).

5. Owen Hughes. BBC probe finds AI chatbots mangle nearly half of news summaries. *The Register*. URL: https://www.theregister.com/2025/10/24/bbc_probe_ai_news/

6. Survey Shows 55% People Are Using Generative AI Instead of Traditional Search Engines for their Queries. *Digital Information World*. URL: <https://www.digitalinformationworld.com/2024/09/survey-shows-55-people-are-using.html> (date of access: 12.11.2025).

ІНФОРМАЦІЙНИЙ СПРОТИВ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: НАПРЯМКИ, ОСОБЛИВОСТІ, ПРОБЛЕМИ.

О. Вигівська, к.іст.н., доцент кафедри суспільних наук

І. Краснокутський

Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова

Сучасна війна виходить за межі бойових дій, охоплюючи інформаційну, економічну, політичну та психологічну сфери. Інформаційно-психологічні спеціальні операції (ІПСО) рф – це системні дії спрямовані на свідомість, емоції та поведінку людей з метою досягнення політичних і військових цілей агресора. Основна мета: послаблення опору суспільства, дестабілізація держави зсередини та злам волі до боротьби.

Механізм ІПСО: визначення цільової аудиторії (військові, цивільні, політики, міжнародна спільнота); аналіз вразливостей суспільства; створення емоційних меседжів (страх, зневіра, роздратування); масове поширення через медіа, соцмережі, телеграм-канали, ботоферми дезінформації, яка підкріплена фейковими «доказами», а саме підробленими фото, відео, «інсайдами»; формування емоційного резонансу та закріплення потрібних установок у масовій свідомості.

Основні завдання ПСО рф: деморалізація ЗСУ (фейки про втрати, «зраду» командування); деморалізація населення (тези про «корупцію», «розкол влади»); створення соціальної напруги, паніки та недовіри; дискредитація України на міжнародній арені («втома Заходу», «порушення прав людини»).

Україна вже має досвід боротьби з ПСО. Державні і керівні структури включають Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки, підрозділи СБУ, Кіберцентр при Міністерстві оборони. У Збройних Силах створено підрозділи інформаційно-психологічної протидії, проводиться навчання військовослужбовців щодо військової інформаційної безпеки. На громадському рівні діють фактчекінгові та медіаграмотні волонтерські ініціативи, аналітичні центри, журналістські спільноти. Міжнародна підтримка реалізується у співпраці з НАТО, ЄС, США тощо у сфері кіберзахисту, контрпропаганди та стратегічних комунікацій. Державна система протидії ПСО України за роки війни винесла досвід формування цілісної системи інформаційної безпеки, що поєднує зусилля уряду, військових, громадських та міжнародних організацій.

До системи входять Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки, що займається виявленням та спростуванням дезінформації та інформуванням суспільства про методи ПСО та координацією державних структур; підрозділи СБУ та Кіберцентр інформаційно-психологічної протидії. У той же час, успішними є проекти волонтерів, наприклад, телеграм-канал ІнформНапалм, який публікує дві книги висвітлення агресії рф, співпрацюючи з оборонним сектором. Громадянське суспільство та волонтерські ініціативи: StopFake – один із перших українських проектів фактчекінгу (існує з 2014 року). Розкриває російські фейки, а також публікує аналітичні огляди пропаганди. StopFake є у складі Європейської мережі фактчекінгових організацій [5].

Серед лідерів громадського сегменту особливе місце посідає проект StopFake – один із перших українських фактчекінгових ініціатив, створений у березні 2014 року. Він є повноправним членом Європейської мережі стандартів фактчекінгу (EFCSN) і тісно співпрацює з компанією Meta, допомагаючи маркувати неправдивий контент українською та російською мовами. Проект має розвинену систему поширення матеріалів: щотижневі відеоогляди фейків і пропаганди на YouTube-канали StopFake, активні сторінки у Facebook, X (Twitter), Telegram та Instagram, а також регулярні партнерські публікації у провідних медіа – «Громадське»,

«Європейська правда», «АрміяInfoFM», «Укрінформ».

Поряд зі StopFake системну роботу з моніторингу інформаційного простору проводять аналітичні центри Texty.org.ua, Detector Media та «Рух Чесно», які спеціалізуються на виявленні мереж фейкових акаунтів, ботів і координованих інформаційних кампаній. Зокрема, у 2024 році командою Detector Media було виявлено та задокументовано понад 200 фейкових акаунтів, керованих із території Білорусі.

Важливим освітнім компонентом є волонтерські програми з медіаграмотності – проекти «Filter», «Вивчай та розрізняй» (за підтримки IREX) та низка спеціалізованих курсів, які навчають громадян, вчителів, журналістів і державних службовців розрізняти достовірну інформацію від фейкової та маніпулятивної [6].

Ще один рівень національної системи протидії становить системна міжнародна підтримка. НАТО, Європейський Союз, Сполучені Штати Америки та інші стратегічні партнери надають Україні комплексну допомогу в галузі кіберзахисту й протидії російській пропаганді.

Центр передового досвіду НАТО зі стратегічних комунікацій (StratCom) у Ризі регулярно проводить спеціалізовані тренінги для офіцерів Збройних Сил України; яскравим прикладом став 2023 рік, коли спільно з Міністерством оборони України було реалізовано програму «Counter Disinfo Ukraine», спрямовану на виявлення та нейтралізацію російських фейкових нарративів у міжнародних медіа. Європейський Союз фінансує проекти з медіаграмотності, кіберзахисту та розвитку стратегічних комунікацій, зокрема через механізми EU Cyber Rapid Response Teams. Сполучені Штати через USAID та IREX забезпечують глибоку аналітику російських пропагандистських кампаній у соціальних мережах і розробляють спеціалізовані навчальні програми для журналістів, державних службовців та освітян [10].

Ця багатостороння міжнародна співпраця суттєво посилює національні спроможності України та перетворює її на одного з ключових глобальних гравців у сфері протидії гібридним інформаційним загрозам.

Отже, ПСО рф є важливим кроком її стратегії гібридної війни проти України, а стратегічною ціллю є знищення морально-психологічної та інформаційної єдності українців, віри у перемогу та зміцнення міжнародної підтримки. Протидія цим загрозам можлива лише за умови згуртованості та координації дій різних фронтів – державної влади, сил оборони, журналістів та громадянського суспільства. Це вимагає системної роботи над підвищенням рівня інформованості, критичного

мислення та здорового глузду кожного громадянина. Інформаційна стійкість суспільства, широка та зацікавлена аудиторія є щитом, що дозволяє перемагати на вулицях не лише військами.

Список використаних джерел

1. Рід Т. Активні заходи: Таємна історія дезінформації та політичної війни / Т. Рід. – Нью-Йорк : Farrar, Straus & Giroux, 2020. – 352 с.
2. Померанцев П. Це не пропаганда: Пригоди у війні проти реальності / П. Померанцев. – Лондон : Bodley Head, 2019–9. – 320 с.
3. Стенгель Р. Інформаційні війни: Як ми програли глобальну битву проти дезінформації / Р. Стенгель. – Нью-Йорк : Alfred A. Knopf, 2019. – 288 с.
4. IREX. Індекс розвиненості інформаційного середовища: Звіт по Україні, 2023. – Вашингтон : IREX, 2023. – URL: <https://www.irex.org/files/vibrant-information-barometer-2023-ukraine.pdf>.
5. StopFake. StopFake – розвіювання дезінформації. – Київ : StopFake, 2014–2025. – URL: <https://www.stopfake.org>.
6. Detector Media. Аналіз російських інформаційних операцій. – Київ : Detector Media, 2024. – URL: <https://detector.media>.
7. InformNapalm. Волонтерська спільнота OSINT [Електронний ресурс]. – Київ : InformNapalm, 2015–2025. – Режим доступу: <https://informnapalm.org>.
8. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. Аналітичні матеріали. – Київ : Центр стратегічних комунікацій, 2023. – URL: <https://spravdi.gov.ua>.
9. NATO StratCom COE. Стратегічні комунікації та протидія дезінформації. – Рига : NATO StratCom COE, 2024. – URL: <https://stratcomcoe.org>.
10. USAID / IREX. Програма «Counter Disinfo Ukraine». – Вашингтон : USAID, 2023. – URL: <https://www.usaid.gov>.

АКТУАЛЬНІСТЬ МОНІТОРИНГУ TELEGRAM-КАНАЛІВ У КОНТЕКСТІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ

В.П. Фриз, кандидат технічних наук, доцент

М.М. Павленко

Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова

В умовах збройної агресії Російської Федерації проти України інформаційний простір став одним із ключових полів боротьби. Важливу роль у забезпеченні протидії ворожому інформаційному та психологічному впливу відіграють підрозділи психологічних операцій, які входять до складу Сил спеціальних операцій Збройних Сил України.

Сучасна інформаційна війна набуває дедалі витонченіших форм, а соціальні мережі стали одним із головних інструментів психологічного впливу на масову свідомість. Серед них особливе місце посідає платформа Telegram, яка поєднує функції месенджера, соціальної мережі, блогу та новинного ресурсу. Завдяки своїй структурі – відкритим каналам, можливості анонімного адміністрування та швидкому поширенню контенту – Telegram став одним із ключових інструментів у здійсненні психологічного впливу як на населення України, так і на особовий склад сил оборони. В наслідок простоти створення каналів і ботів, мінімальному контролю з боку адміністрації та можливості зберігати анонімість, платформа активно використовується як майданчик для психологічного впливу. У рамках психологічних операцій Telegram-канали використовуються для виконання наступних функцій:

1. дезінформаційна – поширення фейкової інформації і маніпулятивних повідомлень;
2. підривна – формування у громадян України недовіри до інститутів влади, Збройних сил та партнерів;
3. деморалізуюча – цілеспрямоване поширення страху, паніки, зневіри;
4. вербувальна – пошук цільових груп та окремих осіб для залучення до діяльності ворожих структур.

Особливістю Telegram є висока швидкість вірусного розповсюдження контенту та низький рівень модерації, що створює сприятливі умови для проведення ворожих психологічних операцій.

У цьому контексті постає питання системного моніторингу Telegram-каналів як важливого елементу інформаційної безпеки держави. Моніторинг Telegram-каналів полягає у систематичному зборі, аналізі та

оцінці інформації, що поширюється в межах платформи. Основні цілі моніторингу:

- виявлення джерел дезінформації та їхніх зв'язків;
- аналіз нарративів, які використовуються для психологічного впливу;
- відстеження змін у тональності та спрямованості контенту;
- оцінка рівня охоплення аудиторії та ефективності ворожих психологічних кампаній;
- вивчення цільової аудиторії.

Сучасні методи моніторингу поєднують OSINT-технології, контент-аналіз, машинне навчання та лінгвістичний аналіз текстів. Це дозволяє не лише фіксувати факти поширення інформації, а й визначати психологічні патерни впливу – наприклад, теми, що викликають страх або злість, або використання певних емоційних тригерів.

Попри очевидну важливість моніторингу, існує низка викликів та проблем:

- анонімність адміністраторів та відсутність офіційних даних про власників каналів;
- висока кількість каналів (понад мільйон активних у регіоні Східної Європи);
- швидкоплинність контенту – повідомлення зникають або редагуються;
- етичні та правові аспекти – баланс між безпекою та правом на приватність.

Розв'язання цих проблем потребує координації між державними структурами, медіаекспертами та технологічними компаніями.

Моніторинг Telegram-каналів є ключовим елементом інформаційної безпеки в умовах гібридної війни. Він дозволяє своєчасно виявляти та нейтралізувати психологічний вплив спрямований на підрив національної єдності, деморалізацію населення або дестабілізацію політичної ситуації. У майбутньому особливу роль відіграватимуть автоматизовані системи аналізу контенту на основі штучного інтелекту, а також міжнародна кооперація у сфері кібер- та інформаційної безпеки.

Актуальність моніторингу Telegram-каналів полягає не лише у фіксації загроз, але й у формуванні стійкості суспільства та особового складу сил оборони до психологічного впливу та зміцненні національної безпеки України.

**ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ
(ПСИХОЛОГІЧНОМУ) ВПЛИВУ НА ОСОБОВИЙ СКЛАД СИЛ
ОБОРОНИ УКРАЇНИ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ**

С.О. Сідченко, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник

О.В. Ревін

С.В. Залкін, кандидат військових наук, старший науковий співробітник

*К.І. Хударковський, кандидат технічних наук, доцент, старший
науковий співробітник*

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Руйнування геополітичної стабільності та системи глобальної безпеки в усьому світі, розповсюдження й активізація авторитарних режимів, загострення існуючих загроз, у тому числі можливості застосування ядерної зброї, та поява нових, зокрема технологій штучного інтелекту у військовій сфері, гібридна війна Російської Федерації (РФ) проти країн Європи – всі ці фактори істотно впливають на інформаційний фон у світовому інформаційному просторі. Інформаційний простір України і, в першу чергу, його медіачастина, переповнений відверто брехливими новинами, видуманими сюжетами та контрверсійними меседжами, що загалом створюють інформаційний білий шум. Розширення спектру інформаційних загроз потребує виважених обґрунтованих рішень щодо протидії і захисту інформаційного середовища в Україні та, у першу чергу, критичної інфраструктури, систем і особового складу Сил оборони та населення.

РФ реалізує комплексний підхід до ведення війни, який поєднує воєнні та гібридні, у тому числі інформаційні, методи її ведення.

Сьогодні для розповсюдження дезінформації РФ використовує різноманітний інструментарій, в першу чергу, телебачення, інтернет-сайти та окремих блогерів, які генерують і просувають контент у Telegram, Youtube та соціальних мережах. Зростання рівня довіри до соціальних мереж з боку аудиторії останнім часом забезпечили поступове перенесення інформаційної війни та протистояння в середовище соцмереж та їх використання для пропаганди і просування певних ідей та маніпуляцій аудиторією.

На сьогодні соціальні мережі і популярні месенджери стали найбільш дієвим інструментом негативного інформаційного (психологічного) впливу (ІПВ), маніпулювання особистістю, певними

соціальними групами та суспільством у цілому і, як наслідок, місцем інформаційного протиборства. Соціальні мережі успішно використовуються РФ проти України для просування в суспільстві контраверсійної інформації, дестабілізації суспільства, розповсюдження відверто деструктивної і шкідливої для свідомості громадян інформації, вербування та підготовки агентури.

Швидкий розвиток низки проривних технологій, зокрема генеративного штучного інтелекту, створює нові виклики і нові можливості у військовій сфері і, в першу чергу, в інформаційному протиборстві. Нейромережі постійно покращують спроможності зі створення графічного, текстового та аудіовізуального контенту, що використовується у соціальних мережах. Так, з 2024 року РФ активно реалізує новий метод в інформаційній війні на основі великих мовних моделей (LLM) – LLM Grooming. На ньому базуються сучасні чат-боти, які насичують інтернет-простір фейковими новинами та дезінформацією так, щоб нейромережі, збираючи дані, натрапляли саме на дезінформацію.

Також під застосування у соціальних мережах доопрацьована низка технологічних прийомів ІПВ, зокрема, поширення дезінформації, розповсюдження чуток, створення психологічного тиску, здійснення провокацій, створення мозаїчного контенту тощо. Найбільш ефективним з точки зору маніпулювання аудиторією є використання рейджбейту, тобто маніпулятивного контенту, який створений навмисно для того, щоб розлютити, викликати гнів, обурення або негативні коментарі. Такі меседжі активно поширюються, бо люди емоційно на них реагують, а отже отримують більше уваги і краще поширюються алгоритмами соцмереж.

Тож, виявлення і нейтралізація негативного ІПВ у соціальних мережах є актуальним науковим і практичним завданням, особливо в частині протидії ІПВ на особовий склад Сил оборони України.

Виявлення ознак негативного ІПВ у соціальних мережах може здійснюватися у декілька етапів.

Так, на першому етапі доцільно оцінити тональність інформаційного контенту. Негативна тональність сюжету (публікації), як правило, є суттєвою ознакою впливу і підготовкою аудиторії для подальшого маніпулювання.

На другому етапі доцільно оцінити рівень емоційного забарвлення контенту, особливо у поєднанні з елементами сенсаційності сюжету (публікації). Використання рейджбейту безумовно свідчить про

маніпулювання аудиторією.

На третьому етапі слід оцінити технічні характеристики джерела інформації, критично оцінити сюжет (публікацію) з точки зору обґрунтованості і релевантності інформації, наявність підтверджень з інших джерел, появу інформації у наперед визначених рубриках з негативним контекстом, взаємоузгодженість повідомлень по різних комунікативним каналам. Будь-яка інформація, якщо її автор невідомий, є нерелевантною. На цьому ж етапі доцільно переглянути кількість повідомлень від одного користувача, дати реєстрації акаунтів, кількість репостів та коментарів. Велика кількість репостів і коментарів, як правило, свідчить про залучення тролів. Крім того, синтетичний контент досить часто має дидактичні і орфографічні помилки, що непритаманні людині.

Для нейтралізації негативного ІПВ у соціальних мережах, як правило, використовуються такі методи, як парасолька (обмеження технічним шляхом (блокування доступу до окремих порталів, сайтів, соціальних мереж)), воронка (нейтралізація певного повідомлення шляхом поглинання на фоні великої кількості інших), колесо (заміна певного повідомлення іншим, як більш важливим та статусним), заміна (спростування певної інформації шляхом формування недовіри до джерела розповсюдження меседжу).

Крім того, для ліквідації наслідків негативного ІПВ противника, зокрема через соціальні мережі, безпосередньо на особовий склад Сил оборони України передбачається виявлення й ізоляція військовослужбовців, що зазнали деморалізації, та проведення психореабілітаційних заходів з ними, припинення панічних настроїв, відновлення організованості й боєздатності дезорганізованих військових частин і підрозділів, надання психологічної допомоги тим, хто її потребує, визначення заходів оптимізації системи протидії негативному ІПВ противника тощо.

Таким чином, на сьогоднішній день проблема ефективної протидії негативним ІПВ у соціальних мережах, у першу чергу, на особовий склад військових частин і підрозділів Сил оборони України є актуальною, оскільки значний спектр загроз інформаційно-психологічній безпеці потребує створення ефективних методик та технічних засобів щодо виявлення ІПВ, визначення його негативних аспектів та розробки заходів протидії такому впливу. Ефективна протидія загрозам інформаційно-психологічній безпеці особового складу Сил оборони України та населення в Україні можлива за умови створення та функціонування

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

*О.С. Гончарова, кандидат історичних наук, доцент
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди*

Російсько-українська війна, що триває з 2014 року й набула повномасштабного характеру у 2022 році, актуалізувала питання інформаційної безпеки як одного з ключових аспектів національного суверенітету. Поряд із воєнною агресією Росія веде масштабну інформаційно-психологічну кампанію, спрямовану на підрив ідентичності українського суспільства через маніпулювання історичною пам'яттю та культурними кодами. У цьому контексті особливої ваги набуває процес деколонізації культурної пам'яті, який виступає не лише актом історичної справедливості, а й дієвим засобом інформаційного самозахисту. Поняття деколонізації сьогодні виходить за межі політичної чи економічної сфери, охоплюючи сферу культури, освіти, мистецтва та колективної пам'яті. Для України, століттями підпорядкованої російським імперським і радянським наративам, відновлення власного символічного простору є стратегічним завданням. Від переосмислення історії, демонтажу колоніальних символів і очищення публічного простору до формування нових форм репрезентації минулого – усі ці процеси мають безпосередній вплив на стійкість суспільства перед інформаційними атаками. Сьогодні боротьба за пам'ять є невід'ємною частиною боротьби за свободу: у війні наративів перемагає не лише той, хто має зброю, а й той, хто здатен зберегти й захистити власну історію.

Мета дослідження – показати, що процес деколонізації культурної пам'яті є важливим чинником формування інформаційного суверенітету України та інструментом протидії російській дезінформації. Для реалізації цієї мети слід вирішити ряд дослідницьких задач: проаналізувати теоретичні підходи до розуміння понять «культурна пам'ять» і «деколонізація»; визначити механізми використання історичної пам'яті в російській інформаційній агресії; розглянути українські практики деколонізації культурного простору як форми інформаційного опору; окреслити роль культурної пам'яті у зміцненні національної

ідентичності та безпеки.

Поняття «культурна пам'ять» посідає центральне місце у сучасних дослідженнях колективної свідомості та ідентичності. За визначенням Яна Ассмана, культурна пам'ять – це система збереження, передачі та оновлення образів минулого, які забезпечують історичну тяглість спільноти [1, р. 37]. Вона формує основу спільних уявлень про минуле, що визначають колективне бачення історії, моральні орієнтири та ціннісні пріоритети суспільства. Культурна пам'ять не є статичною. Навпаки, вона постійно оновлюється під впливом соціальних трансформацій, політичних змін і культурних дискусій. Як наголошує А. Ассман, пам'ять може бути вибірковою: певні події або постаті піддаються забуттю, тоді як інші – символічно переосмислюються й отримують нове значення [8, с. 64]. У цьому процесі важливу роль відіграють інститути пам'яті – музеї, архіви, освітні програми, медіа, що виконують функцію посередників між минулим і сучасністю, бо культурна пам'ять втілюється у символах, ритуалах, пам'ятниках, мистецтві, освітніх практиках, які визначають не лише ставлення суспільства до минулого, а й способи його саморозуміння в теперішньому. На відміну від індивідуальної пам'яті, культурна пам'ять має інституціональний характер і є інструментом формування колективної ідентичності.

Про соціальну обумовленість пам'яті ще у першій половині ХХ століття наголошував і французький соціолог Моріс Хальбвакс. Він вважав, що спільнота конструює власне минуле у відповідності до потреб сучасності. У своїй концепції колективної пам'яті філософ доводив, що індивідуальна пам'ять неможлива поза соціальними рамками – сімейними, релігійними, професійними чи національними спільнотами. Саме вони визначають, що з минулого варто пам'ятати, а що слід забути, формуючи цим самим колективну ідентичність. Пам'ять, за Хальбваксом, – це не фіксований архів подій, а живий процес соціальної інтерпретації, у якому минуле постійно переглядається під впливом сучасних потреб і цінностей [3, р. 46–47]. Таким чином, пам'ять стає механізмом підтримання соціальної єдності, способом самоідентифікації спільноти та основою її історичної тяглості.

Розвиваючи феноменологічну традицію, Поль Рікьор розглядає пам'ять у її зв'язку з історією, забуттям і етикою. Він наголошує, що пам'ять завжди перебуває між правдою і спокусою спотворення. Рікьор вводить поняття «справедливої пам'яті» – такої, що прагне до істини, визнає травматичний досвід і уникає як навмисного забуття, так і

надмірної ідеологізації. Філософ розрізняє пам'ять свідчення (засновану на досвіді та особистій відповідальності) і пам'ять маніпулятивну, яка підпорядковується політичним чи пропагандистським інтересам. Для нього пам'ять – це етичний акт, пов'язаний із вибором між правдою і фальсифікацією, між спогадом і забуттям. Саме в цьому контексті пам'ять постає не лише як ресурс ідентичності, а й як поле боротьби за смисли, що безпосередньо пов'язано з інформаційним виміром сучасності. В умовах війни ця боротьба набуває особливої гостроти: історичні наративи стають зброєю, а захист правди минулого – частиною культурного та інформаційного фронту [5].

У ХХІ столітті особливої актуальності набуває поняття «деколонізації пам'яті», яке постає в межах постколоніальної теорії. Як показав Едвард Саїд у праці «Орієнталізм», колоніальні імперії створювали не лише політичну чи економічну систему панування, а й цілу епістемологію влади – сукупність знань, образів і наративів, що легітимізували домінування метрополії над колонізованими народами [6, р. 11–12]. Саїд доводить, що «Схід» як культурна ідентичність є не автентичним, а сконструйованим образом, створеним Заходом для самоствердження. Таким чином, колоніалізм діє не лише через насильство, а й через дискурсивне виробництво реальності, через створення «іншого», який визначається як відсталий, екзотичний чи потребує опіки. Цей механізм, як слушно зауважують сучасні дослідники постімперських просторів, цілком застосовний і до російсько-радянського контексту. Протягом століть російська імперія, а пізніше СРСР, формували уявлення про Україну як «молодшого брата» та «малоросійську провінцію», використовуючи систему культурних кодів, що позбавляла українців суб'єктності [10, с. 241]. У цьому сенсі «орієнталізм по-російськи» – це спосіб колоніального упокорення через знання, через мовну, освітню та історіографічну політику, яка унеможливлювала іншість як рівноправний голос.

Гомі Бгабга, продовжуючи лінію Саїда, у праці «Локалізація культури» зміщує акцент з опозиції «метрополія – колонія» на простір між ними, який він називає гібридністю. Для Бгабги культура колоніального простору – це не пасивне віддзеркалення влади, а динамічний процес змішування, у якому підлеглий суб'єкт переосмислює, пародіює та підриває мову колонізатора. Колоніальні відносини, за Бгабгою, ніколи не є повністю односторонніми: у «третьому просторі» взаємодії народжується новий тип ідентичності, що руйнує дихотомії

«центр – периферія», «пан – підлеглий» [2, р. 37–38]. Саме тому деколонізація пам'яті у філософському сенсі означає не лише звільнення від колоніального змісту, а й переосмислення самих структур пам'яті, через які відтворюється влада. Це процес демістифікації наративів, що були створені метрополією, і водночас акт реконструкції, повернення «мовчазних» історій, маргіналізованих досвідів, виключених імен. У цьому контексті важливою стає ідея Бгабги про «контрапунктову пам'ять», коли колоніальна історія читається не з позиції центру, а через призму множинних голосів, що розкривають суперечливість і взаємопов'язаність культурного досвіду. Е. Так і В. Ян ставлять слушне питання – коли ми говоримо «деколонізація», – чи маємо на увазі дійсне повернення/відновлення, чи лише символічну зміну? Вони зазначають, що «деколонізація» не має бути лише метафорою для соціальних чи освітніх змін – вона має стати локомотивом для повернення практичних змін [7, р. 31].

Таким чином, у межах постколоніальної філософії деколонізація пам'яті постає як інтелектуальний і моральний виклик: вона спрямована на розвінчання ідеологічних основ імперського мислення й утвердження багатоголосся історії. Для України ця перспектива має не лише академічне, а й екзистенційне значення, адже війна загострила потребу у переосмисленні власної історичної суб'єктності, у відновленні тих форм пам'яті, які були зруйновані чи присвоєні імперським дискурсом. Українські дослідники підкреслюють, що деколонізація пам'яті в українському контексті має на меті не лише відмову від імперських міфів, а й творення альтернативних наративів, тих, що базуються на досвіді опору, культурної тяглості та суб'єктності. Це не стільки «стирання минулого», скільки перепрочитання історії, звільнення її від нав'язаних схем [14, с. 248]. Отже, культурна пам'ять є не просто збереженням історичних фактів, а динамічним полем боротьби за смисли. Деколонізація ж постає як процес відновлення автентичного голосу спільноти, що дозволяє суспільству зміцнювати інформаційну стійкість, формувати критичне мислення та протидіяти нав'язуваним імперським конструкціям минулого. Інформаційний захист суспільства в цьому процесі полягає у здатності критично розпізнавати маніпулятивні дискурси, що намагаються відновити колоніальні моделі мислення через культурні образи, медіа або освітній простір. Тому деколонізація пам'яті – це не лише академічна чи культурна практика, а стратегічний інструмент безпеки. Вона дозволяє протистояти інформаційним атакам,

спрямованим на розмивання української суб'єктності, утворює власну історико-культурну перспективу та підтримує внутрішню когерентність нації у час війни й гібридних загроз.

Однією з найнебезпечніших форм сучасної інформаційної агресії є маніпулювання історичною пам'яттю, через яке агресор намагається легітимізувати власну політику та зруйнувати ідентичність суспільства, що чинить опір. Контроль над минулим перетворюється на інструмент контролю над майбутнім: той, хто визначає «правильну» інтерпретацію історії, встановлює рамки допустимого мислення. Саме тому історична пам'ять стає полем інформаційних боїв, де переписування фактів, міфологізація подій і фальсифікація джерел набувають стратегічного значення. У сучасних умовах війни Росії проти України спотворення історії стало не лише пропагандистською технологією, а й складовою доктрини державної безпеки РФ, спрямованою на руйнування українського історичного нарративу, делегітимацію боротьби за незалежність і підірив моральних засад опору. Після розпаду СРСР російська державна ідеологія поступово вибудувала нову версію «історичної єдності» народів колишньої імперії, у якій Україна постає як «частина руського світу», позбавлена власної суб'єктності та культурної унікальності. Цей нарратив спирається на ідеї «спільної історії», «братніх народів» і «спільної перемоги у Великій Вітчизняній війні», утворюючи міф про «вічну єдність» Києва і Москви [11]. У такий спосіб Росія не лише намагається анулювати політичну незалежність України, а й стирає кордони культурної пам'яті, підмінюючи українську традицію імперською версією минулого. Через систему освіти, церковні інституції, гуманітарну політику, а також медійний простір формується уявлення про українців як «молодшого брата», історично неспроможного до власного державотворення. Такий підхід створює сприятливе підґрунтя для ідеології реваншизму, у межах якої анексія та окупація постають не як злочин, а як «повернення історичної справедливості». Важливе місце в цій системі займає радянська міфологія війни, зокрема культ «Великої перемоги», який перетворився на сакральний символ російського націоналізму та центральний елемент сучасної політичної релігії Росії. Імперський міф про «визволення народів Європи» та «велику місію Росії» відновлюється через пропагандистські медіа, шкільні підручники, музейні експозиції, святкові церемонії та кіноіндустрію [4, с. 68]. Під виглядом пам'яті про жертви війни формується культ насильства й героїзація військової експансії. Міф про «Росію-визволительку» трансформується у

виправдання будь-якої агресії, адже «захист російськомовних» або «боротьба з нацизмом» подаються як історичне продовження «священної війни». У такий спосіб пам'ять про Другу світову війну використовується як ідеологічна зброя, що легітимізує вторгнення в Україну 2022 року. Розуміння цих механізмів дозволяє усвідомити, що боротьба за історичну правду – це не лише академічне завдання, а ключовий елемент інформаційного захисту держави. Деколонізація культурної пам'яті стає відповіддю на агресію, адже вона відновлює зв'язок суспільства з власною історією, руйнує імперські міфи та повертає українцям право на власну інтерпретацію минулого. У цьому контексті політика пам'яті – це не питання минулого, а стратегія майбутнього: формування свідомого, критичного, стійкого до маніпуляцій громадянського суспільства.

Окрім історичного, пропагандистський дискурс активно використовує релігійно-цивілізаційний мотив, проголошуючи Росію «останнім оплотом традиційних цінностей» проти «занепадаючого Заходу» [16, с. 388]. Цей мотив, сформований на перетині православного фундаменталізму, неоімперської ностальгії та антиглобалістської риторики, створює ілюзію моральної вищості російського світу. У такій системі координат політична влада набуває рис сакральної місії, а сама держава постає як «богообраний суб'єкт», покликаний «очистити світ» від хаосу ліберальних ідей. Цей тип мислення, характерний для тоталітарних систем, поєднує націоналізм, релігійний міф і геополітичний месіанізм, перетворюючи агресію на форму «спасіння». Риторика «священної боротьби» або «хрестового походу проти Заходу» дозволяє легітимізувати насильство як духовне служіння, а колоніальну експансію – як відновлення «божественного порядку». Таким чином, імперська ідеологія постає не лише історичною, а й метафізичною конструкцією, що апелює до категорій «морального обов'язку», «історичної істини» й «вищої мети». Вона відтворює стару схему сакралізації імперського панування, коли поневолення інших народів подається як «випробування заради спасіння», а культурне насильство – як місія цивілізаційного оновлення. Саме через цю метафізичну оболонку сучасна російська пропаганда намагається виправдати війну не лише політично, а й духовно, формуючи в суспільній свідомості архетип «месіанської імперії».

Інформаційна агресія Росії проявляється також у формах символічного насильства, спрямованого на контроль над простором пам'яті через культурні коди. Мова йде не лише про маніпуляцію

фактами чи фальсифікацію історії, а про переформатування самої семіотики простору: через відновлення радянської топоніміки на окупованих територіях, спорудження пам'ятників «визволителям», «героям» імперської армії, організацію псевдоісторичних фестивалів, які підмінюють локальну пам'ять імперськими сюжетами [13, с. 246]. Фальсифікація архівів, контроль над музейними фондами та привласнення культурних артефактів стають формою «викрадення історії» – спробою переписати минуле з позиції агресора. Водночас у медійному просторі створюються маніпулятивні образи – «злочинної України», «несправжньої держави», «фашистів» і «русифікаторів». Такі конструкції працюють за логікою дзеркального відображення: власні злочини проєктуються на жертву, що дозволяє агресору уникати моральної відповідальності. Через систему інформаційних вкидів, псевдоекспертів і підконтрольних медіа формується альтернативна реальність, у якій Україна постає загрозою «традиційному світу», а війна – «захисною реакцією». Отже, історична пам'ять у руках агресора перетворюється на зброю масового впливу, що змінює не лише сприйняття минулого, а й структуру сучасного мислення. Імперські наративи виконують функцію легітимації агресії, створюючи когнітивну пастку, у якій колоніальні дії видаються природними, а жертва – винною. Це робить боротьбу за деколонізацію пам'яті не лише гуманітарним завданням, а складовою інформаційної оборони держави.

Саме тому осмислення механізмів цих наративів і вироблення стратегій деколонізації культурної пам'яті через освіту, публічну історію, архівні практики, музейну політику та цифрову гуманітаристику є передумовою формування стійкого до маніпуляцій суспільства. Деколонізація пам'яті дає змогу звільнити український символічний простір від імперських смислів і повернути історії її етичний вимір – як простір відповідальності, а не підкорення. Український досвід доводить, що деколонізація не зводиться до символічного демонтажу пам'ятників чи перейменування вулиць. Йдеться про ширший процес переосмислення історії, повернення до голосів, які були витіснені імперським центром, і формування власних інтерпретацій минулого. Такі практики створюють нові сенси, які зміцнюють колективну ідентичність і протидіють дезінформації [9, с. 52–53]. Інформаційна війна вимагає нових стратегій культурного захисту. У цьому контексті деколонізація виступає не лише реакцією на агресію, а й проактивною позицією, спрямованою на формування «імунітету» до пропаганди. Вона вчить критичному

мисленню, сприяє розвитку національної самоусвідомленості та консолідує суспільство навколо спільних цінностей: свободи, гідності, пам'яті. Процес деколонізації культурної пам'яті в Україні реалізується через сукупність взаємопов'язаних інструментів – освітніх, мистецьких, медійних, громадських. Вони не лише трансформують історичну свідомість, а й формують нові механізми захисту від інформаційних впливів з боку держави-агресора.

Після 2014 року український освітній простір переживає глибоку трансформацію, спрямовану на деколонізацію знання та відновлення історичної суб'єктності. Відбувається переосмислення навчальних програм, змісту підручників і методів викладання, зокрема через відмову від радянських і постімперських інтерпретацій, які десятиліттями формували у свідомості українців комплекс «молодшого брата» [12, с. 27]. Натомість у центр освітнього наративу повертається україноцентричний підхід, що розглядає історію не як частину «спільного минулого» імперії, а як самостійну траєкторію розвитку народу, державності та культури. Особливої уваги набуває вивчення історії українського опору, репресій, геноцидів, знищення національних еліт, що десятиліттями були замовчуваними або спотвореними темами. Через ці сюжети формуються навички етичного осмислення минулого, співпереживання, розуміння травматичного досвіду нації – важливі складові сучасної культури пам'яті. Такі підходи долають імперські кліше про «спільну історію» та відновлюють історичну тяглість українського народу, його політичної культури, європейської орієнтації та духовної автономії. В освітньому середовищі дедалі ширше застосовується міждисциплінарний підхід, що інтегрує історію, філософію, культурологію, соціологію, психологію, медіаграмотність і цифрову гуманітаристику. Це дозволяє розглядати минуле не як набір фактів, а як систему смислів, наративів і образів, що впливають на сучасну ідентичність. Поєднання гуманітарних і комунікаційних дисциплін створює основу для інформаційної стійкості, адже навчає студентів критично читати тексти, розпізнавати маніпуляції та ідеологічні конструкції, які маскуються під «історичну правду». Паралельно формується нова культура академічного дослідження, орієнтована на деколонізацію гуманітарного знання. Українські науковці дедалі частіше залучають постколоніальні, пам'яттєві та травматологічні студії, аналізують радянську спадщину як систему епістемічного насильства. Важливо, що гуманітарна наука поступово долає «епістемічну залежність» від російського інтелектуального простору, розширюючи

коло референцій за рахунок західних, балтійських, кавказьких, центральноевропейських і внутрішньо-українських дослідницьких традицій. Освітні ініціативи, як-от курси з публічної історії, медіаграмотності, студій пам'яті, гендерних та посттоталітарних досліджень, допомагають молодому поколінню розуміти, що історія – це не лише про минуле, а й про боротьбу за інтерпретацію теперішнього. Через інтеграцію таких дисциплін формується «інтелектуальний імунітет» суспільства, який захищає його від дезінформації, міфів і фейкових ідеологем [9, с. 54]. Таким чином, українська освіта та гуманітарна наука стають фронтом інформаційного спротиву, де відбувається боротьба за право на власну історію, мову, пам'ять і смислову автономію. Деколонізація освітнього простору – це не лише академічне завдання, а стратегічна умова формування свідомого громадянина, здатного протистояти зовнішнім маніпуляціям і внутрішній апатії. Адже у світі гібридних війн захист ідентичності починається не зі зброї, а з уміння мислити критично, пам'ятати відповідально і говорити своїм голосом.

Деколонізація простору є одним із найпомітніших виявів відновлення української історичної суб'єктності. Вона виходить за межі суто символічних актів перейменування вулиць, демонтажу пам'ятників чи зміни табличок і перетворюється на процес переосмислення самої логіки простору, у якому живе суспільство. Адже топоніміка й монументальна культура – це не просто елементи міського ландшафту, а матеріалізована пам'ять, що формує колективну ідентичність, визначає, кого ми вважаємо героями, а кого – загарбниками. Після 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення 2022 року, українські громади активно долучилися до «топонімічного спротиву», очищення публічного простору від ідеологічних маркерів імперії. Масове перейменування вулиць, площ, парків, шкіл, станцій метро стало актом не руйнування, а відновлення історичної правди: повернення на карту імен українських діячів, митців, науковців, борців за свободу, а також представників національних меншин, що творили Україну. Це не лише зміна назв, а й переосмислення ієрархії цінностей, на яких трималася суспільна свідомість у радянську добу [10, с. 241]. Демонтаж пам'ятників радянським і російським діячам не означає стирання історії, як намагається подати російська пропаганда. Навпаки, це звільнення простору від колоніального міфу, у якому поневолювач виступав «визволителем», а імперія – «цивілізаційною місією». На зміну цим

символам приходять нові місця пам'яті, присвячені українським героям визвольних змагань, жертвам Голодомору, репресій, Голокосту, а також захисникам сучасної України. Таким чином, формується моральна і культурна карта, у центрі якої – людська гідність, свобода і пам'ять про боротьбу. У багатьох містах і громадах створюються музеї, меморіальні простори та вуличні інсталяції, що актуалізують локальні історії опору та виживання. Ці ініціативи, часто волонтерські або громадські, демонструють, як низовий рівень пам'яті може стати дієвим інструментом деколонізації. Пам'ять перестає бути централізованим продуктом державної політики й стає практикою співучасті, коли громадяни самі беруть відповідальність за те, як виглядає їхнє минуле у публічному просторі. Водночас деколонізація топоніміки є важливою складовою інформаційної безпеки. Адже символічний простір міст – це також простір комунікації, де кожна назва чи монумент передає певне повідомлення. Колоніальні назви відтворюють ідеологічні коди імперії, а отже зберігають її вплив у колективній свідомості. Натомість українська топонімічна політика, зорієнтована на історичну справедливість і культурну різноманітність, створює інтелектуальну інфраструктуру незалежності, де кожна вулиця стає знаком спротиву, пам'яті та самоповаги.

Сучасні українські митці, музиканти, режисери й вуличні художники активно осмислюють досвід війни та деколонізації через творчість. Мурали, пісні, документальні фільми й театральні постановки стають простором нової національної ідентичності. Особливе місце займають візуальні ініціативи, що транслиують образ стійкості, солідарності та пам'яті – від вуличного мистецтва до цифрових платформ. Активісти, журналісти й історики створюють онлайн-архіви, цифрові музеї, подкасти, присвячені локальним історіям [15, с. 70]. Ці практики сприяють розширенню колективної пам'яті та заповненню «білих плям», які раніше залишалися на периферії офіційної історії. У такий спосіб громадянське суспільство стає важливим агентом деколонізаційного процесу.

Таким чином, деколонізація культурної пам'яті в умовах російсько-української війни виступає потужним інструментом інформаційного захисту. Вона дозволяє українському суспільству не лише протистояти зовнішній пропаганді, а й зміцнювати власну національну ідентичність через усвідомлення історичного досвіду, переосмислення травми та утвердження цінностей свободи і гуманізму. Деколонізація культурної

пам'яті стає не лише історичною чи освітньою задачею, а й ефективним механізмом інформаційного спротиву, здатним протидіяти зовнішньому впливу та зміцнювати соціокультурний потенціал держави.

Список використаних джерел

1. Assmann J. Cultural memory and early civilization: Writing, remembrance, and political imagination. Cambridge : Cambridge University Press, 2011. 319 p.
2. Bhabha H. K. The Location of Culture. London and New York: Routledge, 1994. 285 p.
3. Halbwachs M. La mémoire collective. Paris: Presses Universitaires de France, 1950. 210 p.
4. Honcharova O. Gender narratives as a tool of Russian manipulative propaganda in the context of the Russo-Ukrainian war (2014–2024). Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI. 2025. V. 10. P. 65-74
5. Ricoeur P. Memory, History, Forgetting. Chicago: University of Chicago Pres, 2004. 624 p.
6. Said E. Orientalism. New York, 1978. 378 p.
7. Tuck E., Yang W. Decolonization is not a metaphor. *Decolonization: Indigeneity, Education & Society*. 2012. Vol. 1, №. 1. Pp. 1–40. URL: <https://surl.li/zuwuyu> (Дата звернення 04.11.2025).
8. Ассманн А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті / пер. з нім. К. Дмитренко, О. Юдін, Л. Доронічева. Київ : Ніка-Центр, 2012. 440 с.
9. Гомілко О. Деколонізація української культури: політика воука чи національне пробудження? *Філософська думка*. 2023. 3. С. 49–58. URL: <https://doi.org/10.15407/fd2023.03.049> (Дата звернення 04.11.2025)
10. Гончарова О. С. Вилучення елементів колоніального минулого з символічного простору міста Харкова (2014–2024 роки). Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету: збірник наукових праць. Серія: Історичні науки. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2024. Вип. 67. С. 239-245.
11. Грицак Я. Міф про «братні народи», перемога України та як Російська імперія викривляла історію. Суспільне: культура. 2022. 8 липня. URL: <https://surl.li/nddsub> (Дата звернення 04.11.2025).
12. Гурик М. І. Декомунізація як шлях побудови україноцентристської моделі історичної пам'яті. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2016. Вип. 11. С. 26–29.

13. Дроздов В. Радянський офіційний святковий дискурс і комеморативні практики на приєднаних українських територіях (на прикладі святкування десятиріччя «возз'єднання українського народу»). *Zaporizhzhia Historical Review*. 2022. Т. 6, № 58. С. 242–253.

14. Киридон А. Політика пам'яті в Україні (1991–2015 рр.). *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. 2015. № 12. С. 244–250.

15. Лук'янов Є. Концепт деколонізації і перспективи розвитку національного медіапростору. *Integrated communications*. 2025. № 1 (19). С. 66–74.

16. Ткачук Б. В. Дослідження української культурної пам'яті крізь призму постколоніальної теорії. *Культурологічний альманах*. 2024. Вип. 2. С. 385–391. URL: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.2.48> (Дата звернення 04.11.2025).

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВПЛИВУ РФ НА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗС УКРАЇНИ

А.В. Кириченко, доктор філософії

Національний університет оборони України

А.М. Дронов, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Національний університет оборони України

*Інформаційна куля не має звуку, але влучає точно в душу.
Перемога починається там, де свідомість воїна не підкорена ворогом.*

Андрій КИРИЧЕНКО

Інформаційний вплив на свідомість громадян є давнім і добре відомим інструментом політичного та військово-стратегічного управління. Ще правителі античних держав застосовували пропаганду для посилення власного авторитету, консолідації суспільства, формування бажаних переконань та поведінкових установок населення. У ХХ столітті цей вплив набув системного й масового характеру в тоталітарних режимах, зокрема в нацистській Німеччині та Радянському Союзі, де він став ключовим засобом маніпуляції суспільною свідомістю та забезпечення політичного домінування. Потужність таких інформаційно-психологічних практик була настільки значною, що ідеологічні конструкції цих режимів

зберігають вплив на значну частину населення пострадянського простору й сьогодні.

Сучасна росія, виступаючи спадкоємицею пропагандистських механізмів СРСР, активно розвиває та модернізує інструменти інформаційно-психологічного впливу. Протягом останніх десятиліть вони цілеспрямовано застосовуються у зовнішньополітичних операціях рф на пострадянському просторі – зокрема в Чечні, Грузії, Молдові – а з 2014 року стали ключовим компонентом агресії проти України.

Інформаційно-психологічні операції, як показала російсько-українська війна, що триває з 2014 року та набула повномасштабного характеру у 2022 році, є невід’ємною складовою гібридної війни, спрямованою на деморалізацію, дезорієнтацію та підрив морально-психологічного стану як цивільного населення, так і особового складу ЗС України.

Саме поняття «інформаційна війна» з’явилося порівняно недавно, однак інформаційна складова завжди була притаманною всім без винятку війнам і військовим конфліктам. Питання досягнення переваги шляхом інформаційного впливу ще в давнину розглядали видатні воєначальники, зокрема китайський стратег Сунь-Цзи, який наголошував на важливості впливу на свідомість противника як передумови перемоги без безпосереднього бою.

Раніше інформаційне протиборство переважно зводилося до забезпечення безпеки даних та збереження інформаційних ресурсів, що згодом трансформувалося у сучасне поняття «кібербезпека». Проте з розвитком технологій і медіапростору змінилося саме розуміння інформаційної війни – вона почала охоплювати не лише технічний, а й психологічний, когнітивний і соціальний виміри.

На початкових етапах збройної агресії проти України ситуація також розглядалася крізь призму інформаційних війн, які системно здійснювалися з боку рф. Згодом стало очевидним, що такий спосіб ведення війни є складовою гібридної війни, у якій інформаційно-психологічні операції виступають одним із ключових інструментів впливу на свідомість, поведінку та морально-психологічний стан військовослужбовців і населення.

Переважна більшість провідних міжнародних і вітчизняних політологів, воєнно-політичних експертів, військових спеціалістів та аналітиків поділяють думку, що в рамках реалізації підступної «гібридної політики» росією була розв’язана і зараз продовжується проти України

повноцінна «гібридна» війна. У центрі концепції гібридної війни перебуває системна інформаційно-психологічна обробка населення, спрямована на зміну установок, емоційних реакцій та поведінкових орієнтирів цільових груп. Цей процес реалізується через комплекс прийомів і технологій інформаційно-психологічної війни, що поєднують маніпуляцію інформацією, психологічний тиск, дискредитацію уповноважених інституцій і створення конкурентних наративів з метою досягнення політичних, військово-стратегічних або соціально-дестабілізуючих цілей.

Інструментарій психологічної війни охоплює широкий спектр політичних, інформаційних та підривних заходів, серед яких слід відзначити пропаганду й дезінформацію як основні механізми формування та маніпулювання громадською думкою; дипломатичні маневри, що використовуються для легітимації або ізоляції суб'єктів; провокації і саботаж, спрямовані на дестабілізацію інфраструктури та порушення нормального функціонування інститутів; а також застосування терору, поширення пліток і створення паніки з метою підриву соціальної згуртованості. До переліку засобів належать також економічно-підривні дії, зокрема випуск фальшивих грошей, і операції з фальсифікації документів, що ускладнюють ідентифікацію та правове регулювання суспільних відносин.

Цілі психологічної війни: вплив на почуття, волю, емоції, свідомість і підсвідомість, мотиваційну сферу з метою деморалізації супротивника, підриву його власних поглядів, ціннісних орієнтацій, переконань і нав'язування йому своїх ідей. З розвитком технологій змінюються й умови ведення війни; звичні бойові дії замінюють інформаційні технології, і їхня складова стає все вагомішою. Конкретна перемога вже не є кінцевою метою, яку ставиться за мету досягти.

Метою стає розхитування життя населення територій, де відбувається гібридна війна, як в економічному, соціальному, так і в психологічному вимірах. о в сучасному світі відбувається широкомасштабне застосування технологій інформаційного впливу на психологічний стан армійських підрозділів і громадськості протилежної сторони на користь досягнення стороною, що здійснює вплив, певних поставлених цілей.

Наприклад, в Україні особливості застосування технологій інформаційного впливу як комунікативної технології військовооблізаційного потенціалу населення, полягали у формування

п'ятої колони – населення відмовляється від своєї держави і підтримує агресора (в Криму використання військової сили в такому випадку взагалі стало зайвим). В такій інформаційній війні конструюються специфічні ідейні образи (в українському варіанті – це «бандерівець», «фашист», «нацик», «терорист», «зрадник»), що мали регіонально вузький, але значний мобілізаційний і разом з тим конфронтаційний потенціал. Ефективним способом формування суспільної думки в сторону відторгнення української влади та державності було проведення демократичних, масових, «народних» акцій, з мобілізацією організованих груп провокаторів, бандитських формувань та громадян, що не мають стійкої національної ідентичності, з закликами до сепаратизму та несприйняття нової влади та української державності. В обласних центрах півдня та сходу України (Луганськ, Донецьк, Харків, Одеса) ці акції набули форми антифашистських мітингів.

Про масштаби інформаційної війни, розгорнутої Росією проти України, влучно сказав Головнокомандувач об'єднаних збройних сил НАТО в Європі Ф. Брідлав: «Це найдивовижніший інформаційний блицкриг, який ми коли-небудь бачили в історії інформаційних воєн». Інформаційний фронт «гібридної війни» розгортається одразу на кількох напрямках.

Передусім, серед населення країни, проти якої здійснюється агресія, особливо серед населення в зоні конфлікту; серед громадян країни агресора і серед міжнародного співтовариства [19, с.13].

Для розгортання росіянами інформаційної війни в Україні існували і є сприятливі умови:

- наявність у Росії значного політичного прошарку, зацікавленого у реалізації власних імперських амбіцій;
- прагнення РФ повернути світ від багатопольярного до біполярного стану;
- відсутність системних економічних реформ та політичних перетворень в Україні, які перетворили її на об'єкт здійснення агресії дій з боку РФ;
- усвідомлення керівництвом РФ загрози, якою для неї буде успішна Україна;
- залежність значної частини країн ЄС від поставок російських енергоносіїв;
- очевидне бажання Кремля шляхом підкорення України зламати волю до опору не лише країн СНД, а й республік Балтії та Польщі.

Війна на сході України дає підстави стверджувати, що РФ доволі активно реалізує власну концепцію інформаційно-психологічного протиборства з метою досягнення своїх геополітичних цілей в сучасному світі [19, с.8].

Геополітичне і геостратегічне положення України таке, що вона буде постійно відчувати потужний вплив традиційних і нових опонентів. Досвід свідчить, що в спробах послабити і навіть порушити українську державність, основні зусилля будуть зосереджені саме на сфері інформації та інформаційних технологій. А для отримання можливостей здійснювати практичні заходи інформаційного впливу російське керівництво створило і активно розвиває структури інформаційного протиборства традиційно були у складі збройних сил Росії і раніше. Наприклад, на початку російської анексії Криму в складі Чорноморського флоту Росії в Севастополі дислокувалася окрема військова частина – група психологічних операцій, яка мала можливості випускати свої матеріали інформаційного впливу, поширювати інформацію в позавідомчих джерелах, організовувала та координувала відповідну «роботу» серед місцевих ЗМІ, громадських організацій тощо. З початком захоплення Криму окупанти активно пропонували українським військовослужбовцям з військової частини інформаційно-психологічних операцій ВМС ЗС України перейти на російську сторону з обіцянкою створити для них аналогічну структуру у складі Чорноморського флоту.

Сьогодні підрозділи «інформаційних бійців» російської армії присутні у складі всіх угруповань військ, які розгорнуті вздовж кордонів України, в тому числі й на східному напрямі у складі Центру територіальних військ Південного військового округу, у складі Чорноморського флоту (включаючи підрозділи, які дислоковані на тимчасово окупованій території Криму), а також у Придністров'ї.

Українська розвідка неодноразово оприлюднювала [29, 29] інформацію про діяльність Управління інформаційного протиборства (в низці джерел ця структура називається також Центром інформаційного протиборства, але від цього його сутність не змінюється) Центру територіальних військ Південного військового округу ЗС Росії.

Основними напрямками управління визначено:

- дискредитацію політичного керівництва та командування Збройних Сил України, провокування недовіри до них;
- формування думки про поширення в Україні расизму та міжнародної нетерпимості;

- переконання міжнародної спільноти у систематичних порушеннях українською владою режиму припинення вогню та приховане нарощування ЗС України сил та засобів вздовж лінії розмежування з метою відновлення активних бойових дій;

- створення негативного іміджу сил АТО шляхом звинувачення українських військовослужбовців у скоєнні злочинів та протиправних дій, зокрема стосовно цивільного населення;

- деморалізацію українських військовослужбовців;

- забезпечення тотального домінування російських мас-медіа в інформаційному просторі тимчасово окупованих територій України;

- формування антиукраїнських настроїв у населення тимчасово окупованих територій України;

- штучне створення «доказової бази» для звинувачення силових структур України.

На сьогодні результатом діяльності управління є:

- підготовка і розміщення в російських ЗМІ та інформаційних ресурсах «ДНР/ЛНР» відповідних матеріалів інформаційно-психологічного впливу;

- підготовка і поширення в соціальних мережах (насамперед «ВКонтакте», «Однокласники») та на інших ресурсах мережі Інтернет («Youtube», «Livejournal», «Русская весна») спеціальних матеріалів, спрямованих на дискредитацію керівництва України, командування та військовослужбовців сил ООС.

Останні приклади таких «інформаційних диверсій» – поширення та розкрутка в соціальних мережах:

- демонстраційного альбому «Если бы не генералы» (російською, українською та англійською мовами);

- відеосюжету «Слава артиллерии Украины»;

- статей «Идейное кредо украинских фашистов», «Свято приближается», «Раскрыта схема работы информационных диверсантов Украины 2.0» та ін;

- спеціально підготовленого матеріалу, спрямованого на демонстрацію підготовки провокаційних дій зі сторони сил АТО в північних передмістях Горлівки (зокрема, населені пункти Зайцево і Гольмовський).

- створення та поширення інформації із звинуваченням української сторони у постачанні озброєння (зокрема, переносних зенітно-ракетних комплексів китайського виробництва FN-6) терористичній організації

«Ісламська держава»;

- підготовка та поширення інформаційних повідомлень у західних ЗМІ щодо зростання рівня міжнаціональної нетерпимості та расизму серед громадян України (зокрема, на прикладі підготовлених російською стороною провокацій під час футбольного матчу між командами «Динамо-Київ» та «Челсі» (Великобританія) 20 жовтня ц.р. у Києві).

Окремим специфічним аспектом роботи в соціальних мережах, насамперед «ВКонтакте», є моніторинг аккаунтів полонених військовослужбовців ЗС України на предмет визначення кола їх знайомих та зацікавлень. Мета таких заходів – здійснення інформаційно-психологічного впливу на коло їх контактів у соціальних мережах;

- підготовка і розсилання за допомогою мобільного додатку «Viber» sms-повідомлень деморалізуючого змісту на номери телефонів військовослужбовців та цивільного населення, які знаходяться поблизу лінії розмежування;

- проведення інформаційних заходів з формування антиукраїнських настроїв у військовослужбовців та бойовиків 1 та 2 армійських корпусів;

- організація роботи з представниками міжнародних організацій і місій, насамперед ОБСЄ, з метою переконання їх у порушеннях українською стороною режиму припинення вогню та спонукання до оприлюднення на офіційному рівні подібних оцінок. Ініціюються виїзди спостерігачів Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ до окремих районів «ДНР/ЛНР» для т.зв. «фіксації правопорушень» зі сторони українських військових. При цьому організовується висвітлення таких виїздів російськими ЗМІ у вигідному ракурсі (залучаються «НТВ», «Lifenews», «РИА Новости», «Интерфакс», «Новороссия», «Донецкое агентство новостей»);

- підготовка щоденних виступів і заяв Е. Басуріна щодо порушень українською стороною режиму припинення вогню. Переклад іноземними мовами (англійською, німецькою, французькою, іспанською та фінською) та розміщення на спеціально створених для зарубіжної аудиторії інформаційних ресурсах «DONI NEWS», «DONI PRESS», «NOVOROSSIA VISION».

Крім того, офіцерами управління створюються і розкручуються спеціальні інформаційні рухи (групи) для ведення інформаційної війни проти України. Зокрема, на початку листопада цього року створено рух під назвою «СПРУТ» (Система противодействия украинскому терроризму).

За наявною інформацією, керівництво Центру територіальних військ, готуючись до відновлення активних бойових дій, звернулось до вищого командування з проханням забезпечити Управління інформаційного протиборства значною кількістю символіки, літератури та атрибутики неонацистського характеру. Ці матеріали планується залишати на захоплених українських позиціях та тілах загиблих українських вояків – для подальшого висвітлення в російських ЗМІ як свідчення проведення українською владою неонацистської політики та порівняння сил АТО з нацистськими каральними підрозділами часів Другої світової війни. Керівництво угруповань «ДНР/ЛНР», які визнані в Україні терористичними, за сприяння російських кураторів активно розвиває «власні» структури інформаційного впливу та інформаційної інфраструктури: органи «влади» на кшталт «міністерства інформації ДНР», підконтрольні ЗМІ, власних операторів мобільного зв'язку (наприклад «Фенікс») та інших телекомунікаційних послуг, інтернет-провайдерів тощо [28].

Одним із недоліків протистояння України в інформаційній війні з РФ можна вважати відсутність медіа-центрів закордоном та недостатнє поширення іномовлення – особливого виду теле- та радіомовлення, яке ведеться іноземними мовами на території інших держав. Наразі спотворена інформація про Україну за кордоном отримується здебільшого шляхом переосмислення українських проблем власними ЗМІ цих держав (які досить часто посилаються якраз на російські інформагентства). Більшість українських веб-сайтів не мають англійської версії, а Росія, завдяки своєму телеканалу іномовлення «RussiaToday», захоплює все більші верстви іноземного глядача. Подання інформації у вітчизняних ЗМІ значно програє російській стороні. Так, при висвітленні подій, пов'язаних з АТО на сході країни, цілком не варто було на початках операції повідомляти дані про кількість та дислокацію українських військових підрозділів, перелік та якість озброєння, номерні знаки, що нанесені на військову техніку, кількість убитих і поранених, виведення з ладу озброєння (наявність такої інформації дає змогу аналітикам терористів зіставити та обґрунтувати наведені цифри). Необхідно досить делікатно підходити до показів на телеекрані похоронів загиблих. Неперевірена чи сенсаційна інформація аж ніяк не слугує підняття бойового духу в сучасних умовах ведення антитерористичної операції на Сході України та може провокувати нові інформаційні загрози. Недопустимо, щоби випуски новин виглядали ніби повідомлення з

фронту, в них більше присутньою повинна бути влада, яка може не лише щось коментувати, але й вдаватися до конкретних дій. Суспільству важливо почути не лише про наші поточні негаразди, але й довідатися про шляхи і напрями реформування державного будівництва, формування України як нової політичної нації, прояви солідарності на сході та заході держави. Тобто достатніх меседжів від влади про те, що робиться або що планується робити [31, с.5].

Таким чином, сьогоденні реалії в Україні – бойові дії на Донбасі, їх колосальна інформаційна та військова підтримка з боку Кремля наочно демонструють зацікавленість Москви в розпалюванні конфлікту. На передній план у цій війні вийшли російські інформаційні операції для завоювання інформаційної переваги в Україні. Це і є сумою факторів, що обумовлюють необхідність вирішення однієї із найбільш актуальних проблем морально-психологічного забезпечення що стосується питань організації та здійснення ефективного захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу противника на Збройні Сили України.

АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ АСПЕКТІВ НАДАННЯ ПІДТРИМКИ СІМ'ЯМ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЗАГИБЛИХ ПІД ЧАС БОЙОВИХ ДІЙ

А.А. Бабич, кандидат юридичних наук, доцент

О.А. Денисюк, К.С. Дем'яненко

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

У період війни особливого значення набувають суспільна солідарність та готовність підтримувати одне одного. Різноманітність життєвих досвідів – як цивільного населення, так і військових, ветеранів та сімей захисників – нерідко створює комунікативні бар'єри, які ускладнюють взаєморозуміння. Саме тому важливо не лише проявляти небайдужість, а й вміти коректно з'ясувати, чи потребує людина допомоги, та надавати її так, щоб не завдати додаткової шкоди.

Одним із найбільш чутливих напрямів соціальної підтримки залишається допомога родинам військовослужбовців, які загинули під час бойових дій. Для якісного функціонування системи важливо виявити чинники, що перешкоджають отриманню своєчасної психологічної та

соціальної допомоги, а також визначити можливості для її вдосконалення. Аналіз цієї проблематики охоплює широкий спектр питань – від психологічних і соціальних до організаційних, правових та інформаційних.

Найчастіше родини потребують інформування про наявні державні та місцеві програми підтримки, можливості отримання реабілітаційних послуг, консультування (зокрема психологічного), правового супроводу та матеріальної допомоги. Не менш важливою є участь у програмах, спрямованих на формування життєстійкості, що допомагають родині адаптуватися до втрати та поступово відновити стабільність.

Держава поступово удосконалює шляхи доступу до таких послуг, запроваджуючи декілька рівнів звернення – від безпосереднього контакту зі спеціалістом до спрямування лікаря та звернення до суб'єктів, включених до офіційного реєстру надавачів психологічної допомоги ветеранам та їхнім родинам. Постійне оновлення цього реєстру сприяє прозорості та кращій доступності підтримки.

Водночас правовий аспект відіграє ключову роль у забезпеченні прозорості процедур, визначенні критеріїв надавачів послуг, врегулюванні механізмів соціальних гарантій, виплат, правового супроводу та захисту інтересів родин загиблих у взаємодії з державними інституціями. Законодавчі зміни 2025 року суттєво посилили їхній правовий захист: зокрема, Закон України від 17 червня 2025 року № 4498-ІХ розширив перелік осіб, які визнаються членами сім'ї загиблого, доповнивши відповідні положення ст. 16-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

Нормативно-правова база, що регламентує надання державних соціальних гарантій таким родинам, включає також Постанову Кабінету Міністрів України № 168 від 28 лютого 2022 р. щодо визначення розміру одноразової грошової допомоги та Постанову КМУ № 975 від 25 грудня 2013 р., яка встановлює порядок її призначення та виплати. Сукупність цих актів забезпечує правову визначеність і прозорість процедур надання підтримки сім'ям загиблих військовослужбовців.

Психологічний супровід сімей загиблих військовослужбовців – це не одноразова послуга, а довготривалий процес підтримки, спрямований на подолання наслідків травматичного досвіду, профілактику ускладнень горювання та збереження внутрішньої цілісності родини. Ключовим результатом такого супроводу має стати розвиток адаптивності – здатності відновлювати внутрішню рівновагу та ефективно

Список використаних джерел

1. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 р. № 2011-ХІІ.
2. Закон України № 4498-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту членів сімей загиблих (померлих) військовослужбовців» від 17 червня 2025 р.
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» від 28 лютого 2022 р. № 168.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця» від 25 грудня 2013 р. № 975.
5. Міністерство у справах ветеранів України. Реєстр суб'єктів надання послуг із психологічної допомоги ветеранам та членам їх сімей. URL: <https://minveteran.gov.ua/>
6. Боднар О. Психологічна підтримка родин військовослужбовців у кризових ситуаціях. – Київ: Наукова думка, 2021. – 152 с.

ІСТОРИЧНІ МІФИ, ЯК ЗАСІБ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Ю.І. Костенко, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

В.М. Малюга, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України

Інформаційна війна росії проти України як держави та українців як нації розпочалась не вчора, не у 2014 році, а задовго до цих подій. Можна стверджувати, що вона не припиняється упродовж усього періоду співіснування народів цих країн. Історія українсько-російських відносин чітко свідчить, що будь-яка спроба українців вийти з під впливу московитів та розбудувати свою державність автоматично веде до виникнення збройного конфлікту, ініціює який росія у той момент коли в Україні виникають певні соціально-економічні протиріччя. Так було за

часів Руїни, гетьмана Івана Мазепи, змагань за незалежність на початку ХХ століття, так відбувається і сьогодні. І завжди власну агресивність росія прикривала розповсюдженням різноманітних, вигідних їй, інформаційних нарративів та викривленням історичних подій.

Сьогодні викривлення історичного минулого та розповсюдження історичних міфів залишається одним із головних засобів російської інформаційної війни проти України. Незважаючи на те, що історія як України так і російської федерації, на сьогоднішній день, досить добре вивчена та висвітлена академічними істориками обох країн, російським військово-політичним керівництвом, засобами масової пропаганди росії у світовому суспільно-політичному просторі здійснюються чисельні інформаційні акції щодо її перекручування та міфологізації. Неодноразові псевдоісторичні заяви президента та інших посадових осіб росії переконливо свідчать, що це не помилки окремих малоосвічених громадян російської федерації, а свідомо, цілеспрямована державна політика.

Російська пропаганда на повну потужність використовує як форми, так і сенси радянської воєнної пропаганди. Її мову складають терміни зі словника часів Другої світової: українська влада – «фашисти», українська армія – «карателі», люди, які з ними співпрацюють, – «пасобнікі», терористи, що протистоять українській владі, – «апалченци». Кремль переконує, що сучасна війна проти України – це не агресія проти сусідньої держави, а продовження боротьби проти фашистів, які загрожують Росії та світові. Втримання радянських міфів про війну в Україні є надзвичайно важливим для Росії, оскільки міфи про Другу світову війну стали головним, іноді останнім елементом радянської ідентичності частини наших громадян. Міфи про війну колишню стали зброєю у війні теперішній. Саме тому їх розвінчання важливе не тільки для того, щоб зрозуміти «як було насправді», а й для розуміння справжнього обличчя однієї з найбільших трагедій у нашій історії. Це розвінчання не просто елемент нової гуманітарної політики держави, це зброя її захисту, засіб її політики безпеки.

Яскравим підтвердженням того, що військово-політичне керівництво росії боїться історичної правди та усвідомлює небезпеку для своєї влади, в разі її масового поширення є тотальне вилучення та знищення окупантами української літератури на захоплених територіях України. Найбільше загарбників дратують книжки про Майдани, АТО/ООС, українські визвольні змагання, а підручники історії України,

наукову та популярну історичну літературу росіяни взагалі розглядають виключно як «екстремістську та підривну».

В умовах повномасштабної російсько-української війни проблема перекручування російською пропагандою спільної історії набула особливого значення. Активність антиукраїнської пропаганди, її примітивізм та агресивний характер призвели до того, що на боці агресора виступила значна кількість етнічних українців, як в росії так, на жаль, і в самій Україні.

Недостатня ефективність зусиль щодо протидії історичному маренню російських політиків і пропагандистів на державному рівні веде до світоглядної дезорієнтації значної частини світової спільноти та населення України. Зусиллями ж окремих проукраїнських інтернет блогерів, політиків та політичних аналітиків повноцінно вирішити цю проблему неможливо. Сьогодні, коли вирішується питання захисту української національної ідентичності, української державності, врятування українського етносу від російського геноциду питання розвінчування російської історичної міфотворчості набуло надзвичайної актуальності. Адже без знань історичного розвитку свого народу, своєї держави не можливо побудувати шлях успішного розвитку у майбутне. Чужі лекала тут не працюють. Саме тому, одним з головних загальнодержавних завдань для сучасної України є деміфологізація її історії, тобто звільнення від міфів, нав'язаних українському народу сусідніми державами.

Розглядаючи історичні міфи як засіб у гібридній війні росії проти України можна зазначити наступне:

– сучасна війна – це насамперед війна проти населення та заволодіння масовою свідомістю противника;

– міфи, всупереч переконанню про їх застарілість, набувають у сучасному інформаційному світі нового важливого значення і стають одним із найбільш ефективних інструментів інформаційного впливу на масову свідомість;

– міфологічна свідомість в умовах війни стає домінуючою формою сприйняття реальності, внаслідок чого людина починає демонструвати більш примітивні форми мислення і поведінки;

– міф використовується як потужний інструмент гібридної війни з метою фальсифікації історичних подій і створення помилкових уявлень про соціально-політичну реальність;

– фундаментальним напрямком деміфологізації та деокупації

масової свідомості українського народу є звільнення від «братерського міфу» та викорінення із колективної свідомості уявлень про політичну, етнічну, історичну, культурну і релігійну єдність українського і російського народів;

– одним із механізмів руйнування «старого» міфу є формування нового уявлення про місце українського суспільства у світовій цивілізації майбутнього;

– системне розвінчування історичної міфології росії суттєво підвищує ефективність боротьби із зовнішніми інформаційними впливами та надати можливість сформувати фундамент дієвого протистояння наративам російської державної пропаганди.

Таким чином, активна протидія російській міфологізації української історії, спростування російських історичних міфів, боротьба з антиукраїнськими псевдоісторичними наративами сприятимуть розумінню причин та наслідків вікового протистояння українців російській колоніальній політиці на українських землях. Лише об'єктивне усвідомлення причин та наслідків попередніх невдач і поразок у боротьбі з російським імперським шовінізмом дозволить запобігти внутрішньополітичному розколу українського суспільства та досягти перемоги у російсько-українському протистоянні. Це, вірогідніше за все, і є одним з найголовніших завдань як військово політичного керівництва України, політичних діячів, науковців, творчої інтелігенції так і усіх свідомих українців.

САРКАСТИЧНИЙ ДИСКУРС ЯК ФОРМА ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОТИБОРСТВА У МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

*Т. Є. Храбан, кандидат філологічних наук, доцент, доцент
Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти*

М. І. Храбан

*Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації
імені Героїв Крут*

У сучасних умовах російсько-української війни інформаційно-психологічний вимір протистояння набуває виняткової ваги. Війна відбувається не лише на полі бою, а й у свідомості людей, у цифрових

каналах комунікації, у символічних та мовних просторах. Саме тому медіа-середовище стає ключовою ареною протиборства, де формуються наративи, емоційні стани, ціннісні орієнтири та колективна пам'ять суспільства. У цьому контексті особливого значення набувають неформальні, або неінституційні, комунікативні практики, що виникають у соціальних мережах і виконують функцію соціально-психологічного опору. Одним із найяскравіших проявів цього явища є саркастичний дискурс – форма іронічного мовлення, яка поєднує комунікативну креативність із психологічним захистом, перетворюючи травматичний досвід війни на предмет осмислення та колективної рефлексії [4]. Варто зазначити, що український воєнний неінституційний дискурс, який формується в онлайн-спільнотах, зокрема у групах типу «Стандарти тих, хто хотів до НАТО», демонструє надзвичайну динамічність і гнучкість. Він поєднує елементи усної народної творчості, візуальної культури, сучасного інтернет-гумору та професійного військового жаргону. Цей дискурс є не лише способом міжособистісного спілкування, але й інструментом створення альтернативного інформаційного поля, яке протистоїть офіційним або ворожим наративам. Саме через саркастичні пости, меми та короткі іронічні тексти учасники спільнот здійснюють акт символічного опору, демонструючи стійкість, самоіронію й здатність дистанціюватися від страху та хаосу війни [5].

Передусім сарказм у військовому середовищі виконує функцію своєрідної «психологічної броні». У ситуації постійного стресу, небезпеки й невизначеності гумор і іронія стають механізмами емоційної розрядки. Самоіронічне висміювання абсурдних обставин або бюрократичних процедур допомагає знизити внутрішню напругу, перевести травматичні події у сферу символічного контролю. Таким чином, сарказм виконує терапевтичну функцію – сприяє емоційному відновленню і водночас підтримує моральну рівновагу військових [3]. Дослідження психології гумору свідчать, що сміх у критичних умовах стає не запереченням трагедії, а способом її подолання, перетворення безсилля на креативність і внутрішню силу. Не менш важливою є соціальна функція саркастичного дискурсу. Вона полягає у формуванні відчуття групової належності та спільного інформаційного фронту. Розуміння саркастичних натяків, внутрішніх жартів і візуальних кодів потребує спільного досвіду та культурного контексту, що, своєю чергою, створює ефект «своїх». Таке розпізнавання власних смислів зміцнює горизонтальні зв'язки всередині спільноти, підвищує рівень довіри та

взаємопідтримки [1]. У цьому сенсі сарказм функціонує як механізм колективної ідентифікації: він окреслює межі між «нами» і «ними», між військовим середовищем і цивільним простором, між українським суб'єктом та російським агресором. Важливо наголосити, що український воєнний саркастичний дискурс є не просто розвагою чи елементом побутового спілкування. Він має чітко виражений когнітивно-прагматичний вимір. Саркастичне висловлювання завжди містить подвійний зміст – буквальный і прихований, а його інтерпретація вимагає високого рівня когнітивної гнучкості. У такий спосіб учасники дискурсу постійно тренують здатність до критичного мислення, аналізу контекстів і виявлення маніпулятивних прийомів. Саме тому сарказм можна розглядати як інструмент інтелектуальної резистентності в умовах інформаційної війни. Він дозволяє оголювати суперечності, викривати пропаганду та демонструвати недолугість ворожих повідомлень у формі, що водночас знімає напругу і зміцнює емоційну стійкість.

Окремої уваги заслуговує мультимодальний характер саркастичного дискурсу. У соціальних мережах сарказм реалізується не лише через текст, але й за допомогою зображень, емодзі, графічних елементів і композиційних прийомів. Такі візуальні повідомлення нерідко мають мінімум вербального контенту, однак несуть глибокий емоційний і смисловий заряд. Меми, карикатури та фотоколажі стають символами спільного досвіду й колективного переживання [1]. Наприклад, зображення виснажених чи апатичних персонажів, які часто з'являються у військових спільнотах, є своєрідними знаками колективного вигорання, але водночас – і прийняття цього стану як частини професійної реальності. Через сміх над власною втомою створюється простір емоційної нормалізації, у якому травма втрачає свою руйнівну силу. Не менш поширеними є візуальні мотиви бюрократичних атрибутів – папок, печаток, звітів – які символізують абсурд офіційних процедур. У поєднанні з саркастичними підписами вони виконують функцію безпечної критики системи, спрямованої не проти конкретних осіб, а проти самої логіки надмірної формалізації. Така критика дозволяє зберегти психологічну рівновагу та внутрішнє відчуття автономії, навіть у межах жорстко регламентованого середовища. Таким чином, сарказм виступає як форма латентного протесту, який не руйнує систему відкрито, але підриває її монолітність через іронічне осмислення.

У структурі неінституційного військового дискурсу важливе місце займають і так звані «казкові» тексти – короткі оповіді, що стилізовані

під народні казки, але насичені гротеском, гіперболою та сарказмом. У цих наративах реальні ситуації військової служби або взаємодії з командуванням подаються через образи «драконів», «лицарів» чи «чарівних принцес». Така стилізація виконує одразу кілька функцій. По-перше, вона забезпечує естетичне дистанціювання від травматичної реальності: через фантастичну форму з'являється можливість говорити про болісне без прямої конфронтації. По-друге, казковий формат дозволяє висміяти бюрократичні абсурди й показати ієрархічні відносини у спотвореному, але пізнаваному вигляді. Нарешті, подібні тексти створюють спільний простір колективного досвіду, де саркастичний сміх стає формою взаєморозуміння і підтримки. Варто підкреслити, що неінституційний саркастичний дискурс відрізняється від офіційних медіа не лише змістом, але й комунікативною логікою. Якщо інституційні повідомлення зазвичай спрямовані на раціональне переконання аудиторії, то неформальні саркастичні пости діють через емоційний вплив, апелюючи до спільних почуттів і переживань. Їхня сила полягає у щирості, спонтанності та колективній творчості. Завдяки цьому вони мають більшу здатність поширюватися, ставати вірусними та впливати на суспільні настрої. Отже, саркастичний контент можна розглядати як ефективний компонент інформаційно-психологічного фронту, який працює на рівні афектів, емоцій та символів.

З теоретичної точки зору, такий підхід узгоджується з концепцією дискурсивного та мультимодального аналізу. Вона дозволяє розглядати комунікацію не як сукупність мовних структур, а як систему соціальних практик, у межах якої учасники конструюють значення, ролі й ідентичності [2; 3]. У цьому контексті сарказм можна інтерпретувати як соціально детермінований спосіб осмислення дійсності, який одночасно виконує когнітивну, емоційну й культурну функції. Саме через саркастичну форму військові та цивільні учасники спільнот артикулюють власну позицію, дистанціюються від травми та формують колективну пам'ять про війну. Особливу роль у структурі такого дискурсу відіграє феномен «контрольованої двозначності». Сарказм завжди передбачає розрив між сказаним і мається на увазі, що дає змогу висловлювати критику, не вдаючись до прямого звинувачення. Ця стратегія виявляється особливо ефективною в умовах військової дисципліни й публічного простору, де відкрита критика може бути небажаною або небезпечною. Саркастична форма забезпечує комунікативну безпеку, залишаючи простір для інтерпретації й уникнення санкцій. Таким чином,

інформаційно-психологічне протиборство в медіа-просторі відбувається не лише через прямі інформаційні атаки чи контрнаративи, а й через іронічні, непрямі форми висловлювання, що дозволяють зберегти гідність і суб'єктність у межах комунікаційного тиску.

Не можна не відзначити і культурно-психологічний аспект цього явища. Українська традиція народного гумору, притаманна ще козацькому епосу та фольклору, завжди виступала формою пасивного опору – від висміювання ворога до знуцання з власних слабкостей. У цифрову епоху ця традиція трансформувалася, але не зникла: сьогодні вона проявляється у мемах, постах і жартах, які поєднують народну дотепність із сучасною візуальною культурою. Таким чином, саркастичний дискурс не є випадковим феноменом воєнного часу, а спирається на глибокі культурні архетипи українського мовлення й світогляду. У ширшому контексті інформаційної безпеки сарказм можна розглядати як компонент «м'якої сили» – інструменту, який формує сприятливий емоційний фон для суспільства, підтримує довіру до власних сил і підриває морально-психологічний потенціал противника. Сміх над ворогом, навіть у завуальованій формі, позбавляє його символічної переваги, зменшує страх і перетворює загрозу на об'єкт насмішки. Водночас саркастичний контент зміцнює віру в стійкість власної спільноти, демонструючи, що навіть у найважчих обставинах українське суспільство здатне зберігати почуття гумору та самоіронії [4]. Саме ця риса – уміння сміятися крізь біль – стає однією з визначальних характеристик української психологічної стійкості.

У підсумку варто наголосити, що інформаційно-психологічне протиборство в сучасному медіа-просторі не зводиться лише до боротьби на рівні фактів або повідомлень. Воно охоплює глибші шари комунікації – символічні, емоційні та культурні. У цьому полі сарказм виконує функцію своєрідної «м'якої зброї», яка діє не через примус, а через емоційну інтелектуальність. Він дозволяє українському суспільству не лише захищатися від інформаційних атак, але й активно формувати власний позитивний образ, заснований на силі духу, дотепності та здатності до самоіронії [5]. Саме тому саркастичний дискурс можна вважати невід'ємною складовою української моделі інформаційно-психологічного спротиву у війні XXI століття. Отже, аналіз українського воєнного саркастичного дискурсу свідчить про його багаторівневу природу. З одного боку, це механізм емоційної саморегуляції, що допомагає витримати екстремальні умови війни; з іншого – це

ефективний інструмент інформаційно-психологічної боротьби, який формує альтернативні наративи, підтримує моральний стан суспільства і сприяє консолідації громадян навколо спільних цінностей. В умовах гібридної війни, де інформаційні атаки спрямовані на підрив довіри, деморалізацію та дестабілізацію, саме такі неформальні, емоційно забарвлені форми комунікації стають важливими чинниками національної стійкості. Сарказм у цьому сенсі виступає не лише елементом гумору, а справжнім інструментом психологічного протиборства, який дозволяє українцям залишатися суб'єктами власної історії, зберігати оптимізм і трансформувати страх у силу.

Список використаних джерел

1. Damayanti R., & Kaswadi K. Exploring Sarcasm among Netizens on Instagram: A Social Media Phenomenon. *NOBEL: Journal of Literature and Language Teaching*. 2024. No. 15(2). P. 188–202. <https://doi.org/10.15642/NOBEL.2024.15.2.188-202>
2. Hiremath B. & Patil M. Sarcasm Detection using Cognitive Features of Visual Data by Learning Model. *Expert Systems with Applications*. 2021. No. 184. 115476. 10.1016/j.eswa.2021.115476
3. Keivanlou-Shahrestanaki Z. & Kahani M. & Zarrinkalam F. Interpreting sarcasm on social media using attention-based neural networks. *Knowledge-Based Systems*. 2022. 258. 109977. <https://doi.org/10.1016/j.knosys.2022.109977>
4. Khraban T., Khraban I. Cognitive and Pragmatic Features of the Ukrainian Army Humorous Discourse in Social Media. *East European journal of psycholinguistics*. 2019. No. 6(2). P. 21–31. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3637710>.
5. Khraban T. Humor as a resource for confronting wartime challenges. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2023. No. 10(2). P. 47–61. <https://doi.org/10.29038/eejpl.2023.10.2.khr>

**ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ
САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН ЯК
ПРИКЛАД ІНФОРМАЦІЙНОГО
СПРОТИВУ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ**

А.А. Голота

М.І. Кожушко

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

А.М. Деменко, кандидат філософських наук

Державне підприємство «Центральне конструкторське бюро «Протон»

В ході відсічі повномасштабної агресії РФ проти України поступово виявилась досить складна проблема самовільного залишення військовослужбовцями військових частин (СЗЧ), яка несе в собі певну загрозу безпеці нашої держави. Але ми завжди пам'ятаємо про героїв, які загинули на полях битв, та чисельні страждання мирних громадян, тому ніколи не дозволимо звести нанівець зусилля нашого народу розбити цю фашистську орду.

Враховуючи чимале значення цієї проблеми ми зробили спробу певного аналізу обстановки в державі, експертної оцінки сфери військового управління і дійшли висновку щодо недоцільності зайвої драматизації ситуації але потреби у швидкій мобілізації зусиль кожного науковця своєї сфері інтересів до всебічного аналізу та практичних рекомендацій щодо максимально оперативного вирішення цього питання. Адже питання СЗЧ виявилось достатньо важким, багатогранним, об'єднало багато факторів впливу на морально-психологічний стан особового складу ряду військових частин і підрозділів та декому здається майже тупиковим. На нашу думку проблему треба вирішувати негайно і тут не до зайвої скромності та стриманості. Цю проблему необхідно розібрати на окремі складові з метою посилюючого, оперативного впливу всіх небайдужих структур, органів та відомств на окремі сфери, де вони потенційно будуть найбільш результативні.

На нашу думку це питання стало наслідком багатьох невіршених політико-правових, соціально-психологічних, організаційних і майже філософських проблем у забезпеченні належної мобілізаційної роботи в Україні. Разом із тим, цей комплекс проблем визначив і ознаки феномену особливих соціально-політичних цінностей нашого народу. Той патріотичний порив, який був проявлений ним на початку відбиття агресії

не був спонтанним, не був випадковим спалахом якогось просвітлення, а був реалізацією багатовікового духовного потенціалу народу, зцементованого свідомим переконанням у виборі свого державницького курсу в роки незалежності. Ми маємо право стверджувати, що таких неймовірних випробувань вогнем та залізом не випадало захисникам жодної держави. Але українці за підтримки союзників вже майже чотири роки тримають свою оборону від підлого противника з подальшою метою звільнення всіх окупованих територій. Не кожен воїн спроможний витримати довготривалі, виснажуючі, ризиковані бойові завдання. Але при цьому у нас фронт хоч і стогне, але не сиплеться і дає супротивнику потужну відсіч. Значна частина солдат, сержантів та офіцерів, що рушили в СЗЧ, після отримання певного психологічного зміцнення повертаються у свої або інші підрозділи, тому що такими є ментальні коріння українців, тому, що є свідомою відповідальністю перед оточенням на батьківщині, друзями, побратимами, батьками, дітьми та жінками.

При всій важкості вирішення проблеми, яка склалася, ми, без перебільшення, маємо створення у державі нової парадигми оборонної свідомості громадян, які обрали свій державний устрій, свої вектори глобальних комунікацій, свій спосіб реалізації громадянського суспільства, європейські цінності та політичну культуру, тобто реально формують політичний договір в контексті поновлення своєї державності. Ми визначаємо неперевершений героїзм звичайних громадян України, десятків тисяч волонтерів, митців, підприємців, патріотів своєї держави, яка відродилась крізь віки і притягнула до себе всіх, хто поділяє її національно-державницьку ідеологію, ідентифікує себе українцем незалежно від національної приналежності та релігійної конфесії. Це виявилось справжнім явищем державного відродження, яке утворилось за величезною кількістю складових, що мали проявитись як наслідок історичної пам'яті людей, які проживають на території України, їх гордості за своїх героїчних предків, як унікальний уклад державного устрою та демократичних відносин, особливу культуру людських відносин та взаємодопомоги, рідну мову та національну культуру, непереможність морального духу в ході протидії загарбникам різних держав.

В цьому контексті виникає бажання провести паралелі з героїчним фінським опором в роки радянської навали, мужністю народу держави Ізраїль в оточенні терористичних формувань. Але у нас немає схожості майже з політикою Швейцарії, яка не злякалась озброїти весь народ для

превентивної готовності до потенційного відбиття будь-якої агресії. Тобто ми визначаємо певні ознаки того, що потрібні важливі кроки до того, щоб наша держава повною мірою стала єдиним бойовим табором в боротьбі з агресором, зняти суттєві перешкоди для прийняття твердих аргументованих політичних, економічних, соціально-правових, військових рішень.

Піднята проблема СЗЧ визначилась не сьогодні, тому виглядає загрозливо з точки зору відсутності видимих проактивних та оперативних заходів для її вирішення та послаблення невизначеності. Ми пропонуємо її розгляд з точки зору інформаційного супротиву, розвитку всіх складових стратегічних комунікацій та закликаємо інших обрати свої напрямки наукових досліджень для наповнення бази ініціатив до Ради національної безпеки і оборони України. На нашу думку всі пропозиції з цього приводу має акумулювати та систематизувати саме координаційна рада Ради безпеки і оборони України, тому, що армія є політичним інститутом держави, яка її озброює, здійснює матеріально-технічне забезпечення, забезпечує належну бойову підготовку та головне – формує належний моральний дух особового складу, який має бути переконаним у необхідності і справедливості застосування своєї зброї, а також спроможним виконати завдання за призначенням. А по-друге, – це найбільш оперативний та дієвий орган у цій сфері.

В цьому контексті ми неодноразово піднімали питання розробки та затвердження РНБО Доктрини або Перспективного плану морально-психологічного забезпечення сил безпеки та оборони, як одного з головних її обов'язків. Можливо там була насторога щодо ідеологічного підґрунтя цього завдання, але ж питання національно-державницької ідеології, загальнолюдських, європейських цінностей існують без обмежень. Тому аналізуючи існуючі проблеми щодо забезпечення належного захисту нашої держави ми не бачимо на що в цій сфері були спрямовані стратегічні або перспективні зусилля влади, не можемо аргументовано обговорювати потенційні дії військово-політичної влади щодо попередження негативних факторів, пов'язаних з відбиттям повномасштабної агресії фашистської раши. Відсутність програмного директивного документу не дозволяє належним чином аналізувати наміри військово-політичного керівництва і у сфері формування належного духовного потенціалу як держави так і СБО. При цьому нами розглядалися споріднені питання і щодо реалізацію Указів Президента України про формування державної Концепції із стратегічних комунікацій,

про інформаційну безпеку, про Стратегію воєнної безпеки України із створенням всеохоплюючої оборони, нав'язуванням своєї волі в інформаційному просторі. Ці питання, на жаль, виявлялись не на часі поки не проявились певні питання.

Свого часу ми доводили необґрунтованість розробки відомчої Концепції морально-психологічного забезпечення СБО, незамінності структур МПЗ, які нібито під керівництвом командира були головною відповідальною структурою за стан МПС особового складу. На базі випробувань різних методик оцінки МПС та ефективності МПЗ ми поступово приходили до висновку, що на МПС особового складу впливає безліч факторів, переважна частина з яких не залежить ні від командира ні, тим більше, від його заступника з МПЗ, тому що ці фактори значною мірою пов'язані із завданнями, які має виконувати саме держава.

В цьому сенсі ми тепер аналізуємо такі фактори, як рівень ефективності проведення мобілізаційної роботи, її вплив на забезпечення ротації військ, проблему формування нових підрозділів чи поповнення бойових частин, стан своєчасного постачання якісної зброї та МТЗ, технічне забезпечення евакуаційних заходів, комплексну організацію фізичної та психічної реабілітації воїнів та перенесення цього навантаження з міністерства оборони на всю державу, забезпечення якісного професійного навчання офіцерів з урахуванням досвіду армій НАТО, формуванням дійсних лідерських якостей майбутніх офіцерів, належне грошове забезпечення тих, хто на передовій. Адже це впливає на вирішення багатьох соціально-правових питань у військових колективах, зокрема, таких як СЗЧ, самогубство, корупція, відмова від виконання наказів тощо. А Концепція гуманітарної підготовки офіцерів повинна мати державні доктринальні підстави, щоб формувати у офіцерів державне мислення і відповідальність, реальні лідерські якості, психолого-педагогічні компетенції, логічне мислення та глибокі знання з етики, конфліктології, нульову толерантність до зверхності, грубості та неповаги до підлеглих.

Ця ситуація схожа з впровадженням стратегічних комунікацій у МО та ЗС України. Так за наказом МО України складова СК – внутрішні комунікації, були визначені компетенцією структур МПЗ. Таким чином відбулось пониження статусу важливої самостійної самодостатньої структури військового управління. Це з якої логіки та за якою ознакою? За всі внутрішні комунікаційні зв'язки у військових структурах мають відповідати штаби під керівництвом командира частини. Виявилось, що

за них стали відповідати структури МПЗ, які не мають на це належних повноважень, але десь мають надавати свої пропозиції. Відбулась підміна понять сфери дії комунікацій та їх змісту. Відомо, що СК це, перш за все, зовнішня сфера комунікацій, а МПЗ спрямовано на свої військові підрозділи, тобто на свої, внутрішні комунікації. Але ж СК, як і МПЗ по суті мають діяти як на зовні, так і всередину, тобто переважна частина діяльності обов'язково враховує іншу сферу діяльності, без якої загальна ефективність роботи нівелюється. Так діяльність одного військовослужбовця, не кажучи про військовий підрозділ, може вплинути на імідж держави і результати стратегічних комунікацій і, навпаки, зовнішні комунікації (міжнародна політична підтримка держави і ЗС України, допомога союзників із забезпеченням зброєю, бойова підготовка на іноземних полігонах, опіка над біженцями-членами родин за кордоном) – все це впливає на МПЗ військ.

На відміну від нас у більшості армій НАТО такого сполучення функціоналу немає. Тому це певним чином прискорило пошук своєї персональної ролі для системи МПЗ, якої вони вже давно потребували в якості системи психологічної підтримки персоналу. Але у виконавців виявився перекис у розумінні психологічного забезпечення тільки як суто психологічного функціоналу без врахування морального забезпечення, пов'язаного з інформаційним, ідеологічним та соціально-правовим супроводом військової діяльності. Був втрачений певний час на модернізацію системи психологічної підтримки персоналу як цілісної системи морально-психологічного впливу. Впроваджуючи систему ППП забули про те, що крім психічних процесів, психічних властивостей та психічних станів людини ще існують психічні утворення: знання, вміння, навички, думки, переконання, звички, тобто те, що має принципове значення при формуванні стійкості військовослужбовців, їх моральної готовності до захисту держави. Воїн витримує найвищі психологічні навантаження, але іноді починає задумуватись заради чого він все це робить. Його переконання, як психологічні утворення, мають бути сформовані та засвоєні заздалегідь, поступово та надійно через інформаційно-ідеологічну роботу. Тобто психологічна підготовка, максимальне вивчення та переживання бойового стресу має дуже велике значення, але переконання у необхідності своїх дій воїн має формувати довше і за іншим впливом.

В контексті сказаного з великою повагою наводимо аргументи відомого вченого Юрія Калиновського про те, що особливого значення в

умовах гібридних війн набуває світоглядно-інформаційна стійкість військовослужбовців, оскільки саме від їх психологічного стану, рівня патріотизму, фахової підготовки, ціннісних переконань залежить обороноздатність держави. Світоглядно-інформаційна стійкість військовослужбовців являє собою синтез переконань, цінностей, принципів та ідеалів національно-патріотичного спрямування з всебічною поінформованістю щодо процесів та явищ, які відбуваються в середині країни та за її межами. Зміцнення світоглядно-інформаційної стійкості військовослужбовців не можливе без глибоких знань щодо різних сфер суспільного життя та навичок критичного мислення задля якісного сприйняття, оброблення та інтерпретації інформаційних потоків.

При цьому як позитив ми визначаємо те, що суттєво були нарощені державні та відомчі (ЗС України) структури комунікацій, контрпропаганди та протидії фейкам в РНБО, міністерстві інформації та СК. Також проявилась значна кількість блогерів-волонтерів, які просувають український контент з викриттям рашистських маніпуляцій тощо. Але це не знизило значення структур психологічної підтримки персоналу ЗС України, навпаки значно їх підвищило. І цей процес потребує подальшого вдосконалення, адже якщо сфера психологічного забезпечення помітно зміцнилась завдяки підготовці кадрів викладачів та практичної діяльності науковців-психологів, то сфера інформаційно-психологічного (морального) забезпечення потребує ефективної підтримки. В цьому контексті треба уявляти масштаби психічних розладів у військовослужбовців з причини психічного стресу, міжособистісних конфліктів у військових колективах, поганих новин від рідних, недостатньої допомоги союзників, послаблення віри у військово-політичне керівництво держави, погана бойова підготовка або МТЗ тощо, тим більше якщо вони можуть впливати одночасно.

Зрозуміло, що крім контролю бойового стресу та психологічного супроводу, тобто аналізу поведінки військових, треба контролювати настрої та відносини в колективі, ставлення до командирів, відношення до суспільно-політичних подій, проводити постійну індивідуально-виховну роботу, вивчати та аналізувати психологічний клімат в колективі тощо. І це має бути не обов'язково психолог або соціальний психолог, а спеціально навчений офіцер із системи психологічної підтримки персоналу з будь-якою базовою освітою, якого не обов'язково називати психологом. Але він повинний мати нахил до роботи з людьми та навчений у ВНЗ основам суспільствознавства, етики, естетики, логіки,

права, політології та постійно взаємодіяти з фаховими психологами. Мова йде про те, що має бути постійний інформаційний буфер відносин підлеглих з командуванням. Заступник командира з ППП не повинний проводити службові розслідування, які потенційно передбачають відповідальність за певні порушення, а навпаки бути в якості адвоката до будь-якого військового перед командиром, адже потенційно він не може бути тим, хто може покарати і тим, хто може допомогти. Заступник з ППП має здійснювати методичне навчання командирів в ході бойової підготовки та створення ними смуг спеціальних перешкод, але не займатись їх будівництвом. Це безпосередня функція начальника штабу.

Головною функцією заступника командира з ППП має бути оперативне інформування командира про виявлення майже початкового конфлікту в колективі, загального стану відносин в будь-якому підрозділі, де б воно не знаходилося, через комунікації із своїми підлеглими офіцерами або головними сержантами. Доступ до свідомості командира має бути завжди найкоротшим якщо не через безпосереднє звернення, то обов'язково через заступника з ППП. Командир має бути відкритим до підлеглих максимальним чином. Крім того заступник з ППП має бути офіційно наділений правом прямого звернення до заступника з ППП вищого рівня. Потенційно це може внести певну насторогу з боку командира, але якщо він людина відкрита, порядна та чесна, то таке подвійне інформування не буде на заваді добрим відносинам командира з заступниками. Тим більше якщо це буде визначено офіційним документом, то відповідальність за запущений конфлікт вже не буде тільки особистим звинуваченням до командира. А узагальнюючи цю тему вважаємо оптимальним рішення ввести посаду заступника командира з морально-психологічної підтримки персоналу та стратегічних комунікацій, яка дозволить йому безконфліктно та ефективно налагоджувати потрібні комунікації як по вертикалі, так і по горизонталі військового управління.

Звертаючи увагу на відносини командира і його заступника з ППП маємо визначити позитивний факт початку реформи МПЗ – це навчання за спеціалізацією Організація психологічної підтримки персоналу (психологічного забезпечення) у ВВНЗ як складової всебічного забезпечення СБО. І в цьому визначається величезна подвижницька робота науково-педагогічного складу гуманітарних кафедр відповідних ВВНЗ. Але цих офіцерів-випускників потім нерідко «використовують не за призначенням», їм не надано належних офіційних повноважень без

конфлікту з командиром інформувати назовні про проблемні питання у військових підрозділах. Це ж зрозуміло, що єдиноначальність може жорстко обмежити можливості заступника з ППП навіть у такій важливій сфері як захист прав військовослужбовців (побиття, побори, корупція, незадовільне забезпечення, погана бойова підготовка, проблеми з відпустками тощо). Функція захисника інтересів підлеглих не може проявитись без потрібних статусних повноважень як, наприклад, представництва військової адвокатури, омбудсмена, правозахисника тощо. При цьому мова не йде про право перешкоджати командирським рішенням, але мати сміливість піднімати перед ним проблемні питання взаємовідносин у підрозділі, соціальної справедливості, стану побуту, рятування поранених з правом, у випадку незгоди, виходити на інший рівень військового управління. Аналогічну роль мали б грати і військові історики, які б фіксували значні події у підрозділі з обов'язком інформувати про них по вертикалі своєї структури. До речі невідомо чи взагалі ще існує ця структура, яку так добре свого часу презентували. Разом із тим і громадський контроль в армії повинний існувати, зокрема й у військовий час.

Заступники командирів з ППП мають бути рішучою допомогою командирам у сфері психологічної підтримки персоналу. Тобто бути задіяні в індивідуальній роботі з людьми, у згуртуванні військових колективів, впровадженні та розвитку військових традицій та бойового братерства, ізоляції з бойових розрахунків осіб з психічними розладами, врятування поранених, проведенні інформаційно-психологічної роботи серед своїх підрозділів та противника. До речі офіцери ППП не є самодостатньою структурою у виведенні постраждалих з психічними розладами до місць реабілітації, хоча кожна особа з такими розладами є міною уповільненої дії щодо схильності до СЗЧ, суїциду, відмови від виконання наказу, паніки, дезертирства тощо. Реальність небезпеки виведеної особи безумовно має визначити спеціаліст, але за певними ознаками хтось має ухвалювати первинне рішення на вивід потенційно травмованої особи з бойових розрахунків. І це має бути одним із головних завдань фахівців структур ППП.

РОСІЙСЬКІ ІСТОРИЧНІ МІФИ ТА ЯРЛИКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

О.В. Вигівська, к.іст.н., доцент кафедри суспільних наук

В.В. Муха, здобувач освіти

Житомирський військовий інститут ім. С.П. Корольова

Розвиток сучасних технологій дає можливість миттєво поширювати великі масиви інформації незалежно від змісту. В демократичному світі це слугує для захисту демократії, прав людини, соціальних меншин, релігійних общин тощо. Але часто це використовується для дестабілізації ситуації в окремих країнах, розпалювання ворожнечі між націями та, як наслідок, початку збройних конфліктів.

Російська федерація після розпаду СРСР активно використовує тактику поширення дезінформації для розпалювання локальних конфліктів. Прикладами можуть бути конфлікти в Грузії, Нагірному Карабасі, Придністров'ї. Україна також зазнала такого впливу з боку рф, коли інформаційна війна стала основним елементом гібридної війни.

Основним засобом поширення фейків рф для впливу безпосередньо на українське суспільство є соціальні мережі, такі як Telegram, Instagram, YouTube тощо. Що стосується внутрішньої аудиторії та впливу на власне суспільство влада рф використовує ще й традиційні ЗМІ (телебачення, радіомовлення, преса).

Цілеспрямована кампанія з дискредитації України та її нової влади розгорнулася в російському медіапросторі вже наприкінці 2013 – на початку 2014 року, одразу після початку Революції Гідності та втечі Віктора Януковича. Саме в цей період Кремль активізував просування ідеології «русского мира», яка була офіційно закріплена в «Стратегії національної безпеки Російської Федерації до 2020 року» ще у 2009-му, але саме після Майдану стала головним інструментом інформаційної війни. Через соціальні мережі, контрольовані ЗМІ та мережу агентів впливу Росія цілеспрямовано формувала в українському суспільстві (особливо в Криму та на сході країни) сепаратистські настрої, представляючи події в Києві як «фашистський переворот» і «захоплення влади націоналістами». Це створювало ілюзію, що значна частина населення півдня та сходу України нібито прагне «захисту» від «київської хунти» і готова підтримати приєднання до Росії чи створення «народних республік». Таким чином ще до введення «зелених чоловічків» і початку

відкритої агресії було підготовлено інформаційно-психологічне підґрунтя для окупації території з мінімальним опором місцевого населення.

На сьогоднішній день рф здійснює інформаційний вплив, поширюючи такі наративи як: переслідування російськомовних в Україні (мовне питання); нелегітимність сучасної української влади; популярність нацистської ідеології в Україні та її підтримка з боку української влади. Крім того активно впроваджує в інформаційний простір історичні міфи про одне коріння російського та українського народу (при цьому відбувається нав'язування українцям ролі «окремої гілки великої російської нації, яку слід врятувати від західного впливу і повернути до свого коріння»).

Проблема «переслідування російськомовного населення» активно поширювалася російськими пропагандистами для розколу українського суспільства на українськомовне – «нацистське» і російськомовне – пригноблене населення, захисником якого рф себе проголосила. Це був один з способів виправдання свого вторгнення в суверенну державу.

Ідея нелегітимності української влади активно поширювалася після повалення влади проросійського президента України В. Януковича та приходу до влади демократичних сил, політика яких була спрямована на європейську інтеграцію, налагодження співпраці з НАТО, що не відповідало інтересам росії. Через це українська влада отримала ярлик «нелегітимної».

З початком бойових дій в Донецькій та Луганській області та введенням ЗСУ в регіон, російські пропагандисти поширювали ідею про дотримання українськими військовими нацистських ідей, прирівнюючи їх просування до «німецької навали в 1941р». Таким чином росія намагалася поширити страх і паніку серед населення Донецької та Луганської областей, яке на той час активно піддавалося пропаганді з боку рф.

Щодо історичних міфів, то ідея спільного історичного коріння українців і росіян, а також ролі росії як «матері слов'янських народів, центру слов'янського світу» зародилася за часів Російської імперії з метою придушення національних рухів, які поширилися з середини XIX ст. Такої ж політики притримувалися й в СРСР спрямовуючи «об'єднавчу» політику республік, які входили до його складу, навколо російського народу в єдиний «советський народ». Після розпаду СРСР ця політика перейшла на російську владу як радянська спадщина. Головними темами, на яких російські пропагандисти будують цю теорію, стала Київська Русь. Оскільки Русь об'єднувала в собі українські, білоруські та

частину російських територій, то росіяни подають її як єдиний історичний витік для слов'янських народів та «наступницею Києва та всієї Русі».

Після анексії Криму та окупації частини Донецької та Луганської областей у 2014 р. українська влада звернулася до провідних світових лідерів як гарантів підтримання миру та демократії в світі для вирішення конфлікту. Такі дії змусили росію переорієнтувати свою пропаганду на європейську спільноту задля виправдання своїх агресивних дій в Україні та змінити ставлення лідерів інших держав до тих подій.

Сучасні інформаційні технології, надаючи можливість миттєвого поширення будь-якого контенту, стали потужною зброєю в руках авторитарних режимів. Російська федерація системно використовує цю зброю для дестабілізації демократичних суспільств, розпалювання ворожнечі та виправдання власної агресії. Україна з 2014 року перебуває в епіцентрі гібридної війни, ключовим елементом якої є масована інформаційно-психологічна операція, спрямована як на внутрішній розкол українського суспільства, так і на дискредитацію нашої держави на міжнародній арені.

Таким чином аналізуючи суть російських нарративів можна виділити декілька аспектів, серед яких; спотворення історичного контексту націотворення, навішування ярликів «нацист», «прислужники гнилого заходу», «самопроголошений український режим» тощо.

Особливо небезпечним є те, що значна частина цих нарративів досі знаходить відгук серед певних верств українського суспільства, особливо в регіонах, які тривалий час перебували під впливом російських медіа. Це свідчить про те, що робота з розвінчання російських міфів і формування стійкої національної свідомості залишається одним з найважливіших завдань держави та громадянського суспільства.

Перед Україною стоїть чітке завдання: не просто реагувати на російські фейки, а системно протидіяти їм. Це означає розвиток критичного мислення і медіаграмотності, активне просування української історичної правди, посилення власного інформаційного мовлення (в тому числі російською мовою для аудиторії, яка її споживає), а також жорстке обмеження каналів поширення ворожої пропаганди на нашій території.

Інформаційна війна виграється не лише в студіях і редакціях, а насамперед у головах і серцях людей. І цю битву ми зобов'язані виграти.

ТЕХНОЛОГІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ ЦИФРОВОЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

О.А. Савчук, кандидат психологічних наук

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

В.І. Пасічник, кандидат психологічних наук, доцент

Національна академія Національної гвардії України

Цифрова дезінформація – це серйозний виклик для сучасних держав. Її поширення знижує рівень довіри до засобів масової інформації (ЗМІ), установ і організацій, впливає маніпулятивно на громадську думку [1].

Потенціал шкоди, яку можуть завдати фейки, згенеровані з використанням штучного інтелекту (ШІ), є надзвичайно високим. Серед загроз – введення в оману політиків, втручання у вибори, дискредитація громадських діячів, руйнування міжнародних зв'язків та стимулювання громадських заворушень [2]. Фактично вплив цифрової дезінформації підриває роботу демократичних інституцій [1].

Дипфейки, як інструмент цифрової дезінформації, вже стали нагальною проблемою, яка впливає на окремих осіб і їх особисті стосунки, репутацію бізнесу і суспільство [1]. Загалом використання технології дипфейків має значний вплив на кілька важливих секторів: політику, економіку та соціальні відносини [2].

Завдяки активному використанню сучасних інформаційно-комунікаційних технологій домінуючими способами комунікації та поширення інформації стали онлайн-взаємодія і цифровий контент. Тому поширення дезінформації в електронних ЗМІ, соціальних мережах, месенджерах тощо може мати край негативно наслідки [1].

Легкість обміну інформацією в Інтернеті, в умовах демократизації створення контенту та широких можливостей соціальних мереж, з одного боку, забезпечила кожному змогу ділитися інформацією з усім світом, а з іншого – призвела до сплеску оманливих наративів, сфабрикованих новин та шкідливої пропаганди [1]. Поширенню дипфейків сприяє також широка доступність програмного забезпечення для створення такого типу контенту. Тобто справа не лише в технологічному прогресі ШІ-систем, але й в активній комерціалізації цих технологій та відсутності належного регулювання [2].

Висока швидкість поширення цифрової інформації ускладнює її

верифікацію [1]. Громадськість, особливо люди з низьким рівнем обізнаності щодо штучного інтелекту, часто стикається зі значними труднощами при розрізненні фейкових новин, дипфейків, клікбейту та інших видів дезінформації [2]. До того ж сучасні дослідження демонструють, що неправдива інформація може поширюватися в шість разів швидше за правдиву [1].

Отже, викладене вище обумовлює актуальність завдання зі створення системи ефективного захисту від поширення цифрової дезінформації.

Проблема полягає в тому, що одночасно з розвитком цифрових технологій розширюється й інструментарій дезінформації. До нього належить, зокрема, дипфейк (англ. deepfake; від англ. deep learning – глибинне навчання та fake – підробка) – реалістичні, але підроблені медіафайли, створені за допомогою штучного інтелекту. Словом «дипфейк» також позначають і саму технологію, яка дає змогу створювати зазначені медіафайли [1, 3].

У дипфейках зазвичай використовується метод, який називається генеративно-змагальна мережа (Generative Adversarial Network або скорочено GAN). Така мережа побудована на основі двох нейронних мереж, що працюють разом (генератор і дискримінатор). Генератор створює синтетичний медіафайл (зображення, відео), навчаючись на великому наборі реальних зображень, а дискримінатор оцінює ці результати, порівнюючи їх з фактичними зображеннями для оцінки автентичності. Процес обміну даними припиняється, коли контент, створений генератором, досягає максимальної подібності до реального зображення [1].

Аналіз досвіду боротьби з цифровою дезінформацією, зокрема з дипфейками, засвідчує, що центральне місце в системі захисту від поширення неправдивого цифрового контенту, створеного з використанням ШІ-систем, має займати також штучний інтелект [1]. Так, дослідження, виконане на початку 2019 року американською компанією з кібербезпеки, показало, що новітні технології маніпулювання з використанням інтелектуальних систем стали настільки досконалими, що їхні нові розробки можуть розпізнати лише інші ШІ-системи [2].

Передові технології, зокрема штучний інтелект, є перспективним інструментом у боротьбі з цифровою дезінформацією, оскільки вони дають змогу окремим особам та організаціям ефективніше виявляти фальшиві дані [1].

Одним з головних успіхів у цій сфері є впровадження алгоритмів на основі машинного навчання для ідентифікації дипфейків. Ці алгоритми можуть виявляти ознаки підробки – непомітні невідповідності в міміці, аудіовізуальній синхронізації чи світлотінях сцени – які зазвичай пропускає людина. Навчаючись на масивах реального та зміненого медіаконтенту, ці ШІ-системи набувають високої ефективності та демонструють вражаючу точність у розпізнаванні фальсифікацій [1].

Для боротьби з дезінформацією інструменти штучного інтелекту впроваджуються безпосередньо в платформи, щоб оперативного попереджати користувачів про сумнівний контент. З цією метою великі соціальні мережі та відеохостинги все частіше використовують інтелектуальні системи, які позначають можливі дипфейки, не даючи їм стати вірусними. Це проактивне маркування є ключовим для підтримання довіри до контенту платформ і допомагає їхнім користувачам орієнтуватися в інформаційному просторі [1].

Прикладом ефективності впровадження цих інструментів є Facebook, де передові алгоритми штучного інтелекту застосовуються для ідентифікації та позначення оманливого контенту на ранніх етапах. Під час пандемії COVID-19 у 2020 році інтелектуальні системи відіграли вирішальну роль у виявленні та видаленні тисяч недостовірних публікацій про вірус [1].

Газета The New York Times демонструє, як медіа можуть використовувати системи на базі ШІ для підвищення довіри. Видання впровадило програмне забезпечення для перевірки фактів у режимі реального часу, що значно спростило редакційний контроль і підвищило надійність репортажів. Навчаючись на великих масивах даних, моделі штучного інтелекту позначають сумнівні твердження, спонукаючи журналістів до ретельної перевірки перед публікацією [1].

Наведені приклади свідчать, що практичне застосування інтелектуальних систем у сфері протидії дезінформації вже демонструє значний потенціал для підвищення інформаційної безпеки.

Окрім прямого виявлення, ШІ-системи активно застосовуються в освітніх цілях. Платформи, створені на базі штучного інтелекту, надають ресурси, що допомагають користувачам розпізнавати дипфейки, усвідомлювати наслідки дезінформації та підвищувати рівень медіаграмотності. Такі освітні ініціативи критично важливі для формування обізнаності та розвитку критичного мислення в цифровому середовищі [1].

Технологічні компанії, володіючи передовими інструментами штучного інтелекту, є лідерами у протистоянні загрозі дипфейків. Однак ефективна відповідь вимагає, щоб ці досягнення супроводжувалися регуляторними заходами та зусиллями з просвіти громадськості. У цих напрямках участь державних структур є необхідною [1].

Для країн та їхніх урядів вкрай важливо розробляти штучний інтелект, який зможе дієво реагувати на проблему дипфейків [2]. Співпраця між технологіями, науковцями, освітянами, політиками та користувачами є критично важливою як для формування ефективної відповіді на загрози дипфейків, так і для розв'язання дотичних етичних проблем [1].

Отже, поширення цифрової дезінформації, зокрема дипфейків, є одним із ключових викликів інформаційної безпеки сучасності. Технології штучного інтелекту, незважаючи на їхню здатність створювати фальшивий контент, водночас стають основним інструментом його виявлення та нейтралізації. Ефективна протидія цьому явищу вимагає комплексного підходу, який поєднує технічні рішення, регуляторну політику, розвиток медіаграмотності населення й етичне використання цифрових технологій.

Поєднання зусиль науковців, структур державного управління і технологічних компаній сприятиме формуванню безпечного інформаційного середовища, де штучний інтелект служитиме гарантом достовірності цифрового контенту.

Список використаних джерел

1. Gilbert C., Gilbert M. A. Leveraging Artificial Intelligence (AI) by a Strategic Defense against Deepfakes and Digital Misinformation. *International Journal of Scientific Research and Modern Technology*. 2024. Vol. 3, no. 11. P. 62–78. URL: <https://doi.org/10.38124/ijrsmt.v3i11.76> (date of access: 27.10.2025).

2. Gilbert C., Gilbert M. A. The Role of Artificial Intelligence (AI) in Combatting Deepfakes and Digital Misinformation. *International Research Journal of Advanced Engineering and Science*. 2024. Vol. 9, no. 4. P. 170–181. URL: <https://irjaes.com/wp-content/uploads/2024/10/IRJAES-V9N4P81Y24.pdf> (дата звернення: 27.10.2025).

3. Панчук Д. М. Дипфейк // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Дипфейк> (дата звернення: 27.10.2025).

ПІДМІНА ПОНЯТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ ПІД ЧАС ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ

О.В. Вигівська, кандидат історичних наук, доцент

А.Ю. Перфілов

Житомирський військовий інститут імені С.П. Корольова

У сучасному інформаційному просторі рф активно застосовує підміну понять у якості головного інструмента виправдання своєї агресії проти України та впливу на свідомість як власного населення, так і міжнародної аудиторії. Підміна понять у російському дискурсі працює не як випадковий пропагандистський прийом, а як системна стратегія, спрямована на зміну сприйняття самої сутності війни, на створення паралельної реальності, в якій агресія подається як оборона, а окупація – як звільнення.

Найпомітніший приклад такої підміни: заміна слова «війна» на евфемістичний термін «спеціальна військова операція». Сам очільник Кремля із перших днів повномасштабного вторгнення послідовно називав напад на Україну «операцією», стверджуючи, що її мета – «захистити людей, які протягом восьми років зазнавали геноциду». У цій заяві поєднані одразу дві маніпуляції: зменшення масштабу власної агресії та підміна причин конфлікту вигаданим «геноцидом», який ніколи не був підтверджений жодною міжнародною інституцією.

Разом з тим російська пропаганда багато років створює образ «нацистської України», що стало центральною частиною її риторики. Наприклад, міністр закордонних справ рф Сергій Лавров заявив, що «Україною керують нацисти, а народ України заслуговує на звільнення». Ця заява не має під собою жодного фактичного підґрунтя, але її використання дозволяє Москві подавати власні дії як «антинацистську боротьбу». Більше того, пропагандистка Маргарита Симоньян неодноразово казала, що «денацифікація – не просто мета, а моральний обов'язок Росії».

Одним із ключових інструментів цієї підміни є навішування ярликів. У російських телеканалах українські військові систематично називаються «бойовиками» або «терористами», навіть коли йдеться про регулярні частини Збройних Сил України. Російський телеведучий Володимир Соловйов, наприклад, неодноразово заявляв у ефірі, що «українські військові це «озвірілі нацисти, керовані Заходом». Таке мовне конструювання не лише дегуманізує супротивника, але й виправдовує

будь-які дії щодо нього. Аналогічно російські медіа називають іноземців, які служать у складі української армії, «найманцями», навіть попри те, що вони юридично є частиною офіційних підрозділів. Так, речник Міноборони РФ Ігор Конашенков заявив, що «всі іноземці на боці України є найманцями й не підпадають під міжнародні конвенції».

Суттєвим елементом російської інформаційної стратегії є перекладання відповідальності. Кремль формує у власного населення відчуття, що громадяни нібито не причетні до рішень влади та не можуть впливати на політику, а отже – не несуть відповідальності за війну.

Не менш важливою є стратегія підміни у сфері освіти. Нові російські підручники переписують причини війни, стверджуючи, що «Росія не починала жодних військових дій, а лише намагалася їх припинити».

Окрім переозначення понять, росія активно маніпулює базовими словами «мир» і «звільнення». Президент Путін заявляв, що російські війська «приносять мир і свободу», хоча на практиці це виражається в окупації територій і руйнуванні міст.

Таким чином, підміна понять у російському інформаційному просторі є системною стратегією, спрямованою на формування альтернативної реальності, де агресія подається як оборона, а окупація – як «звільнення». Через евфемізації, навішування ярликів, фальшиві звинувачення та емоційні маніпуляції Росія намагається виправдати свої дії, зменшити масштаб власної відповідальності та створити моральну легітимність агресії. Така стратегія пронизує політичну, медійну, освітню та психологічну сфери, формуючи у населення певні моделі поведінки та перекручене сприйняття реальності.

Розуміння цих механізмів і вміння їх виявляти є ключовим для протидії пропаганді, відновлення об'єктивного сприйняття подій та формування критичного мислення як серед громадян, так і на міжнародному рівні.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ВОРОЖИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВПЛИВІВ НА РОДИНИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Т.В. Мошаренкова

*В.В. Мошаренков, кандидат технічних наук, доцент
Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Базовими принципами інформаційної безпеки людини є не лише її захищеність від інформаційних загроз, а й її можливість як біологічного організму і соціальної істоти безпечно функціонувати, розвиватись і досягати бажаних результатів в інформаційному суспільстві, яке останнім часом стало новим прошарком повсякденної реальності величезної кількості людей. Завдяки доступності, варіативності, оперативності Інтернет став відповідати ціннісним очікуванням сучасної людини, що зумовило виникнення нових форм її психологічної і соціальної активності, безпосередньо пов'язаної з цифровим простором.

Це підтверджують дані національного дослідження, проведеного компанією InMind на замовлення ГО «Інтерньюз-Україна» у травні – серпні 2025 року. Відповідно до нього, понад третина українців надають перевагу соціальним мережам як основному джерелу інформації. Стабільно зростає кількісний показник споживачів новин зі смартфона (у 2025 році цей показник становив у середньому 91%: від 74% аудиторії 45 – 65 років до 96 % серед молоді 18 – 35 років) та користувачів інших пристроїв: через ноутбук інформацію отримували 31 % аудиторії, комп'ютер – 18 %, планшет – 15 % та телевізор/Smart TV – 41 % [1].

Дійсно, завдяки розвитку потужностей інформаційних технологій у глобальному масштабі людство отримало багато зручностей: поширення інформаційних електронних послуг, здійснення електронних правочинів, зміну способів комунікації, доступ і можливість обміну інформацією тощо. Проте доступність Інтернет-з'єднання і недосконалість політик безпеки у відповідній сфері зумовили появу реальних і потенційних загроз для конфіденційності і безпеки користувачів: з'явилися достатньо чіткі несприятливі наслідки для їх фізичного і психічного здоров'я, оскільки отримана із соціальних мереж інформація, високий відсоток якої є недостовірною або має маніпулятивний характер, здатна викликати певну психічну реакцію, і, як наслідок, залишати відбиток на фізичному тілі людини. Ба більше, ймовірність негативних інформаційно-

психологічних впливів на людину та її рідних суттєво зростає, коли їх здоров'я і життя кожного дня піддаються знегодам і вони відчують страх і безпорадність, переживаючи травматичні події, які є реаліями сьогодення.

Сучасна військова агресія рф проти України, у якій віртуальний простір є одним із фронтів, стала екстремальним, а в більшості випадків гіперекстремальним випробуванням для різних соціальних груп. Через сегментацію аудиторії за певними ознаками (вік, стать, соціальний статус тощо) російська пропаганда здійснює точкову інформаційно-психологічну атаку на свідомість конкретної особи або групи осіб для досягнення конкретної мети – дестабілізації суспільства, дискредитації державних інституцій, спотворення сприйняття реальності та поширення страху і паніки серед цивільного населення з подальшим масштабуванням ефекту.

Серед об'єктів інформаційної безпеки, які, з огляду на характер покладених на них службових обов'язків, пов'язаних з виконанням державних функцій, мають найвищу ймовірність зазнати різних за інтенсивністю впливів соціально-політичних факторів є військовослужбовці, які беруть чи брали участь у бойових діях, їхні родини, а також сім'ї загиблих воїнів або тих, що перебувають у полоні та зникли безвісті. Використовуючи найчутливішу, без перебільшень, тему оборонців України і стан їхньої фізичної і психічної безпеки, ворог безпосередньо впливає не лише на них самих, а і на їх оточення. Адже спецслужби ворога, добре розуміючи високий ступінь впливу родинного чинника на підтримку мотивації військовослужбовців до виконання ними конституційного обов'язку [2], постійно намагаються використати їх рідних і близьких як об'єктів маніпуляцій задля отримання необхідної інформації, деморалізації, помсти та посилення психологічного тиску на українське воїнство.

Наведемо декілька прикладів інформаційного чи агентурного тиску противника на свідомість соціального оточення військовослужбовців через моніторинг або злам їхніх соціальних мереж, месенджерів та інших каналів комунікацій, де вони часто несвідомо, під впливом емоцій діляться чутливими даними:

маніпулювання довірою і дискредитація: проведення провокативних дій (поширення фейкових новин, спотворення інформації та просування ворожих наративів), щоб викликати протести проти української влади, напругу між родинами військових і держінституціями,

знецінити подвиг і жертвність військових тощо;

створення інформаційного шуму/інформаційної ізоляції: перешкоджання доступу осіб або групи осіб до правдивої інформації;

чинення психологічного тиску: заподіяння шкоди здоров'ю, життю, майну, репутації або іншим правам особистості, щоб демотивувати, змінити її цінності і сенс світосприйняття, погіршити морально-психологічний стан;

отримання особистої/службової інформації і компрометація аккаунтів: розголошення конфіденційної інформації як особистої, так і членів родини, друзів або знайомих; визначення місцеперебування військовослужбовців, соціальних зв'язків;

вербування: доступ до поінформованих і впливових людей (так званих «агентів доступу»), що не мають особистого доступу до цінних матеріалів, але підтримують контакт з тими, хто має);

шахрайство: виманювання грошей або інформації щодо виплат родинам військовослужбовців, особливо в контексті пошуку зниклих безвісті та військовополонених.

Наслідки таких впливів можуть мати руйнівний характер: від паніки серед родинного кола військовослужбовців до дестабілізації психологічного стану. Ба більше, таке втручання в особисте життя має високу ймовірність негативного впливу на психоемоційний стан особистості: втрачається почуття базової довіри до світу, інших людей, власної цілісності і цінності; можуть розвиватися симптоми депресії, тривожності, надмірного страху смерті, посттравматичний стресовий розлад тощо. Доволі часто виникають проблеми з увагою, пам'яттю, розвивається амнезія, схильність до завдання собі шкоди, зловживання психоактивними речовинами задля уникнення травматичних спогадів, труднощів з емоційної регуляції. Все це призводить до проблем в сім'ї, соціальної самоізоляції, втрати особистих кордонів людини, що робить її бажаною мішенню для ворога і будь-яких злочинних елементів.

Щоб протидіяти зазначеним інформаційно-психологічним впливам ворога, потрібно вдосконалювати адекватні механізми комунікації з військовослужбовцями та їхніми родинами через впровадження гуманітарних та оборонних проектів. Такі практики навчатимуть правилам інформаційної гігієни: аналізу ситуації, критичному ставленню, перевірці джерел; допоможуть боротися з дезінформацією і зміцнювати інформаційну безпеку загалом. Водночас близькі і рідні військових будуть відчувати підтримку з боку державних інституцій, що сприятиме зростанню рівня

довіри до них, забезпеченню прозорості, надійності і безпеки, створенню відповідних умов для спільної діяльності, які дозволять об'єднати зусилля і зруйнувати плани ворога з дестабілізації суспільства.

Список використаних джерел

1. Українські медіа: споживання новин і довіра у 2025 р. : веб-сайт «Інтерньюз Україна», 23 вересня, 2025 року URI: https://internews.ua/opportunity/media_trust_consumption_2025_release

2. Мошаренкова Т.В., Мошаренков В.В. Актуальність моральної підготовки майбутніх офіцерів Збройних Сил України до подружнього життя. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил.* 2025. № 1(83). С. 116-121. <https://doi.org/10.30748/zhups.2025.83.14>.

ДИНАМІКА НАРАТИВІВ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ В ХОДІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

Є.Г. Староконь, кандидат психологічних наук, доцент

О.О. Харченко

Житомирський військовий інститут імені С.П. Корольова

Досвід російсько-Української війни показує, що тепер військові операції плануються та проводяться у трьох сферах: фізичній, психологічній, моральній.

Враховуючи можливості інформаційного суспільства, аналізуючи попередні історичні періоди, бачимо, що роздільна межа між війною і миром сьогодні розмита і навіть зникла, а полем бою стало все суспільство, всі сфери і всі інститути суспільства.

Російська федерація з набуттям Україною незалежності проводила, а зараз ще з більшою інтенсивністю проводить цілеспрямовані атаки на традиційні культурно-історичні, моральні цінності нашого народу, з метою позбавлення українців волі до опору, переконати нас у тому, що наша держава втратила легітимність, зруйнувати державу морально (позбавити керівництво і народ бажання і можливостей захищатися).

Для цього зусилля російської федерації із інформаційно-психологічного впливу на населення України були спрямовані на:

- поширення в засобах масової інформації невластивих українській культурній традиції цінностей і способу життя, культу насильства,

жорстокості, порнографії, зневажливого ставлення до людської і національної гідності;

- тенденція до витіснення з інформаційного простору та молодіжної культури українських мистецьких творів, народних традицій і форм проведення дозвілля;

- послаблення суспільно-політичної, міжетнічної єдності суспільства.

У сучасній війні досягнення інформаційної переваги на полі бою забезпечується успіхом інтелектуального осмислення отриманої інформації, передбаченням цілей противника, урахуванням усіх гуманітарних аспектів сучасного складного і суперечливого світу. Тому дослідження інформаційних наративів у сучасному світі має ключове значення, оскільки інформаційна війна стала одним із головних вимірів гібридних конфліктів.

Російська федерація широко використовує пропаганду, як інструмент впливу на внутрішню та зовнішню аудиторії. Значущим це стало після російського вторгнення в Україну 2014 року, а особливо з початком повномасштабної війни. Наративи, які поширює рунья, модифікуються залежно від перебігу бойових дій, міжнародної реакції та внутрішньополітичних потреб кремля.

Ще після анексії Криму у 2014 році та початку війни на Донбасі росія мала пояснити та виправдати дії кремля і переконати людей у «правоті» її кроків. Серед наративів були ідеї про «захист російськомовних», про «боротьбу з фашизмом в Україні» та твердження, що влада після Майдану нібито «нелегітимна». Тобто кремль намагався переконати людей у своїй «святості», подаючи все так, ніби він просто рятує світ від небезпеки. Ці меседжі активно поширювалися через RT, Sputnik і мережі проросійських агентів впливу по всьому світу.

У 2014-2022 роках москва намагалася змалювати Україну як «невдалу державу» та «маріонетку Заходу» –загалом, як політичну невдачу, якою керує чужа сила. Найяскравіший і водночас шокуючий приклад – трагедія рейсу МН17. Після цього в медіа почалася справжня плутанина: з'являлися десятки суперечливих версій, одні перекривали інші, людей плутали і дезорієнтували. Складається відчуття, ніби замість правди їм просто насаджували хаос і сумніви, намагаючись зняти з росії будь-яку відповідальність.

На міжнародній арені кремль паралельно просував ідею про «боротьбу з гегемонією США» й «неоколоніалізм Заходу». Особливо

активно це лунало в Африці, Азії та Латинській Америці – там росія хотіла здаватися «альтернативним союзником», захопити увагу й посилити свій вплив. Те, що починалося локально, після 2014 року розрослося в глобальну інформаційну конструкцію, спрямовану на дискредитацію України й ослаблення її міжнародної підтримки.

Коли розпочалося повномасштабне вторгнення в лютому 2022 року, пропаганда миттєво заграла на темах «визволення від нацизму» і «демлітаризації». На екранах постійно показували Україну як «нацистський режим», а вторгнення – як «визвольну місію». Водночас в Україні поширювалися через Telegram-канали повідомлення про нібито швидку капітуляцію Києва, зрадницькі дії політиків та «масову втечу влади» – тобто робили все, щоб посіяти паніку й невпевненість громадян.

На етапі літо – осінь 2022 року, після провалів на фронті, так звані «голоси кремля» адаптувалися. Замість обіцянок швидкої перемоги почали з'являтися повідомлення про «війну із Заходом», а Україну представили як «плацдарм». Внутрішня російська пропаганда підлаштовувалася під мобілізаційні потреби. Учасників, так званої, СВО прославляли як героїв, а начебто «протистояння з НАТО» подавали як «священну місію». Паралельно висвітлювали фейки про «катастрофічні втрати ЗСУ», «корупцію у військовому командуванні» та «неможливість перемогти». Часто ці повідомлення супроводжувалися постановочними відео чи «зливами документів», які мали створити враження достовірності. Каналами поширення стали передусім соціальні мережі, Telegram-канали та ботоферми, що дозволяли швидко охоплювати широку аудиторію. Особливий акцент робився на поширенні паніки: чутки про «оточення міст», «масові зради у керівництві» чи «відсутність допомоги від Заходу». Така тактика була чітко спрямована на деморалізацію населення і посилення суспільних розколів.

У 2023 році, після серії поразок не лише на території України, а й на території країн Африки та Азії і втрати значних територій, пропаганда змістилася на образ «затяжної війни». Тексти й сюжети повторювали одні й ті самі меседжі про «стійкість росії перед санкціями» та «економічний крах України». Мета – змусити світ сумніватися в довгостроковій підтримці Києва. Як приклад, російські медіа регулярно транслювали сюжети про зростання цін на енергоносії в ЄС, що створювало ілюзію «тимчасової допомоги».

У 2024-2025 роках Москва посилила зовнішню інформаційну кампанію: у деяких країнах Африки й Азії просували тези про «боротьбу

росії з неоколоніалізмом Заходу», що мало на меті позиціонувати росію, як альтернативного союзника для «Глобального Півдня». У той же час всередині федерації поширювались повідомлення щодо захисту традиційних цінностей, робили акцент на єдності й опорі «ворожим впливам». Прикладом є численні кампанії в російських школах і вишах, де впроваджувалися обов'язкові дисципліни патріотизму.

Хоча базові наративи часто повторювалися, їхній вигляд та акценти змінювалися залежно від аудиторії. Для російської внутрішньої публіки пропаганда має стабільний мобілізаційний характер: вона створює образ ворога, зміцнює лояльність до влади й виправдовує масову смерть своїх людей. Чого тільки варі ХХХІ міжнародні різдвяні освітні читання 2023 року під гаслом «Как внушить рабу божьему, что воевать за свою страну это гордость? Лучшая смерть – это за родину!»

Щодо України, то на сьогодні основними наративами російської пропаганди є таке:

- причина розв'язання війни – український президент В. Зеленський;
- в Україні стверджується диктатура;
- єдиний шлях до миру – це домовитися з росією;
- мобілізація – спосіб знищити українців, щоб залучити мігрантів;
- міжнародна спільнота втомилася допомагати Україні тощо.

Коли ми вчимося впізнавати російські наративи (маніпуляції, фейки, емоційні вкиди), ми отримуємо не просто знання, а реальні інструменти захисту. Це не абстрактні терміни з підручника – це справжня зброя інформаційної війни. І від того, наскільки добре ми розуміємо, як вона працює, залежить, наскільки вдалими будуть наші контрзаходи. Подальше вивчення та моніторинг російських пропагандистських наративів дає змогу розробляти ефективні стратегії протидії у сфері інформаційно-психологічної безпеки.

**ФЕНОМЕН «ПОДВІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ» ЖІНКИ-
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ**

В.В. Артюхова, кандидат психологічних наук

А.А. Накорнєєва

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Протистояння Збройних Сил України збройній агресії російської федерації відбувається в умовах інтенсивної трансформації оборонного сектору, що включає імплементацію стандартів НАТО та системне вдосконалення стратегій ведення бойових дій. Дані модернізації, а також патріотичний підйом, що спостерігався під час повномасштабного вторгнення у 2022 році створили нові соціальні, професійні й організаційні умови, що суттєво розширили можливості для служби жінок. Це зумовило різке зростання їхньої участі у Збройних Силах України, які обіймають різні військові посади. Станом на 1 січня 2025-го року військову службу проходить понад 70 тисяч українок, 5500 з яких служать на передовій. За даними державного секретаря Міністерства оборони України, цей показник є найбільшим у новітній світовій історії серед армій світу.

Роль жінок у боротьбі і наближенні перемоги впливає не тільки на кількість залучених захисниць, але й на якість самої армії – вона стає більш відкритою та чутливою до потреб військових. Незважаючи на позитивну динаміку інтеграції гендерної політики у збройні сили України, усе ще можна спостерігати суперечливе ставлення до участі жінок у військовій службі. З одного боку висококваліфіковані жінки складають значну частину особового складу, а з іншого – ставлення до них продовжує визначатися наявними стереотипами, що обмежують їх професійний розвиток.

Жінки в армії стикаються з особливими викликами й умовами, які визначають їх ідентичність, а отже впливають на їхню індивідуально-психологічну адаптацію, поведінку та психологічне здоров'я. Військове середовище традиційно сприймається як маскулінне, орієнтоване на силу, витривалість, домінування та контроль. Коли жінка долучається до нього, вона зустрічається з подвійними очікуваннями: з одного боку, від неї вимагають відповідати професійним стандартам військової служби; з іншого – суспільство часто очікує збереження «традиційної жіночої ролі». Жінка-військовослужбовець приймає цінності та норми армійського

середовища, співвідносить себе з армією, проте залишається дружиною, мамою, подругою. Таким чином вона функціонує на перетині двох соціальних площин, де норми, очікування та поведінкові патерни є часто взаємовиключними. Її ідентичність визначається необхідністю бути ефективним військовим, демонструвати силу, витривалість і бойову готовність та водночас, залишатися жінкою у її традиційному розумінні, відповідати гендерним стереотипам, що нав'язують образ ніжності, пасивності.

Подібна амбівалентність очікувань, поєднання двох протилежних на перший погляд ролей традиційної жіночої та професійно-військової формують складне соціокультурне явище – подвійну ідентичність. Суть подвійної ідентичності полягає в тому, що жінка має інтегрувати в собі традиційно фемінні якості (емпатійність, турботливість, гнучкість) і військові, часто маскулінізовані якості (рішучість, витривалість, бойова ефективність). Це поєднання може бути ресурсом, коли відбувається гармонійно, а може породжувати додатковий психологічний і соціальний тиск, негативно впливати на самосприйняття та емоційний стан особистості та супроводжуватись психологічними труднощами, конфліктами між цінностями, нормами та рольовими очікуваннями.

Результати ряду досліджень свідчать, що для попередження та подолання конфлікту подвійної ідентичності жінки-військовослужбовці демонструють такі психологічні стратегії:

- сегрегація – чітке розмежування ролей та виконання їх в залежності від ситуаційного контексту;
- інтеграція – полягає у синтезі цих ролей і створенні гібридної ідентичності, нового цілісного концепту, що успішно поєднує різні риси, що підсилюють одна одну;
- асиміляція – відмова від своєї традиційної жіночої ідентичності, мінімізації її проявів у поведінці, демонстрація виключно маскуліної ідентичності,

Описані стратегії мають свої переваги та недоліки, проте усі супроводжуються додатковим навантаженням та різноманітним спектром психологічних складнощів. Розуміння механізмів формування подвійної ідентичності є підґрунтям для створення ефективних програм підготовки та підтримки жінок у військовій службі, що особливо важливо в умовах сучасних воєнних викликів.

Список використаних джерел:

1. Храбан Т. Є., Храбан М. І. Уніформа як символічна сцена формування організаційної та гендерної ідентичностей військовослужбовців Збройних Сил України. Український соціум. 2023. № 4 (87). С. 21–36.
2. Woodward R., Winter P. Sexing the Soldier: The Politics of Gender and the Contemporary Military. London: Routledge, 2007. 160 p.
3. Кайманова Я. В., Рябоконт Н. С. Індивідуально-психологічні особливості жінки-військовослужбовця. Психологія та соціальна робота. 2024. № 1. С. 121–129.

TELEGRAM У СУЧАСНІЙ ВІЙНІ, ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ В КОНТЕКСТІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ПРОТИ УКРАЇНИ

В.П. Фриз, кандидат технічних наук, доцент

Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова

У статті розглянуто особливості використання додатку Telegram як інструменту для психологічного впливу на українську аудиторію з боку росії. Проаналізовано ключові загрози, що виникають унаслідок поширення дезінформації через Telegram. Наведено ознаки використання пропаганди, а також надано практичні рекомендації щодо безпечної роботи користувачів в Telegram.

В умовах війни, додаток Telegram для українців став головним джерелом новин в інтернеті, помітно випередивши інформаційні сайти та інші соцмережі. Telegram – це не лише зручний месенджер, також він поєднує в собі функції, соціальної мережі, блогу та новинного ресурсу. Але експерти з інформаційної та кібербезпеки наголошують на серйозній небезпеці, яка виникає через користування цим додатком. Зокрема, через загрозу викрадення та використання противником особистих даних та поширення ворожої пропаганди й дезінформації.

З 2014 року росія супроводжує свою агресію проти України інформаційними та психологічними операціями, спрямованими на просування власних наративів на українську аудиторію. Їхня мета – деморалізація громадян України, позбавлення волі до спротиву, зміна свідомості та поведінки таким чином, щоб українці стали вважати ворогом не агресора, а власну державу. Росія проводить операції із втручання в інформаційний простір як відкрито, так і приховано,

намагаючись піднести свої дії «під чужим прапором» як начебто українські. Зокрема, ворог, створює псевдоукраїнські сторінки у соціальних мережах та месенджерах, аби приховано «достукатись» до української аудиторії.

Що ж до Telegram, то росія широко використовує його для поширення дезінформації, пропаганди та проведення психологічних операцій проти України не перший рік. У 2021 році Служба безпеки України повідомляла про те, що діяльність цілої низки анонімних Telegram-каналів («Резидент», «Сплетница», «Легитимный», «НачШтабу» та інших) контролюють саме російські спецслужби.

Так само, напередодні та у перші тижні широкомасштабного вторгнення у Telegram було створено десятки каналів, у назвах яких фігурували назви населених пунктів та районів, які росіяни захопили або ж планували захопити. У каналах публікували регіональні новини, чергуючи їх з пропагандою та дезінформацією під виглядом чуток чи «інсайдів». Російські спецслужби неодноразово також створювали клони Telegram-каналів українських посадовців та військових підрозділів для проведення психологічного впливу.

Наразі у Telegram функціонує як мінімум 1500 каналів та ботів, задіяних у підривної та розвідувальній діяльності проти України. Частина цих каналів своєю діяльністю ставить за мету поширення ворожої пропаганди та дезінформації саме серед українських військових. Наприклад, у 2018 році російськими спецслужбами було створено Telegram-канал «НачШтабу», який має певну аудиторію в українському військовому середовищі. У цьому Telegram-каналі є можливість також відправляти власні негативні відгуки на дії керівництва Сил оборони України, ділитися чутливою інформацією, в тому числі такою, яка ставить під загрозу успішне виконання бойових завдань. Як встановило розслідування Служби Безпеки України, одне із завдань Telegram-каналу «НачШтабу» – це накопичення та передача персональних даних українських військовослужбовців спецслужбам російської федерації. Інше завдання цього каналу – здійснення психологічного впливу з метою підриву морального духу серед військовослужбовців Сил оборони України, довіри до військового керівництва та провокація конфліктів між військовослужбовцями та командуванням, з метою послаблення обороноздатності України.

Ознаки використання пропаганди в Telegram-каналах

Для того щоби викрити ворожу пропаганду та дезінформацію в

месенджері Telegram, варто звертати увагу на:

Специфічну мову дописів. Канали, які пов'язані з російськими спецслужбами називають війну проти України «спецоперацією», окупацію територій – «звільненням», керівництво України – «київським режимом», українську армію – «нацистами», а українців, які не підтримують росію, – «бандерівцями». Є кілька десятків слів і словосполучень, якими пропагандисти постійно описують реальність. І розробники Telegram досі не додали їх у фільтри спаму й не обмежують їх поширення.

Сумнівні джерела та «інсайди». Адміністратори керованих ворогом Telegram-каналів у багатьох дописах посилаються на свої джерела замість використання офіційних та загальнодоступних. У таких випадках вони пишуть безособові конструкції, як-от: «наші джерела кажуть», «ходять чутки», «за нашими даними, є інформація». Ці слова начебто мають сформувати довіру до кола зв'язків авторів. Натомість вони свідчать про поширення інформації з недостовірного джерела. І, як показує практика, більшість таких «зливів» стосуються одного і того ж, зокрема, воєнних подій. І найчастіше ці «прогнози» та «інсайди» не справджуються та не відповідають дійсності.

Пропагандистські меседжі та наративи. Щодо України ворожі Telegram-канали поширюють цілу низку сталих пропагандистських наративів. Зокрема, що:

Україна – начебто не самостійна держава, а лише маріонетка в руках «Заходу»;

Україна програє військово й економічно у війні з росією, а відтак, спротив росіянам позбавлений сенсу;

Командування Сил оборони України не дбає про особовий склад;

Владу в Україні захопили нацисти й корупціонери;

Сусідні країни невдовзі загарбають західні області України;

Україна застосовує зброю проти цивільних росіян на прикордонних російських територіях;

Українці крадуть і продають на чорному ринку зброю, яку дає Захід;

Санкції проти росії не працюють.

Пости, які викликають емоції замість того, щоб інформувати. Російські пропагандисти використовують різні інформаційні приводи, як от військові невдачі, проблеми з мобілізацією чи потрапляння в полон українських військових, щоб просувати свої меседжі. У такий спосіб у

читачів пов'язаних з ворогом каналів намагаються викликати негативні емоції: страх (паніку), відразу, огиду, ненависть, недовіру до командування та побратимів тощо. Тобто, під виглядом новин у таких Telegram-каналах подають маніпулятивні повідомлення, покликані сформувати в українському суспільстві і зокрема, серед українських військових думку, що владі та командуванню байдужа доля рядових захисників, що вони - наодинці зі своїми проблемами. Таке інформаційне тло може провокувати у військовослужбовців деморалізацію, почуття безсилля й зневіри.

Однаковий вигляд ворожих пропагандистських каналів та взаємні перепости. Чимало пов'язаних з ворогом Telegram-каналів об'єднуються в мережі. Це потрібно для поширення потрібних меседжів на ширшу аудиторію. Наприклад, є мережі окупаційних (створених для впливу на мешканців окупованих територій) Telegram-каналів. Також в оформленні каналів однієї мережі здебільшого використовують одну й ту саму картинку як основне фото (аватар) або ж у назві каналів є спільне слово. Таку велику кількість каналів складно наповнювати унікальною інформацією. Тому до однакових назв і описів додаються ще й перепости і цитування з каналів одного й того ж автора. А отже стає зрозуміло, що це – мережа ворожих Telegram-каналів.

Належність Telegram-каналу до ворожих спец-служб вже доведена. Перш ніж намагатися самим з'ясувати, чи справді той чи інший канал поширює проросійські меседжі, варто спробувати перевірити його у вже наявних списках мереж Telegram-каналів, створених Центром протидії дезінформації, Центром стратегічних комунікацій та іншими експертними групами.

Отже, на що потрібно звернути увагу, перш ніж підписатися на Telegram-канал?

На перелік ворожих ресурсів. Варто перевірити, чи немає даного каналу у моніторингах і списках ворожих ресурсів організацій та аналітичних центрів, які відстежують проросійську дезінформацію.

На прозорість. Анонімне джерело ніколи не можна вважати надійним. Адже, достеменно не відомо, хто і з якою метою веде такий Telegram-канал. Багато анонімних каналів використовують таку маніпулятивну тактику: 90% правди і 10% непомітного впливу на те, як ми споживаємо інформацію і у що ми віримо.

На стандарти медіа. Варто зважати на джерела, на які посилається такий канал, і на канали, які він репостить. Якщо всі джерела в стилі

«наше джерело у Генштабі повідомило» - каналу не можна довіряти.

На взаємодію. Зв'язки між каналами можуть бути ключем до ідентифікації ворожого ресурсу. Сервіс Telemetry дозволяє перевірити будь-який канал і його зв'язки з іншими. Варто ввести у рядок пошуку канал, який може зацікавити, та обрати «згадування». У результатах пошуку можна побачити, хто репостить цей канал і кого репостить канал, тобто відслідкувати його зв'язки з іншими вже встановленими каналами, пов'язаними з ворожими спецслужбами.

На мову. Значна частина ворожих Telegram-каналів – не менше 85% – ведеться російською мовою. Більшу частину їхніх повідомлень становлять «слухи», «інсайди» і «расклады».

Рекомендації щодо кібер-безпеки

Найефективнішим способом протидії ворожій пропаганді та несанкціонованому збору особистих даних, буде взагалі відмовитись від використання месенджера Telegram. Втім, якщо ви займаєтесь моніторингом інформаційного середовища з метою протидії російській дезінформації та використовуєте Telegram як інструмент, дотримуйтеся базових правил безпеки:

Не спілкуйтеся у Telegram взагалі. У жодному разі не користуйтеся ним для передачі чутливої інформації. Використовуйте його лише як джерело інформації.

Видаліть застосунок з основного смартфона, якщо на ньому є інформація, потенційно важлива для спецслужб держави-агресора. Використовуйте «чистий» смартфон для роботи з Telegram.

Забороніть Telegram доступ до бази контактів, фотогалереї, локації, мікрофона, камери, локальної мережі. Вимкніть всі рекламні трекери на смартфоні, де встановлений Telegram.

Не використовуйте Telegram та пов'язані з ним розширення на особистому і тим більше, робочому комп'ютері.

Створіть альтернативні канали спілкування, копію контактів та іншої важливої інформації на інших платформах та додатках.

Вимкніть двох факторну аутентифікацію.

Встановить пароль для доступу.

Налаштуйте привітність профілю. Не використовуйте в ньому своє реальне фото та ім'я.

Висновки

Месенджер Telegram став одним із найефективніших інструментів російських психологічних операцій проти України. Його популярність,

анонімність і відсутність ефективної модерації створюють сприятливі умови для поширення дезінформації, пропаганди та збору розвідувальних даних.

Протидія цим загрозам вимагає системного моніторингу інформаційного простору, координації дій між силовими структурами, аналітичними центрами та медіаспільнотою, а також підвищення рівня медіаграмотності населення.

Забезпечення інформаційної гігієни є необхідним і обов'язковим для безпечного використання Telegram та успішної протидії ворожому психологічному впливу під час відсічі російській агресії.

Список використаних джерел

1. Центр протидії дезінформації. Список інфотерористів у Telegram. URL: https://cpd.gov.ua/warnin/czpd_povidomlyaye-pro-onovlenyj-pereli/ (дата звернення: 20.11.2025).

2. Центр протидії дезінформації. Список інструментів поширення ворожої дезінформації. URL: <https://cpd.gov.ua/reports/spysok-instrumentiv-poshyrennya-vorozhoji-dezinformacziyi/> (дата звернення: 20.11.2025).

3. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. «Зручність чи небезпека: що не так із месенджером Telegram». URL: <https://spravdi.gov.ua/zruchnist-chy-nebezpeka-shho-ne-tak-iz-mesendzherom-telegram/> (дата звернення: 20.11.2025).

4. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. «НачШтабу»: аналітична записка по Telegram-каналю. URL: <https://spravdi.gov.ua/telegram-kanal-nachshtabu/> (дата звернення: 20.11.2025).

ОСНОВНІ АСПЕКТИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

*С. М. Соболева, кандидат педагогічних наук, доцент
Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

В умовах російсько-української війни проблема забезпечення соціокультурної безпеки України як складової загальної національної безпеки є критично важливою. Її актуальність полягає у необхідності захисту соціальних інтересів суспільства, забезпечення його стабільності,

єдності та національної ідентичності, протидії деструктивному інформаційно-психологічному впливу ворожої пропаганди, збереження культурної спадщини, запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам.

Розглядаючи сутність поняття «соціокультурна безпека», варто визначити дві складові дефініції – «соціальна безпека» та «культурна безпека». Соціальна безпека визначається здатністю держави та суспільства підтримувати та зберігати необхідні параметри якості соціального середовища, захищати права і свободи громадян, створювати безпечні умови життєдіяльності та систему захисту від різних загроз [2, с. 145]. Культурна безпека охоплює заходи, спрямовані на захист та розвиток національної культури, мови, традицій і світоглядних цінностей в умовах внутрішніх та зовнішніх загроз. Вона забезпечує внутрішню стабільність, гармонію та єдність суспільства, а також сприяє його успішній інтеграції в глобальному культурному просторі [2, с. 324]. Культурна безпека соціуму являє собою якісну характеристику функціонування і розвитку суспільства, стан, за якого відсутні реальні чи потенційні загрози його духовним і культурним цінностям [1, с. 310].

Соціокультурна безпека України в умовах війни – це стан захищеності суспільства від загроз його соціальним, культурним і духовним інтересам та національній ідентичності. Її сутністю є протистояння дезінформації, підтримка національної єдності та стійкості, а також захист культурної спадщини від знищення чи спотворення.

У контексті соціокультурної безпеки важливим є розуміння поняття соціокультурного простору. Воно розглядаються у двох аспектах: 1) як сукупність уявлень та цінностей, притаманних членам колективної спільноти в процесі їх взаємодії, комунікації та поведінки в межах суспільства; 2) як структура культурного простору держави, система установ та культурних утворень, що виконують регулятивну функцію в галузі управління та впливу на соціокультурну діяльність в українському суспільстві, спрямована на згуртування її членів навколо ідейного контексту формування національної пам'яті та духовного світу [3, с.12]. Отже, соціокультурний простір можна трактувати як суспільство єдності культури та соціальності, що виникає в процесі діяльності людини. Ключовим елементом тут є особистість, її зв'язок із соціальною системою відносин і культурою як сукупністю цінностей та норм.

Основними компонентами соціокультурної безпеки є наступні:

– соціальний, що полягає у забезпеченні конституційних прав та свобод, соціального та правового захисту, створенні умов для гідного

рівня життя та реалізації потенціалу людини;

– культурний – збереження та розвиток національної культури, мови та ідентичності, протидія загрозам, що руйнують культурні цінності та історичну пам'ять тощо;

– гуманітарний, сутність якого розкривається у захисті прав людини, сприянні сталому розвитку країни;

– економічний – забезпечення стабільності економіки;

– політичний, що спрямований на європейську та євроатлантичну інтеграцію, удосконалення та стабільність політичних інститутів та механізмів управління.

Серед головних загроз соціокультурній безпеці України в умовах російсько-української війни можна виокремити такі, як : *інформаційна агресія* (російська пропаганда, дезінформація та фейкові новини тощо), що спрямовані на розпалювання ворожнечі, поширення паніки, деморалізацію населення та знищення довіри до влади; *втрата національної ідентичності* (знищення української мови, руйнування культури та історичної пам'яті), *деструктивний вплив на освіту* (нав'язування чужої ідеології, знищення освітніх закладів тощо); *руйнування культурної спадщини* (як спосіб знищення історичного та культурного зв'язку нації); *психологічні наслідки* (масовий стрес, травми та втрати, що впливають на психічний стан суспільства).

Відповідно до зазначених загроз визначаються шляхи забезпечення соціокультурної безпеки України. Серед яких:

- створення інформаційної стійкості та протидія дезінформації;
- поширення та підтримка української мови в усіх сферах життя;
- просування українського мистецтва та культури на міжнародному рівні;
- захист та адаптація системи освіти до умов війни;
- надання психологічної допомоги, формування стресостійкості населення;
- захист культурної спадщини тощо.

Варто зазначити, що в умовах війни в Україні значно посилилася соціокультурна динаміка, прискорилися позитивні трансформаційні процеси. Вони характеризуються переосмисленням історії та зміцненням української ідентичності, дерусифікацією та домінуванням української мови у всіх сферах життя, адаптацією суспільства до нових умов та зміцненням психологічної стійкості (зокрема соціокультурною

адаптацією за допомогою засобів мистецтва [4]), посиленням опору; створенням якісно нової моделі національної єдності, яка ґрунтується на спільних цінностях та захисті своєї землі.

Отже, забезпечення соціокультурної безпеки України в умовах війни – це не лише збереження національної культурної спадщини, людського та духовного потенціалу нації, а й запорука стійкості та перемоги українського народу.

Список використаних джерел

1. Малімон В. І. Культурна безпека як важлива складова сталого розвитку та національної безпеки. *Молодий вчений*. № 5 (69), 2019. С. 308–311.
2. Національна безпека України : навчальний посібник / С. М. Дерев'янка, Ю. В. Кобець, Т. Б. Мадрига та ін.; за заг. ред. В. В. Марчука. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. 372 с.
3. Формування цілісного соціокультурного простору України як складова консолідаційних національних стратегій : монографія. / О. Онищенко, Л. Дубровіна, В. Горовий та ін.; відп. ред. О. Онищенко. Київ, 2022. 224 с.
4. Цуркан І., Борисова Т., Аліксійчук О. Мистецтво як засіб соціокультурної адаптації: вплив на освіту та суспільство. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 70, том 2, 2023. С. 137–142.

ДЕЗІНФОРМАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

*В.Д. Кислий, кандидат психологічних наук, доцент
Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

*Д.П. Приходько, кандидат психологічних наук, доцент
Харківська державна академія культури*

В умовах сучасного інформаційного суспільства дезінформація стала одним із найбільш ефективних засобів досягнення переваг над супротивником у політичній, військовій, економічній, науково-технічній, інформаційній та інших сферах діяльності держави. Висока ефективність при певній простоті та відносній фінансовій доступності сприяє поширенню недостовірної інформації або її викривленню через засоби

масової інформації та збільшенню випадків застосування дезінформації в діяльності політичних та військових структур, спецслужб, дипломатичних установ та навіть потужних недержавних компаній тощо.

Аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що у сучасному суспільстві розуміння дезінформації як поняття не є однозначним і цей термін уживається в різних тлумаченнях. Зокрема, в розповсюдженому значенні дезінформація розуміється як викривлена, спотворена, неправдива інформація, можливо спотворена умисно. У професійному, тобто вузькому розумінні фахівці розглядають дезінформацію як засіб психологічного впливу на свідомість людини або суспільства і відносять її до основних методів спеціальних інформаційних операцій, інструментарію інформаційної боротьби чи інформаційної війни або ж до елементів оперативного чи стратегічного маскуванню. Цілком зрозуміло, що в умовах безпідставно розв'язаної росією війни проти нашої держави, ми розглядаємо дезінформацію з професійної точки зору.

Ще за стародавніх часів, у IV ст. до н.е. китайський генерал Сунь-Цзи у своєму трактаті «Мистецтво війни» зазначав, що війна – це шлях обману. Історичний досвід розвитку людства та фактично безперервних війн свідчить, що на протязі тисячоліть своєчасне й переконливе уведення в оману противника надавало значну тактичну перевагу, а за певних умов забезпечувало і перемогу. Батьком вітчизняного досвіду застосування інформаційно-психологічного впливу вважають Богдана Хмельницького. За допомогою розвідувальної та контррозвідувальної служби він шляхом поширення дезінформації прагнув посіяти у ворожому війську непевність у власних силах, панічний настрій. У своїх універсалах до населення та інструкціях до розвідників гетьман наполягав на необхідності створення в стані противника відчуття приреченості, напруги та непевності. Треба визначити, що у професійному розумінні кінцевою метою дезінформування є унесення змін до інформації, яка надходить до ворога, як об'єкта впливу, з метою формування в нього хибного уявлення про певні події, факти, явища та, завдяки цьому, спонукання його до прийняття певних рішень, учинення певних дій або бездіяльності, вигідних суб'єкту впливу. Зокрема, таким результатом може бути перегрупування військ противника у напрямі уявного удару. Яскравим прикладом може слугувати проведена Збройними Силами України так звана Курська операція, внаслідок чого ворогом було втрачено контроль над значною територією своєї держави. Ще одним прикладом успішної дезінформації може бути використання нашими військами хибних

аеродромів, макетів ракетних установок, танків та іншої техніки, внаслідок чого росіяни здійснюють по них масовані авіаційні й артилерійські удари не завдаючи шкоди справжнім військовим підрозділам.

На жаль інформаційна зброя обопільно гостра, росія вже давно створила централізовану систему пропаганди своїх національних цінностей, а також дискредитації європейських цінностей і норм. Керівництво рф досить добре засвоїло та використовує технології та гасла геббельсівської пропаганди: той, хто контролює інформаційне поле, той має і владу; в найбільшу брехню, яку повторюють неодноразово, в результаті повірять; нам потрібна не правда, а результат та інше. Зараз ми бачимо, що негативні наслідки цього визріли та найбільше проявились у таких проблемних регіонах, як Донбас та АР Крим, серед населення яких тривалий час формувалась недержавна інформаційна картина світу. Сьогодні ворожі фахівці інформаційно-психологічного впливу, через масштабну дезінформацію у суспільних мережах, продовжують безупинну роботу по компрометації воєнно-політичного керівництва нашої держави. Для дестабілізації ситуації в українському суспільстві використовуються будь які питання військові, фінансові, етноконфесійні, легітимності депутатів в країні тощо.

Виходячи з вище зазначеного важливим завданням фахівців з психологічної підтримки персоналу є робота з контрпропаганди, боротьба з дезінформацією, що розповсюджує ворог, роз'яснення військовослужбовцям ЗС України справжнього військово-політичного стану справ, допомога їм у розвитку вміння критично мислити та всебічно аналізувати інформацію, яка надходить.

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТЕРОР: МЕТОДИ, ЕФЕКТИ, ПРОТИДІЯ

В.В. Артюхова, к.психол.н.

А.О. Павицька

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

У сучасних умовах глобальної цифровізації, інформатизації суспільства, залежності суспільства від інтернет ресурсів та соціальних мереж питання інформаційної безпеки набуває особливої актуальності.

Киберпростір перетворюється на арену бойових дій, де інформація стає інструментом агресії не лише з метою дезінформації, але й для залякування, цілеспрямованого терору проти населення. З огляду на агресивні та небезпечні форми інформаційного впливу, які росія застосовує проти України, такі дії можна інтерпретувати як прояви інформаційно-психологічного терору.

Під інформаційно-психологічним терором (ІПТ) розуміють цілеспрямований систематичний вплив на населення, що здійснюється методами залякування, дезінформації та маніпуляції з метою досягнення деморалізації та дестабілізації суспільства. У відповідь на терор населення України проявляє широкий спектр психологічних реакцій, що може спричинити руйнування соціальних зв'язків, порушення адаптаційних механізмів та формування патологічних форм поведінки у окремих осіб [1; 2].

Інформаційно-психологічний терор охоплює широкий спектр технологій і стратегій, заснованих на використанні насильства, інспіруванні страху, що спрямовані на підрив базового почуття безпеки, формування відчуття безпорадності, моральної дезорієнтації та паніки [3]. Його дія спрямована на індивідуальну та колективну свідомість й підсвідомість, а вплив має системний, деструктивний та травмувальний характер. На відміну від психологічних операцій, інформаційно-психологічний терор має на меті створення атмосфери страху, розпачу та психологічного паралічу.

У даному контексті зброєю виступає інформація, емоційний тиск та маніпуляція свідомістю, що зумовлює трансформацію психіки, зміну поглядів, думок, взаємин, ціннісних орієнтацій, мотивів, стереотипів особистості, впливає на її діяльність і поведінку. Через ЗМІ, мас-медіа, месенджери та інші комунікаційні платформи ініціатори такого впливу прагнуть викликати у цільовій аудиторії почуття страху, безпорадності, недовіри до інституцій влади та деморалізацію суспільства.

Ефекти інформаційно-психологічного терору проявляються як на індивідуальному рівні – у вигляді підвищеної тривожності, втрати критичного мислення, психологічного виснаження, так і на соціальному рівні, а саме: зниженням довіри до державних інституцій, поляризації суспільства та дестабілізації громадської думки.

Зазначені результати інформаційно-психологічного терору досягаються завдяки використанню фундаментальних психофізіологічних особливостей людини. Так, інспірування страху у терористичних актах

блокує функції префронтальної кори, що призводить до неконтрольованої поведінки, паніки, агресії, ухвалення рішень на основі інстинктів. Окрім цього, систематичні, цілеспрямовані інформаційні атаки, від яких складно захиститись чи контролювати, породжують у населення відчуття безпорадності, апатії, що фактично перетворює його на пасивну мішень агресора.

Інформаційно-психологічний терор здійснюється завдяки масовому поширенню дезінформації. Найчастіше ПІТ здійснює вплив через використання емоційно забарвленого контенту, розповсюдження фейків про зраду, некомпетентність командування, корупцію та несправедливість. Швидкості розповсюдження та охоплення маніпулятивних повідомлень сприяють координовані боти та фейкові акаунти. Технології deepfake та цифрові фальсифікації дозволяють створити неправдиві матеріали, які важко відрізнити від справжніх. Створення інформаційного хаосу, розмиття орієнтирів та поширення суперечливих даних спрямовані на те, щоб спричинити дезорієнтацію та дисбаланс у споживачів інформації. Цілеспрямовані атаки на лідерів думок та посадовців підривають довіру населення до інституту влади та громадських лідерів. Існують випадки впливу на конкретних осіб (групи) через використання конфіденційної інформації з метою психологічного тиску.

Протидія інформаційно-психологічному терору вимагає комплексного, системного підходу. Ключовими мають бути заходи з розвитку медіаграмотності, уміння критично осмислювати інформації, перевіряти її. Ефективною методикою стане впровадження інструментів виявлення ботів і аналізу походження контенту. Чітка, прозора, регулярна взаємодія з представниками влади зменшить ризики маніпуляційних впливів. Освітні кампанії, механізми фактчекінгу та доступ до перевірених інформаційних ресурсів створюють «якорі достовірності», що допоможуть орієнтуватися в суспільному інформаційному полі. Комплексна протидія вимагає міжвідомчої координації, поєднання технологічних, освітніх, правових та психологічних заходів для забезпечення інформаційної безпеки.

Список використаних джерел

1. Артюхова В. Гендерні відмінності у сприйнятті терористичної загрози в умовах воєнного конфлікту в Україні // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія. 2024. Вип.

4. С. 68–71.

2. Клименко І. Медичний стан постраждалих внаслідок війни в Україні: фізичне здоров'я, медичні проблеми та їхній вплив на психічне здоров'я // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія. 2024. Вип. 3. С. 33–38.

3. Слотюк П. Екзистенційні виклики для України у війні з РФ // Науково-теоретичний альманах Грані. 2023. Т. 26, № 6. С. 109–121.

ОСОБЛИВОСТІ ТЕХНОЛОГІЙ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

С. М. Соболева, кандидат педагогічних наук, доцент

Є. В. Засікан

Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

Дослідження технологій інформаційно-психологічного впливу (ІПВ) під час війни є критично важливим для національної безпеки і суспільної стійкості та надзвичайно актуальним, оскільки в сучасній війні інформаційний простір став однією з ключових арен боротьби.

У нашому дослідженні під технологіями інформаційно-психологічного впливу (ІПВ) ми розуміємо сукупність засобів, методів і прийомів, що використовуються для цілеспрямованої зміни свідомості, установок, емоційного стану, поведінки та рішень окремої особи, соціальної групи чи населення в цілому шляхом поширення хибної, сфальсифікованої або викривленої інформації.

Головною метою ІПВ є досягнення змін у психічній сфері (когнітивній, емоційній і мотиваційній) та поведінці об'єкта впливу, що відповідають інтересам суб'єкта. У першу чергу, впливу піддається когнітивна сфера особистості задля зміни або формування певних знань та уявлень про реальність, вигідних суб'єкту міфів або стереотипів. Не менш важливим є створення та посилення певних емоцій та почуттів (наприклад, страху, паніки, обурення, безнадійності, або, навпаки, ейфорії). Впливаючи на мотиваційну сферу, маніпулятор намагається спрямувати мотиви людини на дії, вигідні йому (наприклад, ухилення від мобілізації, участь у протестах, голосування за певного кандидата тощо).

Основними методами інформаційно-психологічного впливу є

переконання та навіювання, які передбачають вплив на свідомість людини для зміни її поведінки чи світогляду. Переконання – це звернення до особистого критичного сприйняття, що орієнтоване на інтелектуально-пізнавальну сферу психіки людей і груп таким чином, щоб за допомогою логічних аргументів та раціональних доводів отримати згоду людини з певним положенням чи ідеєю (або трансформувати старі), що змінюватимуть їхню поведінку відповідно до мети впливу.

Ефективність переконання суттєво залежить від переконливості змісту закликів, які в умовах війни орієнтуються:

- на населення противника, яке спонукають до організації масових протестів, страйків, відмовлення працювати на війну, ухилення від мобілізації, організації руху опору, лояльної поведінки стосовно збройних сил противника та його союзників тощо;
- на військовослужбовців противника, яких спонукають до невиконання наказів, виведення з ладу бойової техніки, самовільного виходу з бою, дезертирства, усунення офіцерів, здачі у полон тощо.

Навіювання – це метод психологічного впливу на свідомість особистості або групи людей, заснований на некритичному (часто неусвідомленому) сприйнятті інформації. Він може бути як стихійним у повсякденному спілкуванні, так і спеціально організованим. Основні способи навіювання: «приклеювання ярликів», «гра в народність», викривлення фактів, залякування (ініціювання страху) та ін. Відомо, що найбільший страх відчувається перед невідомою небезпекою, з якою об'єкт впливу раніше не зустрічався або не має уявлення про її наслідки. Такий страх, наприклад, на полі бою значно погіршує бойові можливості військ. Також, доведено, що, чим вище ступінь усвідомленості небезпеки військовослужбовцями під час бойових дій, тим більше можливостей для локалізації страху і підготовки до протидії загрозі.

Не менш дієвими прийомами ІПВ є: наслідування, зараження, маніпулювання, поширення чуток, міфів і легенд, пропаганда (особливо популярна під час війни) – систематичне поширення фактів, аргументів, фейків та іншої інформації з метою формування певної ідеології, світогляду або ставлення до подій. Досить поширеним нині є нейролінгвістичний вплив (НЛП), що полягає у використанні мовних та візуальних патернів для обходу критичного мислення [1].

Для реалізації вище зазначених методів інформаційно-психологічного впливу використовуються різноманітні засоби та технології, основними серед яких є:

засоби масової інформації (ЗМІ), негативний вплив яких часто пов'язаний із інтенсивними інформаційними потоками та використанням психологічних прийомів впливу;

глобальні комп'ютерні мережі та соціальні медіа, які широко використовують астротерфінг, гіпер- та мікротаргетинг для маніпуляції громадською думкою, створення ілюзії підтримки та максимально точного спрямування повідомлень [2; 3];

спеціальні програмні засоби для швидкого поширення матеріалів із метою охоплення великої аудиторії, часто з метою маніпуляції громадською думкою або поширення дезінформації (боти та бот-мережі, системи тролінгу, спам-машини та e-mail розсилки, створення дипфейків та ін);

технології віртуальної реальності, ефективність яких зумовлена здатністю створювати глибокий ефект присутності та імерсії, що значно знижує критичне мислення;

технічні засоби генерування акустичних чи електромагнітних полів (для підпорогового впливу на психіку та фізіологію людини. Це потенційно небезпечні технології, які знаходяться на межі науки, військових розробок та етичних норм.

Отже, технології ІПВ є ключовим елементом інформаційної війни та психологічних операцій, що можуть завдавати не меншої шкоди, ніж конвенційна зброя, оскільки вони руйнують волю до опору та суспільну єдність. Захист від ІПВ під час війни вимагає свідомого та систематичного підходу, що ґрунтується на критичному мисленні, інформаційній гігієні, психологічній та емоційній стійкості.

Список використаних джерел

1. Радзівіл К. П. Методи та засоби впливу інформаційно-психологічних операцій російської федерації на масову свідомість громадян України. *Габітус, серія «Соціальна психологія. Юридична психологія»*. Вип. 53, 2023. С. 197–201/

2. Свідерська О. І., Чорній О. В. Астротерфінг як інструмент психологічного впливу на масову свідомість. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*, Вип. 39, 2021. С. 71–79.

3. Шерешкова І. І. Потенціал соціальних комунікацій для здійснення інформаційно-психологічних операцій. URL: <http://konferenciaonline.org.ua/ua/article/id-969/>

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ВНУТРІШНІХ МІФІВ: ЯК КРЕМЛЬ ПЕРЕТВОРЮЄ ПРОПАГАНДУ ПРО УКРАЇНУ НА ЕЛЕМЕНТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

Р.О. Назаренко

Національна академія Служби безпеки України

Російська пропаганда упродовж останнього десятиліття зазнала сутнісної трансформації, перетворившись із традиційного інструменту внутрішньої мобілізації на один із ключових механізмів зовнішньополітичної діяльності держави. Її основою став процес систематичного перекодування міфів, вироблених для внутрішнього споживання, у гнучкі та політично релевантні наративи, спрямовані на міжнародну аудиторію [3]. Такого роду «глобалізація» внутрішніх міфів дозволила Кремлю конструювати альтернативні інтерпретації війни проти України, поширювати їх у різних регіонах світу та використовувати як засіб впливу на міжнародній арені.

На внутрішньому рівні російська інформаційна модель формує замкнену семантичну реальність, у якій війна з Україною очевидно постає не як акт агресії, а як історично зумовлена місія [1]. Ця місія пояснюється через спеціалізовані міфологізовані образи. Як приклад, можемо звернути увагу на декілька з них:

- «Священна війна» – як *«боротьба з неоколоніалізмом Заходу»*;
- «Антизахідний хрестовий похід» – як *«підтримка багатополярності»*;
- «Україна – маріонетка Заходу» – як *«конфлікт великих держав, де Росія – захисник стабільності»*;
- «Традиційні цінності проти деградації Заходу» – як *«культурна альтернатива ліберальному порядку»*;

Україна у цьому дискурсі позбавляється політичної суб'єктності та постає або як «історична помилка», або як інструмент зовнішніх сил [5]. Проте, справжня інновація російської пропагандистської системи полягає у здатності трансформувати ці внутрішні міфи у зовнішньополітичні наративи, які репрезентуються у термінах міжнародної політики, антиколоніальної боротьби, культурного суверенітету чи геополітичної багатополярності. У підсумку той самий ідейний матеріал, що використовується для мобілізації російського суспільства, набуває нових форм, які спрямовані на легітимацію російської політики та підрив міжнародної підтримки України.

У країнах Близького Сходу та Африки сакралізована риторика «священної війни» перетворюється на дискурс про боротьбу проти неоколоніалізму. Росія позиціонує себе як спадкоємицю антиімперіальної політики СРСР і як союзника тих народів, які пережили колоніальне домінування Заходу [2]. У цьому контексті війна проти України подається як прояв опору глобальній «гегемонії» США та Європи, а не як спроба ревізії міжнародного порядку. Саме тому в багатьох країнах MENA регіону російські меседжі та наративи знаходять сприятливий ґрунт. Також, Росія репрезентує себе як один із «архітекторів нового світового порядку», а війну проти України – як частину ширшого геополітичного змагання між великими державами [4]. У цих умовах Україна подається не як суб'єкт російської агресії, а як елемент стратегічного протистояння між Москвою та Вашингтоном, що частково збігається з уявленнями багатьох азійських політичних еліт.

У Латинській Америці, де історично сильними є антиамериканські та антиімперіалістичні настрої, Кремль, до прикладу, пропонує іншу інтерпретацію: війна трактується як зіткнення двох імперських проєктів, у якому Росія нібито відіграє роль стабілізаційного чинника. Така версія замовчує факт агресії, переводячи акцент на критику США та ствердження права держав на «самостійний геополітичний вибір». У глобальних консервативних середовищах, зокрема в Європі та Північній Америці, внутрішній міф про «захист традиційних цінностей» трансформується у культурно-політичний наратив, що протиставляє Росію ліберальному Заходу та позиціонує її як альтернативний центр духовного авторитету.

Глобалізація внутрішніх міфів стала важливим елементом російської зовнішньої політики. Вона впливає на голосування в ООН, на стан санкційних коаліцій, на ставлення суспільств т.з. *Глобального Півдня* до війни, на ефективність дипломатичних ініціатив України та Заходу. Унаслідок цього Кремль отримує можливість формувати альтернативну міжнародну реальність, у якій агресія подається не як порушення міжнародного права, а як частина історичної боротьби з «гегемонією» або «цивілізаційної місії».

Для України така ситуація створює системні комунікаційні виклики. Українські наративи традиційно орієнтовані на внутрішню аудиторію та на *Захід*, тоді як інформаційні чутливості країн Азії, Африки, Близького Сходу та Латинської Америки суттєво відрізняються. Відсутність комплексної стратегії смислової присутності у цих регіонах

дозволяє Росії зберігати вплив і перехоплювати політичні симпатії. Відтак, на мою думку, ключовим завданням України є формування власної моделі глобальної комунікації, яка враховуватиме історичний досвід і світоглядні особливості різних регіонів та пропонуватиме альтернативний, позитивний і переконливий наратив про український досвід, суб'єктність і внесок у глобальну безпеку.

Узагальнюючи, можна ствердити, що російська пропаганда перетворилася на багатофункціональний інструмент зовнішньої політики, який дозволяє Кремлю проектувати силу за межі власних кордонів, впливати на міжнародні процеси та послаблювати українську дипломатичну позицію. [5]. Розуміння механізмів глобалізації внутрішніх міфів є необхідним для вироблення ефективних стратегій інформаційної протидії та для формування проактивної української зовнішньої комунікації в умовах тривалої війни та змінної архітектури міжнародних відносин.

Список використаних джерел

1. Darczewska, Jolanta. *The Information War on Ukraine: New Tools, Old Rules*. Warsaw: OSW (The Centre for Eastern Studies), 2014, pp. 25–38.
2. Lucas, Edward. *The New Cold War: Putin's Russia and the Threat to the West*. New York: Palgrave Macmillan, 2014, pp. 145–162.
3. Galeotti, Mark. *We Need to Talk About Putin: How the West Gets Him Wrong*. London: Ebury Press, 2019, pp. 87–103.
4. Pomerantsev, Peter. *Nothing Is True and Everything Is Possible: The Surreal Heart of the New Russia*. New York: PublicAffairs, 2014, pp. 213–231.
5. Snyder, Timothy. *The Road to Unfreedom: Russia, Europe, America*. New York: Tim Duggan Books, 2018, pp. 71–78.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРОТИБОРСТВО ЯК НОВИЙ ВИМІР ВІЙСЬКОВОГО ЛІДЕРСТВА

К.О. Яндола

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Сучасна війна вже давно перестала бути виключно збройним протистоянням. Вона набуває ознак багатовимірного конфлікту, у якому фізичні, кібернетичні, економічні, когнітивні та інформаційні площини

взаємопов'язані між собою. Одним із ключових вимірів сучасного воєнного протистояння є інформаційне протиборство – боротьба за свідомість, переконання, цінності та довіру людей.

У цих умовах роль військового лідера істотно трансформується: він стає не лише командиром і організатором бойових дій, а й комунікатором, аналітиком, моральним орієнтиром та носієм інформаційної стійкості.

Інформаційне протиборство охоплює комплекс заходів, спрямованих на вплив на інформаційні ресурси, канали комунікації, суспільну свідомість та морально-психологічний стан противника, а також на захист власного інформаційного простору. Його мета – досягнення переваги у сфері сприйняття, формування вигідної інтерпретації подій і, зрештою, контроль над поведінкою мас та військових контингентів.

Застосування інформаційних технологій, штучного інтелекту, соціальних мереж і медіа-платформ створює безпрецедентні можливості для маніпуляцій, поширення дезінформації, психологічного тиску та підриву довіри. Інформаційний вплив стає зброєю масової дії, здатною паралізувати управлінські рішення, деморалізувати військових, посягти паніку або, навпаки, згуртувати суспільство навколо національної ідеї.

Відтак, сучасне військове лідерство має враховувати, що управління інформацією – це управління реальністю, а боротьба за правду стає невід'ємною складовою національної безпеки.

Ці обставини значно трансформують роль лідера в умовах інформаційного протиборства.

У традиційному розумінні військовий лідер – це командир, який забезпечує ефективність бойових дій, дисципліну та мотивацію особового складу. Проте сьогодні цей образ істотно змінюється.

Лідер нового покоління має діяти в середовищі, де інформаційні загрози поширюються швидше, ніж кулі, а довіра стає головною мішенню ворога.

Ключовими навичками та компетентностями військового лідера інформаційної епохи можна назвати такі: інформаційна обізнаність (уміння аналізувати джерела, відрізнити правдиві дані від фейків, передбачати наслідки інформаційних впливів); комунікаційна компетентність (здатність налагоджувати прозору, мотивуючу, правдиву комунікацію із підлеглими, суспільством, партнерами); психологічна стійкість (здатність протистояти інформаційному тиску, дезінформації, пропаганді); ціннісне лідерство (орієнтація на моральні принципи,

національну ідентичність, довіру і взаємопідтримку в колективі).

Таким чином, воєнний лідер у сучасних умовах – це інформаційний лідер, який не лише керує діями, а й формує сприйняття реальності, визначає наратив, задає тон інформаційній взаємодії у військовому середовищі.

Важливою складовою сучасного військового лідерства є інформаційна стійкість.

Інформаційна стійкість – це здатність особистості, підрозділу чи суспільства зберігати адекватність сприйняття реальності та ухвалювати раціональні рішення в умовах інформаційного тиску. Для лідера вона означає вміння швидко і точно оцінювати ситуацію в інформаційному просторі; зберігати довіру підлеглих, навіть за умов дефіциту інформації; протидіяти паніці й фейковим повідомленням; підтримувати моральний дух, коли ворог цілеспрямовано б'є по емоціях і цінностях.

Розвиток інформаційної стійкості можливий через системну інформаційно-психологічну підготовку командирів; тренінги критичного мислення; навчання управлінню комунікаціями в кризових умовах; створення єдиної комунікаційної політики в межах військових підрозділів.

В умовах сучасної війни противник активно використовує технології дезінформації, deepfake, емоційно забарвлені меседжі, спрямовані на підриг морального стану. Завдання військового лідера полягає не лише в оперативній реакції на такі виклики, а й у побудові превентивної системи інформаційного захисту.

Це передбачає розробку алгоритмів інформаційної поведінки для особового складу; формування культури інформаційної безпеки; налагодження зворотного зв'язку між командиром і підлеглими; інтеграцію інформаційної розвідки та психологічної підтримки у структуру управління підрозділом.

Важливим аспектом є морально-психологічна єдність колективу. Успішний командир має забезпечувати прозорість рішень, обґрунтованість наказів і чесність у спілкуванні – саме це є запорукою довіри, яка в умовах інформаційної війни набуває стратегічного значення.

Серед перспективних напрямів розвитку інформаційного лідерства вважаємо слід зазначити такі: розробку моделей інформаційного лідерства для різних рівнів військового управління; визначення психологічних механізмів впливу інформаційних атак на поведінку військових; створення системи підготовки командирів до ведення інформаційно-комунікаційних дій; розробку практичних методик

інформаційної саморегуляції для підтримання стійкості особового складу; інтеграцію VR- та AI-технологій у навчання інформаційного аналізу та психологічної готовності до інформаційних впливів.

Отже, інформаційне протиборство стало новим полем бою, на якому вирішується доля не лише військових операцій, а й суспільної довіри, єдності та моральної сили нації. Воєнне лідерство у XXI столітті невіддільне від інформаційної компетентності. Той, хто вміє керувати не лише людьми, а й інформаційними потоками, здобуває перевагу у війні нового типу. Формування інформаційно грамотних, психологічно стійких і ціннісно вмотивованих лідерів є запорукою ефективного протистояння гібридним загрозам і гарантією збереження бойової спроможності українського війська.

Список використаних джерел:

1. Основи розвитку військового лідерства (за досвідом збройних сил держав – членів НАТО): навчально-методичний посібник / за заг. ред. Р.Я. Горбача. Київ: ГУП ГШ ЗС України, НДЦ ГП ЗС України, 2025. 302с.
2. Порадник з розвитку військових лідерів / Управління розвитку військового лідерства Головного управління персоналу Генерального штабу Збройних Сил України, Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України. К.: ГУП ГШ ЗС України, 2025. 292с.

РОЛЬ ВІЙСЬКОВИХ ТРАДИЦІЙ У ФОРМУВАННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ДО СТРАХУ

В.В. Артюхова, к.психол.н,

В.О. Яковчук

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Військові традиції – це багатівіковий процес формування, збереження духовної та культурної спадщини збройних сил, що включає в себе моральні норми, символіку, ритуали, обряди, кодекс честі та меморалізації героїв, які передаються від покоління до покоління. Ці традиції виконують важливу психологічну та виховну функцію, формуючи у військовослужбовців патерни поведінки, що відображають психологічну стійкість, уміння контролювати емоції, долати страх і діяти

впевнено в умовах небезпеки [1].

Особливої актуальності дане положення набуває з огляду на те, що страх є природною емоційною реакцією людини на загрозу життю. Страх виконує захисну функцію, сигналізуючи про небезпеку, однак при надмірному прояві може пригнічувати волю, дезорганізовувати поведінку та знижувати боєздатність. Саме тому одним із ключових завдань психологічної підготовки військовослужбовців є навчитися контролювати страх, перетворити його на мобілізуючу силу. Контроль над страхом значною мірою визначається впевненістю особистості військовослужбовця, його моральними орієнтирами та згуртованістю колективу, які розвиваються та підтримуються військовими традиціями [2].

Військові традиції зміцнюють психологічну стійкість військовослужбовця, його усвідомлення приналежності до бойового колективу, історії, нації та Збройних Сил. Завдяки участі у військових ритуалах – таких як складання Військової присяги, вшанування полеглих побратимів, відзначення бойових дат – в особового складу формується почуття належності до військової спільноти та моральної підтримки, що сприяє впевненості й відчуттю психологічної безпеки.

Окрім того, традиції сприяють розвитку колективної згуртованості: спільні символи, пісні, стройові прийоми, гасла, відзнаки створюють атмосферу єдності та взаємної підтримки. У згуртованому колективі рівень страху знижується, адже військовослужбовці відчувають взаємну відповідальність і довіру, що сприяє збереженню самоконтролю, зниженню рівня стресу та мобілізації внутрішніх ресурсів. Таким чином, традиції стають соціальним механізмом, що нейтралізує індивідуальні прояви тривоги.

Кодекс честі, символи мужності, історичні приклади героїзму активізують у військовослужбовців механізми ідентифікації та наслідування взірців героїчної поведінки через які засвоюються моделі мужності, відповідальності, самоконтролю й стресостійкості. Усвідомлення своєї ролі як носія традицій підвищує моральний дух і дозволяє військовослужбовцям долати страх перед загрозою смерті чи поранення.

Особливу увагу привертають традиції у сучасних Збройних Силах України. Після початку російського вторгнення в Україну, розпочалось активне відродження національних військових символів, вшанування подвигів сучасних героїв, поєднання історичних традицій козацтва із

новітніми зразками військової культури стали важливим чинником підтримки бойового духу. Українські військові свідомо сприймають себе спадкоємцями минулих поколінь борців за незалежність – від козаків до захисників Азовсталі. Такі ідеї створюють основу для формування психологічної стійкості та переконаності у значущості власної справи [3]. Водночас традиції сприяють формуванню вищого сенсу служби – боротьби за ідеали честі, свободи, Батьківщини. Це переводить страх у площину контрольованої енергії, яка стимулює мобілізацію сил, а не паралізує.

Отже, військові традиції відіграють ключову роль у формуванні психологічної стійкості до страху. Вони створюють стійкий внутрішній фундамент, який допомагає зменшувати деструктивний вплив страху, зберігати самоконтроль і діяти ефективно в бойових умовах. Традиції виконують виховну, соціальну, моральну і регулятивну функції, допомагають військовослужбовцю зберігати спокій, витримку і впевненість у будь-яких бойових обставинах. У сучасних умовах важливо не лише наслідувати традиції минулого, але й розвивати нові – засновані на досвіді сучасної війни, героїзмі та єдності українських воїнів сьогодення. Це стане запорукою моральної сили та психологічної готовності до майбутніх викликів.

Список використаних джерел

1. Притула О. Л. Система українських військових традицій в період становлення та розвитку // *Політологічний вісник*. – 2024. – Вип. 93. – С. 236–252.
2. Кокун О. М., Мороз В. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Теорія і практика управління стресом в умовах бойових дій : метод. посіб. – Київ ; Одеса : Фенікс, 2022. – 88 с.
3. Коба М. М. Військові традиції як елемент правової культури військовослужбовців: трансформація змісту в умовах воєнного стану // *Юридичний науковий електронний журнал*. – 2023. – № 7. – С. 37–39.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ІМПЕРІАЛІЗМ ЯК ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКЕ ЯВИЩЕ

*К. Г. Пілюгіна, кандидат філософських наук
Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Імперіалізм як форма політичної влади, дискурс та ідеологія має багатовікову історію становлення та трансформацій. У другій половині ХХ століття імперіалізм отримав потужне філософське і політичне обґрунтування у працях представників глобальної історії, постколоніальної та постмодерністської теорії, а також деколоніальної критики. Поступово сформувалися окремі школи вивчення імперіалізму з точки зору різних наукових дисциплін (історії, літературознавства, політології тощо), а також на міждисциплінарному рівні, що дозволило говорити про різні прояви імперського дискурсу, зокрема, про: політичний імперіалізм, культурний імперіалізм, економічний імперіалізм, мовний імперіалізм тощо. З розвитком нових комунікативних технологій, реклами та цифрових медіа у сучасній філософії та медіакритиці стали активно обговорюватися аспекти нової практики імперіалізму – інформаційного імперіалізму, що використовує вже не фізичні інструменти управління суспільством, а більш латентні й невидимі для ефективного владного впливу на суспільну свідомість.

Мета дослідження полягає у розгляді історико-філософського обґрунтування інформаційного імперіалізму (медіаімперіалізму) як явища сучасного світу, його імплементацію у ситуацію інформаційного протиборства української культури в умовах повномасштабного вторгнення. Пропонується розглянути історико-філософські витoki сучасного імперіалізму в інформаційній та медійній сферах, специфіку стратегій інформаційного імперіалізму в управлінні суспільством кризи. Наше дослідження базується на теоретичних підходах до імперіалізму в роботах класика постколоніальної теорії Едварда Саїда, що відомий однією із своїх впливових праць «Культура та імперіалізм» [6]; на концепції «медіаімперіалізму» дослідника соціальних комунікацій Олівера Бойд-Барретта [4]. Окрім цього, основою дослідження виступають концепції «дискурсивної влади» Мішеля Фуко [3], постіндустріального суспільства Елвіна Тоффлера [7].

Найбільш продуктивним імперіалізм виявився у ХІХ столітті, у часи активної колоніальної політики великих європейських імперій (Франції, Англії, Німеччини, Італії й ін.), які через геополітичні завоювання і

привласнення територій Близького Сходу, Північної та Південної Африки, а також тихоокеанських островів встановили політичний та ідеологічний контроль, перетворив залежні території у економічний ресурс. Проте, реалізація імперіалізму не обмежується виключно встановленим режимом, насильницькими практиками та експлуатацією, що має фізичний прояв, а й проявляється через дискурсивну владу експлуататора, тобто шляхом нав'язуваних стереотипів, приниження культури підлеглого, його культурної, расової, національної дискримінації, а також супроводжується й суміжними ідеологічними практиками, що мають у своєму комплексі символічно підтверджувати домінування Центру над Периферією (використовуючи концепт Едварда Саїда [6]). Таким чином, імперський владний дискурс базується на культурних стратегіях підпорядкування слабкіших сильнішими через мову, літературу, художнє мистецтво, що маніпулюють свідомістю за допомогою неочевидних інструментів, – знаків, символів, образів, лінгвістичних конструкцій тощо.

У цьому контексті походження інформаційного імперіалізму пов'язується зі становленням європейської системи імперіалізму, тому, логічним чином, інформаційний імперіалізм представляє собою більш осучаснену версію класичного імперіалізму, що реалізує імперські стратегії в інформаційному та медійному просторі. Запозичуючи у якості базису концепцію культурного імперіалізму Едварда Саїда, дослідник соціальних комунікацій та реклами Олівер Бойд-Барретт висунув ідею «медіаімперіалізму», під яким автор розуміє імперіалізм в комунікаційній сфері та медіаіндустрії [4]. Культурні стереотипи, владні очікування та домінуючі політико-ідеологічні стратегії імперіалізму можуть діяти також через медійні наративи, що побудовані за законами західної цивілізації, завдяки чому Захід повільно та ненав'язливо узурпує Схід комерційним інформаційним контентом. Цілком очевидно, що питання інформаційної безпеки пов'язане з національно-культурною безпекою загалом. Медіаімперіалізм пов'язаний із трансляцією одноманітних повторюваних наративів із відчутним тиском потоку образів та ідей, а також з пропагандою певних цінностей, поглядів, авторитетів.

Становлення інформаційного імперіалізму також пов'язують із американською імперіалістичною політикою, що розвивалася у світлі американського мілітаризму, розширення військових баз на привласнених територіях [2] та на досвіді рабовласницької системи, що використовувала владні стратегії расової і національної переваги. У цьому напрямку інформаційний імперіалізм пов'язується з

інформаційною війною, коли держава з імперськими амбіціями вдається до такого різновиду війни, яка використовує управління інформацією, поглинання інформаційних каналів країни-супротивника задля досягнення внутрішньої дестабілізації та дезорганізації останньої, а також для того, щоб довести свою неперевершеність у глобальному управлінні світом, що є інформаційно уразливим [2]. На думку американського соціолога Елвіна Тоффлера, нові інформаційні технології спроможні на більше, аніж просто працювати як засоби передачі інформації, адже вони змінюють спосіб взаємодії людей, впливають на соціальну згуртованість та, навпаки, на формування фрагментарних соціальних ландшафтів [7].

Інформаційний імперіалізм став проявляти себе пізніше, аніж культурний імперіалізм, що стало можливим завдяки технологізації старих медіа у ХХ столітті. Зокрема, у радянський період інформаційний імперіалізм був пов'язаний із популяризацією радіо та телебачення. Наприклад, у часи Другої світової війни радіомовлення реалізовувало важливу агітаційну і пропагандистську мету, налаштовувало на перемогу над нацизмом і популяризувало ідеали радянської ідентичності подібно до ідеалу носія «американської мрії», що уособлювала панування білої демократично налаштованої людини та особистості. На думку історика Стівена Ловелла, радіо дозволило Радянському Союзу побудувати медіаімперію, адже через радіо поширювалася політизована інформація на необмежені відстані, радіомовлення фактично виступало медіумом між політичними ораторами та суспільством [5].

Проте, більш важливе інше, протилежне значення радіотрансляцій у радянській Україні – це активний інформаційний спротив тоталітарним системам, адже радіомовлення зіграло ключову роль у формуванні української національної культури. Підтвердженням цього може слугувати той факт, що в умовах радянської цензури перед мікрофоном виступали українські письменники, по радіо звучали європейські твори та перші українські радіоп'єси [1]. Отже, з технологізацією засобів комунікації у роки Другої світової війни стало можливим використання медіа як інструменту партизанського спротиву, так і як інструменту протиборства інформаційному імперіалізму, що використовував владні внутрішні наративи радянської політики у конструюванні «радянської людини». Зокрема, радіо відкрило радянській Україні шлях до формування національної свідомості, поширення української мови, літератури, культури.

В умовах повномасштабного вторгнення під інформаційним

імперіалізмом ми розуміємо цілеспрямоване нав'язливе просування країною-агресором ворожих наративів, що виправдовують, ідеалізують, універсалізують, легітимізують вторгнення в Україну. Засобами інформаційного імперіалізму виступають: дезінформування щодо подій на фронті та рішень українського керівництва; відкрита пропаганда ворожих наративів прибічниками країни-агресора; кібератаки на закритий корпоративний простір організацій, які користуються комунікаційними програмами з робочою метою, провокуючи учасників на реакцію та відповідь; підпільна і завуальована робота медіа, які позиціонують себе як незалежні, але використовують надмірно емоційний, саркастичний контент, що поверхово аргументує політичні події, гіперболізує наслідки державних рішень. Непоодинокими є випадки проникнення в інформаційний простір відео блогерів, які суб'єктивно коментують політичні події, повсякденне життя в умовах війни, або висловлюють антиукраїнську позицію. Звісно, що такі випадки можуть бути очевидними незавуальованими наративами, проте вони стають найбільш небезпечними для аудиторії, що слабо обізнана в технологіях інформаційної війни.

Інформаційний простір розглядається як ефективне середовище для управління соціальними системами та здатний трансформувати суспільну модель сприйняття світу. Важливим ефектом інформаційного імперіалізму є створення наративів для розгортання інформаційної війни, коли, наприклад, конфліктні між собою медійні наративи провокують реальну конфліктність в українському соціумі, розхитують суспільні переконання та очікування, використовуючи слабкі соціальні місця: мовний, культурний, релігійний, територіальний фактори, регіональні тонкощі життя українців. Медійні наративи як засоби імперського владного дискурсу в сучасних реаліях війни можуть формувати нові оманливі суспільні ієрархії, коли одна частина населення або локальна культура позиціонується привілейованою, а інша – маргіалізується.

Отже, інформаційний імперіалізм (медіаімперіалізм) здійснює нефізичний, нецентралізований вплив медійних наративів на суспільну свідомість. Інформаційний імперіалізм може реалізовуватися через формування негативного образу та іміджу влади супротивника, розповсюдження фейків щодо військових операцій, а також через формування образу внутрішнього культурного Іншого, що символічно відмежовується, відкидається більшістю, тому потребує порятунку зі сторони імперії. Ці стратегії інформаційного імперіалізму корелюють із

символічними практиками культурного імперіалізму великих імперій минулих епох, що полягали, зокрема, у формуванні нерівних, ієрархізованих відносин між загарбником і тим, кого загарбник визначає підпорядкованим, а значить – автоматично незрілим або абсурдним. Окрім цього, інформаційний імперіалізм не тільки полягає у дискримінації сили політичного опонента, а й у формуванні упереджених наративів щодо його культури, традицій, соціального життя в цілому, діє через поширення фейкової інформації та модифікованих новин з сумнівними блогерами, журналістами і каналами, які уособлюють оманливі настрої суспільства. В умовах прояву агресивної інформаційної війни, що спіткала Україну, важливо усвідомлювати важливість інформаційної гігієни та медіаграмотності, спроможних допомогти розпізнати маніпуляції та провокації агресора, зокрема, на рівні співставлення джерел розповсюдження та критичного аналізу змісту медійних повідомлень.

Список використаних джерел

1. Даниленко В. Традиції епічного театру в сучасній українській радіодраматургії. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2009. Випуск 46. С. 148-152.
2. Картунов О. «Велика Хартія Епохи Знань» як дорожня карта встановлення світового панування. *Політичний менеджмент*. 2012. №3. С. 42-52.
3. Фуко М. Наглядати й карати. Народження в'язниці / пер. з франц. П. Тарашука; друге видання. Київ: Комубук, 2025. 452 с.
4. Boyd-Barrett O. *Media Imperialism*. London: SAGE Publications Ltd, 2015. 233 p.
5. Lovell S. *Russia in the Microphone Age: A History of Soviet Radio, 1919–1970*. New York: Oxford University Press, 2015. 237 p.
6. Said W. E. *Culture and Imperialism*. New York: Vintage Books, 1994. 380 p.
7. Toffler A. *The Third Wave*. London: Pan Macmillan, 1981. 544 p.

COUNTERACTING MODERN INFORMATION THREATS

R. Y. Zorkin

K. I. Meleshko

SSU «Kharkiv Trade and Economics Professional College of SUTE»

In today's world, we are so used to technology that we hardly notice how much we depend on it. Almost everything that works around us is connected to digital systems, such as government services, banking transactions, transportation, medical facilities, communications, and more. Therefore, for Ukraine, cybersecurity has long become not just an issue, but a matter that affects the stability of the state and the safety of people. And for a country in which military operations are taking place, it is characteristic that the struggle, oddly enough, is not only waged on the battlefields – part of the war takes place imperceptibly in the form of cyberattacks.

Cyberattacks, of course, are not the same as military actions, but they can also be quite harmful. Hybrid warfare is characterized by a combination of armed conflict with disinformation and attacks on information infrastructure. Regardless of the form, such warfare harms both individuals and the state as a whole.

Since 2014, Ukraine has been experiencing intense cyberattacks targeting various sectors: the energy sector, government institutions, and financial systems. The goal of some attacks was to disrupt the functioning of facilities, while others aimed to destabilize society by spreading panic and distrust of state structures, demonstrating the country's vulnerability to cyber threats. These events encourage the rapid improvement of cybersecurity strategies in Ukraine to prevent or at least reduce such situations. And therefore, the Law of Ukraine №4336-IX, on information protection and cyber protection of state information resources and critical information infrastructure facilities, which entered into force in April 2025, helped in this improvement. This law clearly defined who is responsible for what in the field of cybersecurity. It spells out how to monitor, what to do during a cyberattack, how government agencies should interact with each other, and what standards should be used to protect data. Thanks to this law, Ukraine was able to build a unified and coordinated system of cyber defense. And this, in turn, allowed to respond to cyber attacks faster and more coordinated – and in the conditions of hybrid warfare, where every second is important, this is of great importance. Therefore, the adoption of this law was an important step in strengthening Ukraine's cyber defense.

To understand where Ukraine should move in the field of cybersecurity, it is useful to look at the experience of countries that have already successfully combined cyber defense with their armed forces. For example, the US Armed Forces created the Cyber Command «USCYBERCOM». It coordinates all cyber operations of the Department of Defense, protects military systems and can even conduct offensive operations in cyberspace. In addition, the US Army has a separate Army Cyber Command «ARCYBER» and special cyber brigades. Their task is to constantly detect cyber threats and quickly neutralize them.

Germany has created a separate branch of the military that works in the field of cybersecurity and information operations. This «CIR» force is a military structure responsible for working in the digital environment, electronic warfare, reconnaissance, and the protection of critical infrastructure. Germany is also actively developing the Bundeswehr Cybersecurity Center, which trains specialists and implements modern technologies so that the country can effectively counter cyber threats.

Similarly, France has its own command center, «COMCYBER», which is responsible for the country's cyber defense. It has over 3,500 specialists, and their number is constantly growing. The main work of this unit is to protect military systems from cyber attacks, conduct cyber operations, and train new specialists. The demand for such professionals is growing every year, so training new specialists is one of the main tasks of «COMCYBER».

Other countries have already shown how important digital technologies are for national security. For Ukraine, this means that cybersecurity must be developed consistently and comprehensively. It must cease to be a mere technical matter and become a clear, clearly organized system that covers all important areas of life. Trained specialists will be responsible for the security of the country's digital space, who will monitor it and do everything possible to ensure that it remains reliable and secure.

As for Ukraine and its armed forces, on October 9, 2025, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted a draft law on the creation of a new branch of the armed forces in Ukraine – Cyberforce. In fact, the processes of their creation have been ongoing since 2021, when the President of Ukraine Volodymyr Zelensky, by his Decree №446/2021 of August 26, 2021, put into effect the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of May 14, 2021 «On Urgent Measures for the Cyber Defense of the State».

The information sphere is one of the main areas of influence during hybrid warfare today. Disinformation, manipulation, fake news, and

psychological pressure from Russia can significantly influence Ukrainians, our plans, moods, future actions, and the general state of society. We must understand that the destruction of a state does not always require the direct use of weapons, as is often the case. It is enough to create chaos, disputes, mistrust, and fear by simply picking up a smartphone and reading the news or communicating with relatives by phone or in a chat. This poses a particular threat, since the informational impact is mainly directed at the person, their emotional state, peace of mind, and confidence in security.

Not all people or companies are cybersecurity savvy. Even the most advanced security systems fail if users are careless and inattentive to their own security. For example, they use weak passwords, do not update programs, open suspicious files, or ignore basic internet security rules. In Ukraine, cybersecurity has become a full-fledged action plan that goes far beyond simply relying on quick and easy solutions. The main goals of this plan are to keep our country intact, protect critical infrastructure, protect official, reliable, important information, maintain economic stability, and ensure the security of tomorrow in Ukraine.

The ability to recognize cyber threats in a timely manner and respond to them correctly will help us avoid many risks and secure our data, the data of the Ministry of Defense of Ukraine, and the data of our country. Therefore, cybersecurity is extremely important for today's defense of Ukraine, and it must be relevant and constantly improved in the world of cyber threats, which are becoming more and more developed and adapted to new tactics. Ensuring the security of the country and its people without reliable cyber protection is simply impossible.

INFLUENCE OF INFORMATIONAL PROPAGANDA ON AIRCRAFT

A.O. Pavytska

S.V. Pavytskyi

Ivan Kozhedub Kharkiv National University of Air Forces

Modern armed conflicts convincingly demonstrate that the information component, which has become one of the main tools of influence on military personnel of various categories, is gaining strategic importance. The priority target for the enemy's information and psychological operations is one of the most professionally and psychologically burdened groups – the flight crew. Performing tasks in difficult meteorological conditions, under the influence of

stress, risk and responsibility for the crew, as one of the components of their job duties, increase vulnerability to propaganda influences and are aimed at reducing combat motivation, breaking discipline and undermining morale and psychological state.

In the modern war, Russian propaganda actively forms and spreads narratives aimed at discrediting Ukrainian pilots. Ukrainian aviation has become not only an important combat component, but also a symbol of stability and professionalism, therefore information attacks against it are of a strategic nature. The Russian side is systematically working to destroy the heroic image of the Ukrainian pilot, undermine trust in official information, and reduce the moral impact of the Air Force's successes on society and international partners.

One of the key narratives was the thesis about the alleged complete destruction of Ukrainian aviation in the first days of the full-scale invasion. Such statements were regularly voiced to create the impression that Ukrainian pilots do not make real flights, and information about their activities are made-up stories. The purpose of spreading this narrative was not only to demoralize Ukrainians, but also to justify Russia's own failures in the air, because the real losses of Russian aviation contradicted the declared myth.

The legend of the «Ghost of Kyiv» became a separate object of manipulation. Russian propaganda tried to use the popularity of this image to discredit not one pilot, but Ukrainian aviation in general. Emphasis was placed on the fact that the «Ghost» is a myth, and therefore all stories about the successes of Ukrainian pilots are allegedly an element of deception. The goal was obvious – to weaken citizens' trust in the Armed Forces of Ukraine and present the Ukrainian state as «creating fakes to support morale».

The legend of the «Ghost of Kyiv» became a separate object of manipulation. Russian propaganda tried to use the popularity of this image to discredit not one pilot, but Ukrainian aviation in general. Emphasis was placed on the fact that the «Ghost» is a myth, and therefore all stories about the successes of Ukrainian pilots are allegedly an element of deception. The goal was obvious – to weaken citizens' trust in the Armed Forces of Ukraine and present the Ukrainian state as «creating fakes to support morale».

Traditionally, Russian propaganda tried to shift responsibility for its own crimes to the Ukrainian side. In particular, there were fakes that Ukrainian pilots were «hiding behind civilian objects», «flying over residential areas» and allegedly «bombing their own cities». Such accusations are aimed at distorting the real picture of hostilities and justifying Russian attacks on civilian

infrastructure, creating the impression that the Armed Forces themselves provoke the deaths of civilians.

Another permanent narrative is the statement that Ukrainian pilots are allegedly «poorly trained», «afraid to fly», «massively refuse to fly» or that the Ukrainian aviation «makes PR videos for real combat operations». These messages became especially active after the successful sorties of attack aircraft or the appearance of videos of Ukrainian MiG-29 or Su-25 operations. The Russian media tried to convince the audience that these shots were either staged or performed by foreigners in order to reduce the combat reputation of Ukrainian pilots.

In general, propaganda is aimed at the destruction of collective interaction, which can have large-scale consequences for combat capability, so it is aimed not only at individual military personnel, but also at aviation units in general. The effects of information and psychological terror are manifested both at the individual level - in the form of increased anxiety, loss of critical thinking, psychological exhaustion, and at the social level - a decrease in trust in state institutions, polarization of society and destabilization of public opinion.

To realize the goal of information attacks, the enemy uses a wide range of means, for example, disinformation in the media space, psychological pressure through social networks, personalized threats, attempts to influence the families of pilots, discrediting campaigns against the command, as well as manipulations aimed at forming in the pilots a feeling of the inevitability of defeat or the futility of completing tasks. The spread of fake data on aviation losses, «inefficiency» in the use of aviation, manipulation of data on flight risks is especially dangerous. All this creates an informational environment of increased psychological tension.

A number of objective factors increase the psychological impact of propaganda on the flight crew. First of all, the significant cognitive load associated with flying activities reduces the ability to critically analyze the large amount of information received through informal channels. During rest, the psyche, which is looking for relief, is very vulnerable to the perception of manipulative messages and is sometimes unable to evaluate them critically. Also, emotional vulnerability that arises from chronic stress, fatigue, worries about the risks of flying, loss of colleagues or threats to family, increases the impact of destructive informational messages. The social isolation that often accompanies flying service due to intensive training, long business trips, or limited contact with loved ones creates an additional field for manipulation, especially if the enemy tries to influence relatives or loved ones.

The consequences of information propaganda can be manifested both at the individual and at the group level. At the individual level, it is characterized by increased anxiety, emotional instability, the development of frustration, sleep disturbances, and a decrease in confidence in one's own professional competence. Such conditions negatively affect the quality of decision-making in flight, reduce attention, reaction, situational awareness, which can have critical consequences in high-risk combat conditions.

At the group level, destructive informational influences can cause a breakdown in crew interaction, a decrease in trust between unit members, the emergence of internal conflicts, and a general drop in morale. All this undermines the cohesion of flight units, which is a key condition for the effective performance of operational tasks. In order to minimize the consequences of informational propaganda, a set of measures is necessary, which includes psychological training, increasing informational stability and improving communication processes in units. Such measures include the following.

1. Psychological preparation, which should include stress resistance training, development of critical thinking skills, the ability to recognize manipulation and emotional triggers, as well as the formation of skills for managing one's own condition under the influence of external factors.

2. Systematic and open communication between the command and the flight crew, which is an important component of countering propaganda. Prompt information on the real state of affairs, refutation of fakes, clarification of risks and regular conversations with personnel reduce vulnerability to external information attacks.

3. Working with families requires special attention. Since psychological pressure on the relatives of pilots is one of the common methods of the enemy, it is important to provide them with reliable information, advice and support.

Thus, informational propaganda poses a real and systemic threat to the flight crew, as it can affect their psychological state, professional activity and collective interaction. Taking into account the high value and irreplaceability of the flight crew in the structure of the state's defense capability, the issue of increasing their informational stability is of strategic importance, and effective countermeasures against information warfare is possible only under the condition of a combination of psychological training, institutional support, cyber protection, as well as comprehensive attention to the moral and psychological state of both the pilots themselves and their families. Modern warfare proves that the struggle takes place not only in the air, but also in the

information space, so the ability to counter propaganda is an integral part of the professional stability of the aircrew.

References:

1. Bingle M. Information Warfare & the Ghost of Kyiv. *Henry M. Jackson School of International Studies*. URL: <https://jsis.washington.edu/news/information-warfare-the-ghost-of-kyiv/>? (date of application 20.11.2025).

2. Narratives of Russian Propaganda Common in Neighbouring Countries of Ukraine. *SPRAVDI*. URL : <https://spravdi.gov.ua/en/narratives-of-russian-propaganda-common-in-neighbouring-countries-of-ukraine/>? (date of application 20.11.2025).

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІЗОЛЯЦІЇ МАЛИХ ГРУП В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ

О. Малєєв, Т. Брецько, А. Петренко

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Сучасний перебіг ведення бойових дій, особливо в обороні, зумовив використання малих тактичних груп як автономних підрозділів для виконання бойових задач у певній обстановці.

Як засвідчує досвід останнього періоду бойових дій, побудова бойових порядків за системою окремих пунктів оборони, які перебувають під постійним та активним вогневим впливом противника, створення kill-зони за допомогою безпілотних засобів унеможливорює стійку логістику та систематичну ротацію особового складу. Швидкоплинність та маневреність бойових дій створює умови коли деякі пункти оборони можуть опинитися в оточенні та ведуть бойові дії в частковій або повній ізоляції від основних сил.

Проблема психологічної ізоляції малих груп у воєнний період є однією з ключових у сучасній військовій психології.

В умовах мирного часу міжособистісні стосунки між військовослужбовцями в підрозділах формуються природньо, з помірною швидкістю, проте в бойових умовах вони розвиваються в прискореному темпі. Тому й потребує подальшого дослідження проблема динаміки міжособистісних стосунків у військових підрозділах в умовах виконання

ними бойових завдань з підвищеним рівнем небезпеки для життя.

Тривале перебування в умовах бойових дій, особливо в ізоляції, спричиняє значне психічне та фізичне навантаження.

Обмежений потік інформації ззовні та постійне перебування в однорідному середовищі може призводити до спотворення сприйняття часу та подій, а також до формування специфічного «групового егоїзму» чи відчуття відірваності від зовнішнього світу.

Ізоляція у бойових умовах загострює внутрішньо групові процеси, які мають як позитивний так і негативний характер.

- *Згуртованість*: з одного боку, вона може зростати, посилюється тяжіння до взаємної підтримки та довіри, що є критично важливим для виживання та виконання завдань. З іншого боку, в умовах постійного стресу та обмежених ресурсів можуть виникати конфлікти, непорозуміння, групове упередження та відчуження між членами групи. Виконання тривалого бойового завдання, перенесення разом усіх труднощів змушує військовослужбовців згуртуватися, мобілізуватися. Ці обставини й роблять військовий підрозділ, незалежно від чину, статусу, вислуги років та сімейного положення бійців, більш ефективним та формують в ньому феномен «бойового братерства».

- *Лідерство*: В умовах ізоляції роль лідера стає більш вираженою. Ефективний командир має не тільки керувати бойовими діями, але й підтримувати моральний дух, вирішувати конфлікти, забезпечувати психологічну підтримку та зберігати функціональність групи. Зміцнення командного духу та взаємопідтримки всередині групи є ключовими факторами, що допомагають долати відчуття ізоляції та зберігати морально-психологічний стан.

- *Психологічний клімат*: У замкнутому просторі можуть загострюватися міжособистісні конфлікти та накопичуватися стрес, що негативно впливає на психологічний клімат. У таких обставинах навіть незначні конфлікти можуть призвести до дезорганізації взаємодії.

Ізоляція негативно впливає на морально-психологічний стан особового складу, знижуючи його мотивацію, боєздатність та здатність до командної роботи.

- *«Соціальні лінощі», «Соціальна фасилітація»*: В умовах ізоляції може проявитися тенденція до зниження індивідуальних зусиль, якщо група не має чіткої мотивації чи мети. Соціальна фасилітація полегшує виконання простих завдань. Присутність інших людей збільшує рівень уваги та занепокоєння щодо оцінки, та стимулює більш інтенсивну

діяльність.

• *Індивідуальна психологія:* Ізоляція може викликати різні психологічні реакції членів групи. Наприклад, гострі реакції на стрес та посилення механізмів психологічного захисту. Тривала ізоляція в поєднанні з небезпекою бойових дій може призводити до деструктивних змін у психічному здоров'ї. Це може проявлятися у вигляді підвищеної тривожності, страху, дратівливості, апатії, депресивних станів та в подальшому до виникнення посттравматичного стресового розладу (ПТСР).

Психологічна стійкість групи та її індивідуальних членів до ізоляції залежить від багатьох факторів, включаючи попередній досвід, рівень підготовки, особистісні риси бійців, згуртованість групи та якість командування.

Збереження високого рівня мотивації та бойового духу є складним завданням в умовах ізоляції. Відсутність зворотного зв'язку, підтримки ззовні та відчуття «забутості» може негативно позначитися на бажанні виконувати поставлені завдання.

На сьогодні існує гостра необхідність впровадження та активного використання ефективних профілактичних і реабілітаційних заходів, з метою попередження порушення психічного здоров'я військовослужбовців та відновлення їх соціально-професійного статусу.

Список використаних джерел:

1. Особливості психічних станів комбатантів в умовах бойових дій. Наукові перспективи № 11(53) 2024 doi: 10.52058/2708-7530-2024-11(53)-1620-1634

2. Актуальні проблеми психології малих груп в умовах війни та повоєнного часу: матеріали наукової конференції (Київ, 16 травня, 2023 р.)

КОМЕНТАРІ В TELEGRAM-КАНАЛАХ: ВИКОРИСТАННЯ В ІНТЕРЕСАХ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ

*В.І. Мовчан, старший офіцер відділення комунікацій
військова частина А5147*

Коментарі Telegram-каналів, на перший погляд, не мають великого значення, на відміну від інших соціальних мереж. Кількість коментарів та реакцій відіграють важливу роль для просування в YouTube, Facebook або

TicTok – чим більше реакцій або коментарів, тим вища ймовірність потрапити до рекомендацій. Що, у свою чергу, дозволяє набрати більше реакцій і так по колу відбувається просування ролика/поста.

У Telegram просування поста всередині самої мережі/месенджера відсутнє. Але при цьому коментарі – це важливий інструмент для аналітики, маніпуляції, залучення та управління аудиторією. Наявність реакцій та коментарів у Telegram-каналах значно підвищує залучення аудиторії, оскільки перетворює читачів на активних учасників спільноти. Дослідження показали [1], що включення реакцій та коментарів підвищує кількість переглядів, оскільки це дозволяє користувачеві якимось чином показати своє ставлення. Особливо ця залежність є важливою для маленьких – до 1000 підписників – каналів, там при відключенні реакцій кількість переглядів падала до 75%.

Коментарі можуть виступати індикаторами громадської думки на каналі, служити для зворотного зв'язку, але з поправкою на усунення ботів. Але при цьому маніпуляції коментарями можуть активно використовуватися з політичною метою і для ІПСО.

Можна виділити кілька основних завдань, які можна вирішувати за рахунок використання коментарів під постами:

- корекція меседжа посту – за допомогою великої кількості коментарів можна як посилити вагомість повідомлення (безліч коментарів з підтримкою), так і зовсім переінакшити його, викликавши негативну реакцію. Коментарі в цьому випадку виступають як «дзеркало суспільної реакції», яке можна скоригувати у потрібний для автора чи його супротивника бік;

- інструмент атаки – емоційні коментарі можуть розганяти паніку, підривати довіру, сіяти сумніви і страх, для цього часто використовуються ботоферми, які включаються відразу після появи посту. В результаті вони з'являються першими після посту, а значить їх прочитає найбільша кількість користувачів. Чим нижче (у стрічці, тобто опубліковано пізніше) коментар – тим менший шанс, що читач дійде до нього, особливо коли коментарів дуже багато. Саме тому часто ботоферми відразу публікують велику кількість необхідних за змістом постів, щоб нівелювати вплив реальних користувачів, які захочуть спростувати/заперечити коментар;

- створення «ефекту більшості» (social proof) – той самий прийом, який використовується для публікації фейкових рейтингів політичних партій, коли одній приписують завищений рейтинг. Люди, які не мають

стійкої думки, швидше згодні погодитися з думкою більшості. Домінування одного типу коментарів здатне чинити тиск на тих, хто не визначився чи сумнівається;

- можливість використовувати коментарі для запуску нових тез, які не увійшли до тексту основного повідомлення – надто довгі пости не користуються популярністю та мають низьке охоплення. Тому загальне повідомлення можна розбити на кілька частин – головне викласти безпосередньо у посту, інше донести через коментарі. Цей прийом активно використовувався, наприклад, для дискредитації українських біженців у Європі [2], коли їм приписували різні негативні вчинки чи поведінку у коментарях. У європейському сегменті ТГ – на кшталт за словами місцевих жителів, незадоволених тим, що влада витрачає на них гроші, які можна використати для підтримки місцевих.

Коментарі надалі можна використовувати як приклад, який демонструє підтримку/заперечення аудиторією посту. Фактично це стає ніби подальшим розвитком події, ще однією новиною/постом, яка покликана закріпити спільну тезу. Маніпулювання з коментарями та реакціями можна виконати кількома способами:

- залишити доступними лише ті реакції, які відповідають вимогам автора посту. Людина, яка не зможе знайти необхідний емоції, просто не залишить реакцію, тому на перший погляд створюватиметься відчуття загальної підтримки;

- жорстке модерування – видалення коментарів та блокування користувачів. Як варіант, публікація коментарів після попередньої оцінки модератором;

- імітація обговорення за допомогою роботів або «команди коментаторів»;

- залишити кілька «неузгоджених» коментарів, які будуть піддані агресивній критиці, в тому числі – з переходом на особисті образи та приниження.

Крім того, коментарі можна використовувати для отримання додаткової інформації для подальшого аналізу, наприклад, розвідувальними органами. Наприклад, для уточнення наслідків ракетних ударів, отримання фотографій безпосередньо з місця подій тощо.

Список використаних джерел:

1. Как влияет на вовлеченность аудитории Телеграм-каналов наличие реакций и комментариев.

<https://livedune.com/ru/blog/vovlechnost-auditorii-telegram-issledovanie>

2. Дезінформація про Україну в російських та проросійських телеграм-каналах. <https://narratives.voxukraine.org>

РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ПУБЛІКАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ У ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛАХ У КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

В.С. Івкова

Національний університет «Львівська політехніка»

В умовах розвитку цифрових комунікацій відкриті джерела становлять один із найцінніших масивів даних для OSINT-розвідки. Значна частина інформації, що використовується аналітиками та зловмисниками, походить не з технічних зламів, а з добровільно оприлюдненої публікаційної активності працівників організацій. Це включає контент у соціальних мережах, професійні профілі, участь у відкритих форумах, публікацію документів чи мультимедійних матеріалів із доступними метаданими. Таким чином, неконтрольовані публікації формують один із найслабших елементів оборони інформаційних систем.

Актуальність дослідження визначається тим, що навіть несуттєві на перший погляд фрагменти відкритої інформації дозволяють OSINT-аналітику відновити організаційну структуру, персональний склад, внутрішні процеси, технічні характеристики обладнання, місця дислокації, рівні доступу окремих співробітників тощо. У багатьох випадках така інформація використовується на початкових фазах кібератак, соціальної інженерії або фізичної розвідки.

Метою роботи є розробка моделі регламентації публікаційної активності працівників, яка зменшує ризики витоку критично важливої інформації через відкриті джерела та обмежує можливість формування комплексних OSINT-профілів.

Існує об'єктивний конфлікт між потребою працівників у професійній самореалізації та обміні знаннями, що вимагає певної публічної активності та необхідністю захисту конфіденційної інформації, комерційної таємниці та інтересів організації.

Чинні політики інформаційної безпеки часто не повною мірою охоплюють специфіку публікаційної активності, залишаючи "сірі зони" для витоку чутливих даних через необачні, випадкові або несанкціоновані

публікації.

Пропонується експансія методології «Zero Trust» за межі традиційного периметра мережевої безпеки. Цей принцип має бути імплементований стосовно всього публічного контенту, який генерується персоналом, що передбачає презумпцію потенційної вразливості (potential vulnerability presumption). Кожна публікація апіорі повинна розглядатися як потенційний вектор для проведення OSINT-розвідки.

Крім цього є необхідність запровадження диференційованої трирівневої моделі контролю публікаційної активності, у якості стратифікованого підходу до регулювання публікацій, що базується на критерії функціональної ролі (посади) працівника та категорії чутливості інформації. Зокрема:

1. Обмеження першого рівня – «Абсолютна заборона». Застосовується до категорій посад, що оперують інформацією найвищого рівня конфіденційності, вимагаючи повного припинення (цезації) несанкціонованої публікаційної діяльності.

2. Обмеження другого рівня – «Превентивне узгодження». Вимагає обов'язкової премодерації та візування матеріалів науково-технічного, аналітичного чи іміджевого характеру (PR-контент) уповноваженими підрозділами.

3. Обмеження третього рівня – «Ретроспективний моніторинг». Передбачає постійний моніторинг (постмодерацію) та аналіз публікацій особистого характеру на предмет потенційного непрямого витoku службової інформації.

Регламентация неосновного інформаційного контенту - метаданих та контекстних даних. Встановлення вимог щодо не лише семантичного змісту публікацій, але й супровідних структурованих та неструктурованих даних, які є об'єктами інтересу OSINT-аналізу. Це включає, але не обмежується, обмеженням геопросторової прив'язки, уникненням візуалізації робочого середовища та розкриттям ідентифікаторів корпоративного обладнання чи програмного забезпечення.

Формування компетентнісної компоненти – пріоритетне значення надається систематичній просвітницькій діяльності, зокрема, тренінгам, спрямованій на підвищення обізнаності персоналу щодо актуальних методів OSINT, формування особистісної відповідальності та усвідомлення потенційних корпоративних та юридичних наслідків несанкціонованого розкриття даних.

Реалізація запропонованої моделі дозволить організаціям трансформувати одну з найслабших ланок інформаційної оборони (людський фактор у відкритих джерелах) у контрольований актив, забезпечуючи суттєве зниження ризиків витоку інформації та підвищуючи загальний рівень корпоративної інформаційної безпеки.

Список використаних джерел

1. The threats of osint tools and ways to mitigate the consequences of their application for the organization / S. Lehominova та ін. Cybersecurity: Education, Science, Technique. 2024. Т. 1, № 25. С. 294–303. URL: <https://doi.org/10.28925/2663-4023.2024.25.294303>
2. Ivkova V., Opirskyy I. Osint technologies as a threat to state cybersecurity. Cybersecurity: Education, Science, Technique. 2025. Vol. 3, no. 27. P. 165–179. URL: <https://doi.org/10.28925/2663-4023.2025.27.749>

МАНІПУЛЯЦІЯ МАСОВОЮ СВІДОМІСТЮ ЧЕРЕЗ МЕДІА ТА СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ

А.Ю. Зінченко

*Харківський Національний Університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

В умовах сучасного інформаційного суспільства медіа та соціальні мережі перетворилися на сильний інструмент впливу на масову свідомість, що активно використовується у політичних, економічних та геополітичних цілях. Маніпуляція інформацією стала невід'ємною частиною сучасного інформаційного протиборства, коли боротьба точиться не лише за території, а й за свідомість людей. Яскравим прикладом маніпуляцією масовою свідомістю з минулого є Холодна Війна 1947-1991 рр. Тоді головну роль відігравали традиційні медіа – радіо, телебачення та друковані видання. У цей час між США та СРСР розгорнулася масштабна інформаційно-пропагандистська боротьба, спрямована на формування «правильного» образу свідомості у громадян. Американські медіа акцентували увагу на «загрозі комунізму» та зображували Радянський Союз як імперію зла, тоді як радянська пропаганда представляла Захід як джерело «аморальності, експлуатації та імперіалізму». Одним із прикладів маніпуляцій є стала діяльність радіостанцій «Голос Америки» та «Радіо Свобода», що транслювали

власні контрнарративи, поширюючи дезінформацію про західне життя.

Інший приклад – дезінформаційні кампанії КДБ, зокрема операція «ІНФЕКЦІЯ» (1980-ті), коли через африканські та індійські газети поширювались матеріали, що нібито доводили: вірус СНІД був створений у США як біологічна зброя. Згодом ця фейкова інформація була підхоплена міжнародними ЗМІ, викликавши недовіру до американської науки. Таким чином, вже під час Холодної війни маніпуляція медіа стала стратегією впливу на громадську думку, яка у ХХІ столітті набула нових форм у соціальних мережах.

Сьогодні, як і тоді, боротьба за свідомість людей є не менш важливою, ніж змагання за політичний чи військовий контроль. Одним із найпоширеніших механізмів маніпуляції є створення та поширення дезінформації, так званих «fake news», яка формує спотворене бачення подій. Наприклад, у період російської агресії проти України активно використовувалися фейки про «зовнішнє управління», «утиски російськомовного населення» та «неонацизм», що мало на меті легітимізувати агресію в очах російського населення та частини міжнародної спільноти.

Фейк про «здачу Києва за три дні» – нав'язувався у перші дні вторгнення, щоб деморалізувати населення України та військових. «Біологічні лабораторії США в Україні» – вигаданий наратив, покликаний виправдати агресію Росії і створити образ України як загрози світу. «Розіп'ятий хлопчик у Слов'янську» – один із перших фейків, який став основою для подальших маніпуляцій про «злочини української армії». «Україна обстрілює власне населення» – типовий приклад «дзеркальної» пропаганди, коли Росія звинувачує Україну у власних злочинах проти мирних жителів. Такі повідомлення супроводжуються емоційно насиченими зображеннями та відео, що підсилює їхній психологічний вплив.

Згідно з даними Центру протидії дезінформації при РНБО України (2023 р.), лише за перший рік повномасштабної війни було виявлено понад 15 тисяч фейків і маніпуляцій, спрямованих на українську та міжнародну аудиторію [1]. Водночас українська держава та громадянське суспільство активно протидіють дезінформації – створено офіційні ресурси (StopFake.org, «Детектор медіа», Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки), що спростовують фейки та навчають громадян перевіряти інформацію. Фейкові новини стали ключовим інструментом інформаційної війни Росії проти України, спрямованим на деморалізацію,

дестабілізацію та підрив довіри до державних інституцій. Протидія їм потребує системного розвитку навичок критичного мислення, фактчекінгу, медіагігієни, відповідальної поведінки в інформаційному середовищі.

Ще одним важливим інструментом є бот-мережі та тролі, які штучно створюють ілюзію суспільної підтримки певних ідей або «масового обурення». Так, під час виборів у США 2016 року російські «фабрики тролів» (Internet Research Agency) поширювали контент, спрямований на розкол американського суспільства за расовими, політичними та релігійними ознаками [2].

Крім того, алгоритми соціальних мереж сприяють формуванню «інформаційних бульбашок», коли користувачі отримують лише ту інформацію, яка відповідає їхнім поглядам. Це знижує критичне мислення і підвищує сприйнятливість до маніпуляцій [3].

У сучасних умовах інформаційного суспільства маніпуляція масовою свідомістю через медіа та соціальні мережі стала одним із найефективніших інструментів геополітичного впливу. Від часів Холодної війни, коли інформаційна боротьба велася через радіо, телебачення та друковані ЗМІ, до сьогоднішніх цифрових технологій простежується безперервна еволюція методів впливу на суспільну думку.

Досвід минулого показує, що інформація може бути зброєю не менш небезпечною, ніж військова техніка. У XXI столітті ця тенденція посилилася завдяки стрімкому розвитку соціальних мереж, які перетворилися на головне поле битви за свідомість людей. Російсько-українська війна стала яскравим прикладом того, як фейкові новини, дезінформаційні кампанії, ботоферми та алгоритми соцмереж використовуються для дестабілізації суспільства, деморалізації населення та підриву міжнародної підтримки України.

Водночас український досвід демонструє, що ефективна протидія інформаційним маніпуляціям можлива за умов розвитку медіаграмотності, стратегічних комунікацій, інституційного захисту інформаційного простору та міжнародної співпраці.

Отже, можемо сказати, що інформаційне протиборство є ключовим елементом сучасних конфліктів, а боротьба за свідомість людей – це нова форма глобальної конкуренції, де перемога визначається не лише силою зброї, а й силою правди, достовірності та критичного мислення.

Список використаних джерел

1. Центр протидії дезінформації при РНБО України. *Аналітичний звіт про фейки та маніпуляції РФ у 2022–2023 рр.* URL: <https://cpd.gov.ua/category/reports/page/4/> (дата звернення 14.11.2025).
2. Bessi, A., Ferrara, E. Social bots distort the 2016 U.S. Presidential election online discussion. *First Monday*, 2016. № 21(11). <https://doi.org/10.5210/fm.v21i11.7090> (дата звернення 14.11.2025).
3. Pariser, E. *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You.* New York: Penguin Press. 2011. 304 p.

ЕВОЛЮЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ У СУЧАСНІЙ ВІЙНІ: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

М.В. Магдун

Житомирський військовий інститут

Сучасний світ переживає фундаментальну трансформацію у розумінні сутності військових конфліктів. Інформаційні та психологічні операції у XXI столітті перетворилися на один із ключових інструментів досягнення політичних і військових цілей. Традиційне уявлення про війну як виключно збройне протистояння армій на полі бою відходить у минуле, поступаючись місцем комплексним, багатовимірним конфліктам, де когнітивний простір стає не менш важливим, ніж фізичний.

На відміну від класичних бойових дій, які фокусуються на знищенні живої сили та техніки, сучасні інформаційні та психологічні операції спрямовані не на ураження фізичних об'єктів, а на свідомість, цінності, поведінку та емоційний стан людей. Мішенню стає людський розум, а головним завданням агресора – змусити противника діяти в інтересах ворога, часто навіть не усвідомлюючи цього факту.

Сучасні конфлікти дедалі більше відбуваються у інформаційному просторі, де перевагу має не той, у кого більше зброї, а той, хто краще контролює інформаційні ресурси, нав'язує власні наративи й впливає на рішення широких мас. У цій новій реальності російсько-українська війна стала одним із найяскравіших прикладів того, як інформаційний та психологічний вплив здатен визначати хід реальних бойових дій. Від здатності держави захистити свій інформаційний простір залежить не лише моральний дух армії, але й стійкість політичної системи та виживання нації в цілому [1].

Еволюція інформаційного та психологічного впливу почалася задовго до цифрової епохи, проте саме сьогодні вони досягли безпрецедентного рівня складності. Історія знає безліч прикладів використання дезінформації – від античних війн до масштабних пропагандистських кампаній світових воєн ХХ століття. Однак технологічний прогрес докорінно змінив механіку цього процесу.

Якщо раніше пропаганда будувалася на засобах масової комунікації (газети, радіо, телебачення) й лінійних повідомленнях, розрахованих на усередненого споживача, то нині вплив став більш персоналізованими, адаптивними, гнучкими й здатним поширюватися зі швидкістю, що вимірюється секундами. Миттєвість передачі інформації створює «ефект присутності», який посилює емоційну реакцію аудиторії та блокує критичне мислення.

Технологічна революція останніх десятиліть створила ідеальне середовище для маніпуляцій. Соціальні мережі, штучний інтелект, месенджери та алгоритми рекомендацій сформували новий простір для впливу, у якому правду можна підробити, а фейк створити за лічені хвилини. Алгоритми соціальних платформ, які налаштовані на утримання уваги користувачів, часто автоматично просувають емоційно забарвлений, конфліктний або шокуючий контент, що грає на руку організаторам дезінформаційних кампаній.

Російська федерація підійшла до питання інформаційної війни системно та стратегічно. Росія, яка має багаторічний досвід використання інформації як зброї, ще з часів срср, стала одним із піонерів сучасних інформаційних та психологічних операцій. Її підхід базується на концепції «рефлексивного управління», суть якої полягає у передачі противнику спеціально підготовленої інформації, щоб схилити його до добровільного прийняття рішення, вигідного для ініціатора впливу.

Сучасна російська модель поєднує радянську школу пропаганди та новітні технологічні інструменти. Це не просто груба брехня, а складна багаторівнева система, що включає офіційні державні медіа, мережі ботів, купівлю лідерів думок та кібератаки. Російські психологічні операції спрямовані на підрив довіри до української влади, розкол суспільства, деморалізацію армії, формування панічних настроїв серед населення і дискредитацію України на міжнародній арені. Ворог намагається перетворити будь-яку внутрішню проблему України на зброю, посилюючи наявні соціальні розбіжності та створюючи штучні лінії розлому [2].

Для України протистояння в інформаційному полі стало екзистенційним викликом. Україна була змушена в надзвичайно короткі строки сформувати власну модель інформаційного протиборства, оскільки російська агресія одразу набула гібридного, інформаційно-центричного характеру.

Ситуація на початку війни була критичною. У 2014 році українська держава не мала структурованої системи, здатної швидко реагувати на дезінформацію, координувати комунікації та проводити психологічні операції. Інформаційний простір був фактично незахищеним перед масованою російською пропагандою, яка супроводжувала анексію Криму та початок війни на Донбасі.

Проте цей виклик став поштовхом для створення нових організаційних підходів, розвитку підрозділів психологічних операцій, становлення стратегічних комунікацій і появи потужного громадянського сектору, який став справжнім щитом проти російського деструктивного впливу. Держава почала усвідомлювати, що комунікація – це не допоміжна функція, а стратегічний ресурс.

Становлення сучасної української системи інформаційної боротьби почалося із формування структур стратегічних комунікацій у державних органах, насамперед у Збройних Силах, Міноборони, силових структурах та урядових інституціях. Було впроваджено принцип «єдиного голосу» (one voice policy), який дозволив мінімізувати суперечності в офіційних повідомленнях. Метою було створення єдиного, узгодженого інформаційного простору, який би забезпечував оперативне інформування громадян, зменшував простір для дезінформації та підтримував моральний стан суспільства.

Ефективність цієї системи пройшла головний іспит у найтяжчі часи. Ця система змогла швидко набрати обертів під час повномасштабного вторгнення 2022 року, коли кожна година мала критичне значення, а суспільство потребувало правдивої та чіткої інформації.

Особливе місце в архітектурі оборони зайняли спеціалізовані військові структури. Важливу роль у становленні інформаційного протиборства відіграли підрозділи психологічних операцій у складі Сил спеціальних операцій. Їхнє значення зросло багатократно, оскільки саме вони забезпечували проведення психологічних операцій проти російських військ, впливали на моральний стан противника, а також проводили інформування власного населення для протидії панічним настроям. Робота цих підрозділів часто залишається неопублічною, але їхній внесок у

дезорієнтацію ворога та підтримку бойового духу українців важко переоцінити.

Водночас, унікальною рисою українського спротиву стала децентралізація. Окремим феноменом стала самоорганізація громадян. Українські волонтери, фактчекери, OSINT-аналітики, кіберактивісти та звичайні користувачі соціальних мереж сформували величезний захисний бар'єр, який у багатьох випадках випереджав державні структури. Це явище «народної інформаційної війни» не має аналогів у сучасній історії.

Громадянське суспільство діяло як розподілена мережа швидкого реагування. Вони миттєво викривали фейки, розповсюджували перевірену інформацію, вели інформаційні кампанії, забезпечували психологічну підтримку та навіть організували волонтерські IT-підрозділи. Створення мемів, вірусних відео та креативного контенту допомогло не лише висміяти ворога, знизивши страх перед ним, але й донести українську правду до світової аудиторії. Такий рівень залучення суспільства став унікальним явищем успішної інформаційної боротьби.

Після невдач на початковому етапі повномасштабного вторгнення ворог адаптувався. Паралельно відбувалася докорінна трансформація російських підходів до інформаційних та психологічних операцій. Усвідомивши неможливість швидкої перемоги, кремль змінив стратегію. Після провалу плану швидкого захоплення України кремль перейшов до довгострокових, системних інформаційних та психологічних операцій.

Цей новий етап характеризується масовим залученням високих технологій. Росія почала активно використовувати штучний інтелект для створення великих масивів фейкового контенту, у тому числі текстових, аудіо- та відеоматеріалів. Технології Deepfake дозволяють синтезувати зображення та голос будь-якої людини з високою точністю. Deepfake-ролики з нібито офіційними зверненнями українських посадовців стали регулярним інструментом, спрямованим на деморалізацію українського суспільства. Хоча якість перших підробок була низькою, технології стрімко вдосконалюються, що робить розпізнавання фейків дедалі складнішим завданням [3].

Основним майданчиком для ворожих операцій став месенджер Telegram. Подальшого розвитку набули російські мережі впливу у соціальних мережах, де противник створює імітовані «українські» канали, які формують фальшивий контент. Ці канали маскуються під незалежні новинні ресурси або інсайдерські джерела, поступово «прогріваючи» аудиторію нейтральними новинами перед вкиданням дезінформації. Вони

поширюють панічні повідомлення під час обстрілів, компрометують мобілізацію, атакують державні інституції, провокують конфлікти всередині країни та розпалюють проблемні теми.

Психологічний аспект цих атак став більш витонченим. Особливо активно росія використовує емоційні тригери – страх, втому, невизначеність, агресію, що дає можливість маніпулювати поведінкою людей у ситуаціях стресу. Мета – занурити українців у стан апатії або безнадії.

Інформаційна війна не обмежується кордонами України. Не менш важливою стала діяльність росії за кордоном. Вона інвестує значні ресурси в створення псевдоаналітичних центрів і «незалежних експертів», які поширюють вигідні росії наративи у всьому світі. Особлива увага приділяється країнам Глобального Півдня, а також політичним колам у Європі та США.

Через ці структури ворог впливає на громадську думку, намагається підірвати міжнародну підтримку України, посилює позиції проросійських політичних сил та втручається у виборчі процеси. Наративи про «втому від України», «корупцію» чи «марність спротиву» транслиуються для блокування постачання зброї та фінансової допомоги. Метою є послаблення міжнародної коаліції, адже кожне зниження підтримки автоматично позначається на українських оборонних можливостях.

Такий розвиток подій створює низку нових викликів для України. Найбільшим із них є стрімкий технологічний ріст можливостей ворога. Автоматизація процесів створення фейків робить інформаційні атаки дешевими та масованими. Використання штучного інтелекту дозволяє росії створювати масштабні інформаційні атаки з мінімальними витратами часу та ресурсів. Генеративні моделі виробляють контент, який важко відрізнити від справжнього, а автоматизовані мережі забезпечують його поширення.

Крім технологічного, існує і суто людський фактор. Окремою проблемою є боротьба з психологічною втомою українського суспільства, яку противник активно використовує, щоб посилити ефективність свого впливу. Довготривала війна виснажує психіку, роблячи людей вразливішими до маніпуляцій.

Не менш небезпечною тенденцією є те, що росія дедалі більш успішно маскує свої інформаційні та психологічні операції. Вона відходить від прямих пропагандистських гасел, які легко ідентифікувати.

Натомість вона використовує локальні канали, приватні групи, нібито незалежні блоги та анонімні сторінки, що ускладнює ідентифікацію атак. Дезінформація поширюється під виглядом «внутрішньої критики» або позицій «незалежних експертів», що робить її більш вірогідною для критично налаштованої частини населення.

У таких умовах Україні потрібно посилювати аналітичні спроможності та швидкість реакції. Пасивного захисту вже недостатньо; потрібна проактивна стратегія. Для зміцнення інформаційного фронту Україна повинна здійснити комплексні інституційні, технологічні та суспільні трансформації.

На інституційному рівні важливо завершити формування цілісної системи стратегічних комунікацій, яка охоплюватиме всі гілки влади та відомства, забезпечуватиме уніфіковану інформаційну політику та матиме чіткі механізми реагування на загрози. Необхідна чітка вертикаль, яка дозволить миттєво реагувати на кризові ситуації без бюрократичних затримок. Також, підрозділи психологічних операцій мають отримати розширені можливості, включаючи сучасні технології та додаткові ресурси.

Технологічна модернізація є обов'язковою умовою виживання. Україні потрібні системи моніторингу інформаційного простору на основі штучного інтелекту, автоматизоване виявлення бот-мереж, платформи для швидкої перевірки контенту, аналітичні центри та інтеграція з міжнародними мережами кіберзахисту. Використання ШІ для контрпропаганди та виявлення ворожих наративів на ранніх етапах дозволить діяти на випередження. Без цього неможливо ефективно протидіяти противнику, який активно використовує автоматизацію та машинне навчання.

Нарешті, фундаментальною складовою інформаційної боротьби залишається суспільство. Стійкість громадян до паніки, здатність критично сприймати інформацію, довіра до офіційних джерел та розуміння механізмів інформаційного та психологічного впливу – це те, що визначає успішність протидія в довгостроковій перспективі. Технології можуть змінюватися, але людська психологія залишається сталою. Тому Україні необхідно інвестувати у медіаграмотність, освіту, розвиток незалежних медіа, прозорість державних комунікацій та побудову атмосфери довіри до державних інституцій.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що еволюція інформаційних та психологічних операцій у сучасній війні створила принципово нове

поле бою, на якому Україна стала одночасно і мішенню, і піонером у розробці стратегій протидії. Український досвід є унікальним: жодна країна світу у XXI столітті не стикалася з такою потужною комбінацією кібернетичних, інформаційних та кінетичних атак.

Її досвід сьогодні визнають у світі, а модель української інформаційної стійкості стає прикладом для багатьох держав. Партнери вивчають українські кейси боротьби з дезінформацією для вдосконалення власних систем безпеки. Однак війна триває, і попереду стоять нові виклики, які вимагатимуть подальшого розвитку, інновацій і збереження суспільної єдності.

Перемога у сучасній війні неможлива без перемоги у війні за розум та мислення. Саме в інформаційному просторі визначатиметься хід воєн XXI століття, і Україна має всі шанси залишатися в його авангарді, демонструючи світові, що правда та єдність, підсилені технологіями, здатні протистояти навіть найпотужнішій машині пропаганди.

Список використаних джерел

1. Череватюк В.Б., Бойко О.О. Інформаційні війни (конфлікти): Теоретико-правовий аспект. *Юридичний вісник* 2 (59). 2021. С. 62–69.
2. Історія інформаційно-психологічного протиборства: підручник / Я. М. Жарков, Л. Ф. Компанцева, В. В. Остроухов, В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Є. Д. Скулиш ; за заг. ред. Є. Д. Скулиша. Київ : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2012. 212 с.
3. Сушинська А. М., Родигін К. М. Штучний інтелект як інструмент дезінформації. *Політ. Сучасні проблеми науки: тези доповідей II Міжнародна науково-практична конференція «Прикладні аспекти сучасних міждисциплінарних досліджень»* (м. Вінниця, 2024 р.). Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця: ДонНУ, 2024. С. 274–276.

СОЦІОКУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ФАКТОР ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ВІЙСЬКОВИХ

В.М. Ковальчук

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Повномасштабна війна, розв'язана Російською Федерацією проти України, спричинила суттєве зростання психологічних навантажень на військовослужбовців Збройних Сил України. За даними Генерального штабу ЗСУ, значна кількість військових, які перебували у зоні бойових дій, демонструють підвищений рівень тривожності та симптоми посттравматичного стресового розладу. У таких умовах особливого значення набувають внутрішні ресурси особистості, що допомагають адаптуватися до екстремальних ситуацій. Одним із ключових чинників психологічної стійкості виступає соціокультурна ідентичність.

Соціокультурна ідентичність розглядається як комплексне утворення, що поєднує національні, етнічні, професійні та соціальні складові самосвідомості. Її сформованість сприяє збереженню внутрішньої рівноваги, цілісності та усвідомленню життєвих орієнтирів у кризових умовах. Дослідження К. М. Connor, J. R. T. Davidson і С.С. Степанової підтверджують позитивний зв'язок між рівнем розвитку колективної ідентичності та показниками психологічної стійкості. В умовах воєнного стану особливої ваги набуває національно-патріотичний аспект ідентичності, який підсилює мотивацію до служби, згуртованість колективу й почуття спільної мети.

Структура соціокультурної ідентичності військовослужбовця має динамічний характер і включає етнічно-національний, професійно-військовий, регіонально-локальний і цивільно-соціальний компоненти. Етнічно-національний вимір відображає усвідомлення належності до української культурної та політичної спільноти, що після 2022 року стало ще виразнішим. Професійно-військовий компонент пов'язаний із прийняттям цінностей, норм і традицій Збройних Сил України; у мобілізованих осіб він формується поступово, утворюючи так звану «вторинну військову ідентичність». Регіонально-локальний рівень зазнає змін під впливом вимушеної міграції, трансформуючись у «дислоковану ідентичність», яка водночас посилює відчуття єдності з нацією. Цивільно-соціальний компонент, що охоплює ролі людини поза межами служби,

іноді піддається фрагментації, що може спричиняти внутрішній конфлікт і когнітивний дисонанс.

Вплив соціокультурної ідентичності на психологічну стійкість реалізується через кілька взаємопов'язаних механізмів. Екзистенційно-смысловий механізм сприяє переосмисленню небезпечних подій як значущих викликів, що зменшує рівень тривоги. Соціально-інтегративний механізм, згідно з теорією соціальної ідентичності Г. Тейфела, формує відчуття належності до групи, що підсилює згуртованість і взаємну підтримку. Емоційно-регуляторний механізм передбачає використання колективних емоцій як ресурсу саморегуляції, тоді як когнітивно-структурний забезпечує цілісність самосприйняття і запобігає викривленню сприйняття реальності. Мотиваційно-поведінковий механізм сприяє засвоєнню професійних і патріотичних цінностей, що посилює внутрішню мотивацію до служби та підвищує психологічну готовність до дії.

Підтримка соціокультурної ідентичності у військових має здійснюватися на кількох рівнях. На діагностичному рівні доцільним є впровадження скринінгу соціокультурної ідентичності (зокрема, за адаптованою шкалою CCI-BC) у систему психологічного моніторингу. Корекційна робота має бути спрямована на узгодження різних компонентів ідентичності через тренінгові заняття, ознайомлення з військовими традиціями та історією, розвиток групової згуртованості. Рекреаційні та культурно-просвітницькі заходи допомагають знизити емоційне виснаження, тоді як робота з родинами військовослужбовців формує підтримуюче соціальне середовище.

Отже, соціокультурна ідентичність виступає важливим чинником психологічної стійкості військовослужбовців, оскільки опосередковує вплив емоційних, когнітивних і мотиваційних факторів. Її розвиток і підтримання мають стати невід'ємною частиною системи психологічного забезпечення Збройних Сил України. Подальші дослідження доцільно спрямувати на вивчення динаміки ідентичності у ветеранів, аналіз регіональних особливостей та створення диференційованих моделей психосоціальної підтримки.

Список використаних джерел

1. Бондаренко О. Ф. *Психологія військової діяльності*. Київ: НУОУ, 2022. 312 с.
2. Степанов С. С. Соціокультурна ідентичність: філософський та

психологічний аналіз. Київ: Парапан, 2021. 264 с.

3. *Психологічна підтримка персоналу ЗСУ в умовах воєнного стану: метод. рекомендації* / за ред. А. В. Скрипника. Київ: Генштаб ЗСУ, 2023. 56 с.

5. American Psychological Association. *Clinical Practice Guideline for the Treatment of PTSD*. Washington, 2017. 228 p.

6. Connor K. M., Davidson J. R. T. Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC) // *Depression and Anxiety*. 2003. Vol. 18. P. 76–82.

ІНТЕГРАЦІЯ OSINT-АНАЛІТИКИ В ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ ДЛЯ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНІЙ АГРЕСІЇ ПРОТИВНИКА

А.О. Ільяхи

Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України

Російсько-українська війна докорінно змінила характер сучасних конфліктів, утвердивши інформаційну складову як повноцінне поле бою. Ворог використовує інформацію як зброю, спрямовану проти внутрішнього устрою держави [1-2]. У цих умовах інформаційно-психологічні операції (ІПСО), дезінформаційні кампанії та маніпуляції у соціальних мережах є невід'ємними елементами стратегії агресора [3]. Забезпечення захисту інформаційного простору України є надважливим державним завданням [4].

Розвідка на основі відкритих джерел (OSINT, Open Source Intelligence) перетворилася з допоміжного джерела на критично важливий компонент у сфері національної безпеки [5]. На сьогодні OSINT є ефективним інструментом отримання інформації про потенційні загрози і забезпечує до 80% інформації про реальний перебіг подій на полі бою [6]. Стрімка динаміка бойових дій та значна кількість цифрового контенту вимагають від Збройних Сил України (ЗС України) системного збору, перевірки та інтерпретації даних у режимі реального часу. Системна робота з відкритими джерелами є критично важливою складовою захисту інфопростору у воєнній сфері.

Основна наукова проблема полягає в розробці та впровадженні інтегрованої, технологічно оснащеної та правово обґрунтованої системи OSINT-аналітики в ЗС України, здатної ефективно протидіяти масованим автоматизованим інформаційним атакам та забезпечувати інформаційну

перевагу.

Існують ключові проблеми, які потребують вирішення. По-перше: технологічний виклик «інформаційного перевантаження» [7]. OSINT передбачає роботу з величезними обсягами неструктурованих даних, що ускладнює своєчасне виявлення, ідентифікацію та нейтралізацію інформаційних загроз, які здійснюють російські «фабрики тролів» та бот-мережі.

По-друге: проблема достовірності та верифікації [8]. Інформація з відкритих джерел може бути недостовірною, сфальсифікованою або навмисно маніпульованою (дезінформація, діпфейки), що вимагає критичної оцінки її достовірності.

По-третє: інституційний та правовий вакуум [8]. В Україні досі відсутня чітка регламентація процедур використання інформації з відкритих джерел у межах оперативної та слідчої діяльності, а також бракує єдиної інституційної основи для координації OSINT-діяльності між суб'єктами сектору безпеки і оборони.

Ефективне вирішення проблеми вимагає комплексного підходу, що включає технологічну, інституційну та кадрову модернізацію, а саме:

1. Впровадження штучного інтелекту (ШІ, сучасна технологія, яка використовує обробку природної мови (NLP) для автоматизації, оптимізації й підвищення ефективності завдань) та Big Data (процес інтеграції та використання спеціалізованих технологій і методів для аналізу величезних обсягів даних, які неможливо обробити традиційними способами) в OSINT-процеси. Необхідне розроблення автоматизованих систем збору та аналізу відкритих даних із використанням ШІ та машинного навчання. ШІ може автоматизувати моніторинг соцмереж, класифікувати контент, визначати емоційний фон повідомлень та виявляти аномальні патерни (об'єкти, з яких робляться копії або набори повторюваних об'єктів) [8-9]. ШІ використовується для розпізнавання змінених зображень та відео шляхом порівняння їх з оригінальними, що є критичним для спростування фейків та діпфейків. Контент-аналіз інформаційного трафіку в Інтернеті на основі ШІ забезпечує виявлення ознак інформаційно-психологічного впливу (ІПВ), його спрямованості та інтенсивності.

2. Інституціоналізація OSINT у ЗСУ та підвищення ситуаційної обізнаності. Рекомендується створення окремих підрозділів OSINT та стандартизація процедур у ЗСУ. Впровадження інтегрованої системи OSINT дозволяє скоротити час ухвалення рішень з днів до годин [10].

OSINT-дані повинні бути інтегровані в механізми управління, впливаючи на оцінку оперативної обстановки та допомагаючи фільтрувати неправдиві повідомлення про бойові зіткнення, втрати та переміщення підрозділів. Багаторівнева інтеграція дозволяє співвідносити OSINT-звіти з даними класичної розвідки, супутниковими знімками та результатами радіорозвідки, забезпечуючи підвищену точність оперативних рішень.

3. Розвиток кадрового потенціалу та стратегічних комунікацій. Необхідно ввести обов'язкову підготовку з елементами OSINT для військових аналітиків. OSINT-аналіз дозволяє прогнозувати ворожі інформаційні операції завдяки виявленню повторюваних моделей викидів та ключових нарративів [5,7]. На основі виявлених загроз напрацьовуються оперативні інформаційні спростування, офіційні роз'яснення та рекомендації щодо інформаційної гігієни.

Висновки. Використання OSINT-технологій у ЗС України є стратегічною необхідністю для забезпечення національної безпеки та ефективної протидії дезінформації в умовах російської агресії. OSINT дозволяє не лише ідентифікувати інформаційні загрози, але й сприяє активній нейтралізації ПІСО противника, зокрема шляхом спростування фейків про втрати, деморалізацію або внутрішні конфлікти.

Системна інтеграція OSINT-технологій та сучасних інформаційно-аналітичних інструментів, таких як ІІІ та Big Data, забезпечить збройним силам: підвищення стійкості військових структур до інформаційного впливу противника; оперативне реагування на ворожі ПІСО; формування правдивої та цілісної інформаційної картини для військового керівництва та військовослужбовців; підвищення рівня безпеки особового складу та зниження ризиків деморалізації.

Подальший розвиток OSINT у ЗС України має бути комплексним, включаючи технічну, кадрову, правову та аналітичну компоненти, що дозволить Україні досягти стратегічної переваги над противником в інформаційному просторі.

Список використаних джерел

1. Information: on the question as for the meaningful evolution of the term (2021) *Law and Safety*, 82(3), pp. 19–28. doi:10.32631/pb.2021.3.02
2. Муравйов К. В., Заросило В. О., & Крютченко Л. А. (2025). Національна безпека в умовах воєнного стану та особливості її забезпечення і використання відкритих джерел інформації. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*, (2(34), 45-51.

[https://doi.org/10.32689/2617-9660-2025-2\(34\)-45-51](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2025-2(34)-45-51)

3. Петришин Г. (2025). Інформаційна війна росії проти України: еволюція основних засобів, методів та динаміка нарративів. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, (1(77)), 117-128. <https://surl.lu/diqxqc>

4. Сідченко С. О., Ревін О. В., Залкін С. В., Хударковський К. І., Болбас О. М. Інформаційний вимір збройного протистояння України і росії. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*. 2023. № 2 (76). С. 39-48. <https://doi.org/10.30748/zhups.2023.76.05>

5. Рябцева Д. О. OSINT як засіб боротьби в російсько-українській війні / Д. О. Рябцева, Т. І. Гудзь // Протидія кіберзлочинності та торгівлі людьми: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 31 трав. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». – Вінниця : ХНУВС, 2023. – С. 155-157.

6. Rowell. Open Source Intelligence: What Percentage Is Gathered From OSINT? *SaaS Lucid. August, 2025*. URL: <https://surl.li/rgfxhh>

7. Дрижакова Д., & Волинець Р. (2025). Використання відкритих джерел інформації (OSINT) у сфері безпеки держави: технології та перспективи. *Матеріали конференцій МЦНД, (28.02.2025; Дніпро, Україна), 138-141*. <https://doi.org/10.62731/mcnd-28.02.2025.005>

8. Роль OSINT-досліджень у підвищенні рівня національної безпеки України: матеріали круглого столу (м. Львів, 7 травня 2025 р.)/укладач І.О. Ревак.-Львів: ЛьвДУВС, 2025. 249 с. <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/8875>

9. Воропаєва , Т., & Авер'янова , Н. (2024). Штучний інтелект в системі інформаційної безпеки України в умовах російсько-української війни. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*, (August 23, 2024; Valencia, Spain), 62-67. URL:<https://surl.lu/ftmvsm>

10. Вус Ю. В. (2025). Інтеграція методів OSINT у систему розвідки відкритих джерел для забезпечення інформаційної переваги підрозділів ЗСУ. XXIII військово-наукова конференція курсантів ВІТІ імені Героїв Крут, травень 2025 с. 109-119.

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ НА ЗГУРТОВАНІСТЬ ВІЙСЬКОВОГО КОЛЕКТИВУ

А.Р. Яцук,

Х. Є. Михайлова

*Харківський Національний Університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Вивчення впливу інформаційного простору на згуртованість військового колективу є надзвичайно важливим у сучасних умовах, оскільки цифрові технології стали невід'ємною частиною військової діяльності. Від того, наскільки ефективно підрозділ використовує цифрові канали комунікації, безпосередньо залежить швидкість ухвалення рішень, координація дій та, зрештою, успішність виконання бойових завдань. Водночас неконтрольоване використання особистих месенджерів та соціальних мереж може створювати серйозні загрози інформаційній безпеці, призводити до витоку важливих (а часто секретних) даних про дислокацію та плани операцій. Особливо небезпечним є те, що цифрове середовище може стати інструментом ворожого інформаційно-психологічного впливу, спрямованого на деморалізацію особового складу та підірвати довіру до командування. Крім того, надмірна цифровізація комунікації може призводити до втрати безпосереднього контакту між командирами та підлеглими, що послаблює авторитет керівництва та руйнує особистісні зв'язки, які є основою бойового братерства. Тому розуміння механізмів впливу інформаційного простору дозволить розробити ефективні стратегії його використання, які посилюватимуть згуртованість підрозділів, а не руйнуватимуть її. Балансування між перевагами цифрових технологій та необхідністю збереження традиційних форм військової комунікації є ключовим завданням сучасного військового керівництва.

Командирам слід враховувати, що інформаційний простір може як позитивно, так і негативно впливати на згуртованість, честь та гідність підрозділів.

На основі аналізу наукової літератури [1-7] та власних спостережень можна виділити низку як позитивних, так і негативних проявів інформаційного простору. Серед позитивних зазначимо наступні.

Важливою складовою є підтримка морально-психологічного стану. Можливість спілкування з рідними (за дотримання правил інформаційної безпеки), отримання підтримки від побратимів з інших підрозділів,

доступ до позитивного контенту допомагає військовослужбовцям справлятися зі стресом, зменшує відчуття ізоляції та підтримує бойовий дух.

Крім того, цифрові платформи дозволяють швидко поширювати тактичні напрацювання, попередження про нові загрози, методи протидії ворогу між різними підрозділами, що підвищує загальну боєздатність та зберігає життя військовослужбовців.

Також слід зазначити, що офіційні канали комунікації забезпечують доступ всіх військовослужбовців до актуальної інформації про ситуацію, наказів командування, змін у плануванні, що формує спільне розуміння бойових завдань та єдність дій.

За умови дотримання інформаційної безпеки, окремі чати для підтримки дружніх відносин, обміну військовим гумором, відзначення подій у житті підрозділу допомагають зберігати емоційні зв'язки між бійцями, особливо коли вони тимчасово роз'єднані.

Не варто забувати, що в сучасних умовах цифрові канали дозволяють швидше адаптувати нових бійців до підрозділу, передавати їм необхідну інформацію, знайомити з традиціями та стандартами роботи, що прискорює формування згуртованого колективу.

Зазначимо також що відкрите пояснення командирами рішень через офіційні канали, можливість зворотного зв'язку (у межах субординації) формує довіру до командування та відчуття справедливості в підрозділі. Таким чином, інформаційний простір може стати потужним інструментом підвищення боєздатності та згуртованості військового колективу за умови професійного управління цифровою комунікацією та суворого дотримання вимог безпеки.

Отже, інформаційний простір відіграє важливу позитивну роль у підтримці згуртованості військового колективу за умови правильного його використання.

Попри це слід звернути увагу на значні ризики надмірного, некритичного та безвідповідального використання різного роду каналів, соціальних мереж тощо. До таких слід віднести наступні.

Інформаційне перевантаження в бойовій обстановці. Надлишок цифрових каналів комунікації створює безперервний потік повідомлень, сповіщень, розвіданих та наказів різного рівня важливості, що може призводити до критичного стресу, втоми особового складу, неспроможності відфільтрувати важливу інформацію від другорядної, зниження швидкості реакції на реальні загрози та помилок у бойовій

роботі.

Використання особистих месенджерів для обговорення службових питань створює ризики витоку критично важливої інформації про дислокацію, плани операцій, озброєння та особовий склад. Ворог активно використовує відкриті цифрові канали для збору розвідувальних даних, що становить пряму загрозу життю військовослужбовців. Зловмисники докладають чималих зусиль для компрометації смартфонів та планшетів військовослужбовців з метою викрадення автентифікаційних даних та передачі GPS-координат пристроїв.

Не менш загрозовою стає цифрова залежність та втрата бойової концентрації. Звичка постійно перевіряти повідомлення у соціальних мережах та приватних чатах відволікає увагу від виконання службових обов'язків, знижує пильність у бойовій обстановці, порушує режим дня та негативно впливає на психологічне благополуччя військовослужбовців.

Сучасне інформаційне середовище породжує кіберконфлікти та підрив бойового духу. Цифрові технології можуть використовуватися для поширення панічних настроїв, дезінформації про ситуацію на фронті, компромату на командирів, міжособистісних конфліктів у закритих чатах. Це форма інформаційної агресії, що підриває довіру всередині підрозділу та знижує боєздатність.

Значний негативний вплив чинить викривлення оперативної обстановки. В офіційних каналах може домінувати надмірно оптимістична інформація про перебіг операцій, тоді як у приватних чатах поширюються непідтвержені чутки, паніка та дезінформація, що створює розрив між реальною ситуацією та її сприйняттям різними групами військовослужбовців.

Для військового колективу дуже важливим є прямиий контакт командира з підлеглими, можливість оцінити їхній психологічний стан за невербальними сигналами, вчасно виявити ознаки бойової втоми чи травми. Надмірна цифровізація комунікації призводить до відчуження, послаблення авторитету командирів та втрати особистісного впливу, що є основою військового лідерства.

Будь-які війни та військові конфлікти супроводжуються ПСО – ворожим інформаційно-психологічне втручанням. У цифровому середовищі існує постійна загроза ворожих інформаційних операцій: розповсюдження деморалізуючого контенту, фейкових наказів, провокацій у соціальних мережах, кібератак на військові комунікаційні системи. Використання інформації стає інструментом протистояння,

фактично – зброєю, що дозволяє вигравати конфлікти без жодного пострілу, формуючи та розпалюючи внутрішні протиріччя. Інформаційна безпека збройних сил є запорукою безпеки держави.

Також надмірна неформальність цифрової комунікації може призводити до порушення субординації, зневажливого ставлення до командирів у приватних чатах, формування неформальних груп впливу, які підривають офіційну структуру командування та дисципліну.

Крі того, постійний зв'язок з цивільним життям через соціальні мережі може призводити до ментального «перемикання» з військових завдань на особисті проблеми, втрати відчуття належності до підрозділу, ослаблення бойового духу та готовності до самопожертви.

Таким чином, інформаційний простір у сучасних військових колективах з одного боку надає значні можливості для оперативного управління та підтримки бойового духу, а з іншого – створює серйозні виклики для інформаційної безпеки та міжособистісної згуртованості.

Ключем до успішного використання цифрових технологій є не їх обмеження, а формування культури свідомого та безпечного застосування в умовах бойової діяльності. Лише за умови збалансованого підходу, який поєднує переваги цифрової комунікації з традиційними формами командирського впливу, можна забезпечити високу згуртованість підрозділів та їхню стійкість до інформаційних загроз. Подальший розвиток цього напрямку досліджень має стратегічне значення для підвищення боєздатності Збройних Сил України.

Список використаних джерел

1. Алещенко В. Інформаційно-психологічна безпека військовослужбовців в умовах гібридної війни. *Військово-спеціальні науки*, 2022. № 1. С. 13–21. http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_vsn_2022_1_5
2. Бржезька З. М., Гайдур Г. І., Аносов А. О. Вплив на достовірність інформації як загроза для інформаційного простору. *Кібербезпека: освіта, наука, техніка*, 2018. № 2 (2). С. 105–112. <https://doi.org/10.28925/2663-4023.2018.2.105112>
3. ВП 1-00 (261)257 Рекомендації «Командира щодо психологічної підтримки особового складу під час перебування в районі ведення бойових дій». Управління психологічного забезпечення головного Управління морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України. 2023. 48 с/
4. Гриценко, А. Маніпуляція свідомістю як загроза морально-

психологічній стійкості військовослужбовців. *Військова освіта*, 2014. № 2 (30). С. 60–67. <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2014-2/60-67>

5. Історія інформаційно-психологічного протиборства. За заг. ред. С.Д.Скулиша. К.: Наук.-вид. відділ НА СБ України. 2012. 212 с.

6. Калакура Я. Українські історики в інформаційному просторі тлі війни: методологія комунікації. *Актуальні питання українського інформаційного простору*. 2024. № 1(13). С. 51–72. [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(13\).2024.300819](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(13).2024.300819)

7. Ушкало К.Ю. *Інформаційний простір в умовах військового стану: безпековий стан в Україні*. Регіональні студії, 2023. С. 123-128. <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2023.35.20>

УКРАЇНЬСЬКА МОЛОДЬ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА

Я.О Дрозд

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

У сучасних реаліях війни надзвичайно важливим є активність молоді. Саме молоді люди демонструють високий рівень мобільності, адаптивності та готовності брати на себе відповідальність у різних сферах: хтось боронить країну на фронті, хтось допомагає волонтерами, а хтось підтримує інформаційний фронт. Молодь мислить по-новому, швидко адаптується до змін і прагне зробити свій внесок у спільну перемогу та майбутнє України.

Війна стала середовищем формування нових практик громадянської поведінки, нових моделей самоідентифікації, волонтерства та соціальної взаємодії. Комплексні дослідження, зокрема «Вплив війни на молодь в Україні 2024», проведені Info Sapiens на замовлення Міністерства молоді та спорту України за підтримки ПРООН, ЄС та уряду Данії, дозволяють оцінити реальний стан молоді, масштаби викликів і чинники стійкості суспільства [1, 2].

Згідно з даними дослідження, у 2024 році чисельність молоді, яка повідомила про втрати, дещо зменшилася порівняно з 2023 роком. Однак характер цих втрат став значно важчим. Удвічі зросла частка молодих людей, які втратили близьких або друзів. Більше респондентів повідомили про розрив стосунків, вимушену міграцію родичів або

мобілізацію членів сім'ї. Такі події посилюють емоційне навантаження й створюють відчуття невизначеності.

На цьому фоні психічне здоров'я молоді залишається одним із найвразливіших аспектів. Все частіше молоді люди відчувають тривогу, втому, емоційне вигорання. Водночас важливо, що молодь стає більш відкритою до психологічної підтримки. Це свідчить про усвідомлення важливості ментального здоров'я та про готовність шукати допомогу, а не залишатися наодинці з труднощами.

2024 рік також характеризується певним погіршенням суспільних настроїв. Падає рівень довіри до державних інституцій, медіа, громадських та волонтерських організацій. Винятком є лише Збройні Сили України – довіра до них залишається стабільно високою. Зростають еміграційні настрої, що пов'язано з тривалістю війни, втратою житла, мобілізаційними процесами та змінами особистих життєвих умов.

Попри це, молодь продовжує відігравати центральну роль у громадському житті. Волонтерська активність у 2024 році помітно зросла. Молоді люди активно долучаються до зборів коштів для ЗСУ, допомагають внутрішньо переміщеним особам, організують локальні ініціативи й підтримують громади. Це демонструє, що почуття відповідальності та солідарності стають основними цінностями молодого покоління.

Важливим елементом інформаційного протиборства є національна ідентичність. Однією з найвиразніших тенденцій є зростання значущості української мови в житті молоді. Мова дедалі частіше сприймається не лише як засіб спілкування, а й як культурний символ, спосіб інформаційного захисту та елемент національної єдності. За результатами дослідження, зростає кількість молодих людей, які переходять на українську мову в побуті, віддають перевагу українському контенту, підтримують національних виробників і цікавляться історією України [3].

Українська мова стає не лише символом спротиву, а й важливим інструментом протидії російській пропаганді. Вона допомагає формувати внутрішню єдність, зміцнює стійкість молодіжних спільнот та сприяє розвитку інформаційної безпеки. У цих умовах українська молодь виступає ключовою силою, яка здатна ефективно працювати як у фізичному, так і в інформаційному просторі, захищаючи країну від зовнішніх загроз і формуючи новий тип громадянської відповідальності.

Список використаних джерел

1. Як війна впливає на молодь в Україні: громадянська освіта та виклики Профспілка працівників освіти і науки України. URL: <https://pon.org.ua/novyny/11724-yak-viina-vplyvaie-na-molod-v-ukraini-gromadianska-aktyvnist-ta-vyglyky.html> (дата звернення 14.11.2025).

2. Молодь України: погляд через дослідження та можливості для відновлення країни. *Міністерство молоді та спорту України*. URL: <https://mms.gov.ua/news/molod-ukrainy-pohliad-cherez-doslidzhennia-ta-mozhlyvosti-dlia-vidnovlennia-krainy> (дата звернення 14.11.2025).

3. Вплив війни на молодь в Україні – УСП. *Український соціологічний портал*. URL: <https://usp-ltd.org/vplyv-vijny-na-molod-v-ukraini-2/> (дата звернення 14.11.2025).

ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ ЯК НОВА МОВА ОСМИСЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ

А.В. Моторя

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Віртуальні симуляції стають важливим інструментом психологічної підтримки. Вони дозволяють моделювати стресові ситуації у контрольованому середовищі, забезпечуючи безпечну можливість адаптації психіки. Віртуальна реальність (BR, virtual reality, VR, штучна реальність) – «створений технічними засобами світ, який передається людині через його відчуття: зір, слух, дотик та інші. Віртуальна реальність – ілюзія дійсності, яка створюється за допомогою комп'ютерних систем, які забезпечують зорові, звукові та інші відчуття» [1].

Імерсивні технології, такі як віртуальна реальність та 360°-відео, відіграють важливу роль у висвітленні психологічних наслідків війни та подоланні інформаційного тиску. Вони не лише передають досвід війни емоційно та достовірно, а й допомагають суспільству осмислити травматичні події та реалії. Це підтверджують різні проекти, створені як в Україні, так і за кордоном. Однак попри спільну тематику, ці проекти мають різні цілі, підходи та вплив на глядача.

Так, наприклад, в Imperial War Museums у Манчестері представили імерсивний фільм «Україна: Наші звичайні життя», створений спільно з

Freeda Media. Він базується на матеріалах із соцмереж 15 молодих українців, які пережили або стали свідками повномасштабного вторгнення рф. Фільм демонструє не лише реальні події війни, але й психологічний вплив, через який проходять українці [7]. Мета фільму полягає у: формуванні глибшого розуміння психологічного впливу війни на цивільне населення; розвитку емпатії до жертв війни та біженців; протидії інформаційній апатії та знецінюванню людського досвіду у медіапросторі; збереженні правди про війну шляхом трансляції реальних життєвих історій; створенні безпечного культурного простору для осмислення травматичних подій.

Показовим прикладом є імерсивний VR-фільм «Вижити», представлений у 2024 році у Британському військовому музеї. Проект створений для того, щоб донести до міжнародної аудиторії емоційний вимір війни в Україні, показати через реальні історії, як військові дії змінюють життя молодих людей. Завдяки VR-формату глядач не просто спостерігає за подіями, а потрапляє всередину історії, ніби переживає її разом із героями. Такий ефект присутності сприяє розвитку емпатії, зменшує байдужість і допомагає іноземним глядачам усвідомити психологічну ціну війни. Проте основною метою цього проекту є не лікування травми, а створення емоційного діалогу та міжнародної підтримки [2].

На конференції віртуальної та доповненої реальності AWE EU у Відні продемонстрували імерсивну експозицію Living The War («Проживаючи війну»), яка з допомогою технологій VR дозволяє зануритись у життя в Україні під час російського вторгнення. За словами М. Тимченко, операційної директорки компанії Sensorama, одного з розробників Living The War, «проект дає можливість побачити реальні кадри на 360 градусів наслідків російської війни в Україні. Можна побачити шкоду, якої вона завдала таким містам, як Ірпінь, Харків, Ізюм, і також шкоду, яку війна завдала людям. Людям, які загинули, були поранені або втратили свої домівки через жорстоке російське вторгнення. Але також можна побачити опір цьому вторгненню на кадрах українських солдатів, які борються з ворогом на полі бою, та хірургів, які зашивають рани цієї війни» [3]. Таким чином, ця VR-виставка є прикладом того, як імерсивні технології трансформують роботу з колективною пам'яттю і травмою, стаючи не лише медійною формою, а й інструментом суспільного діалогу і психологічної підтримки. Це ще один доказ того, що цифрові технології можуть служити не розвазі, а правді та людяності.

Ще у 2022 році у Києві була представлена VR-виставка, присвячена наслідкам російсько-української війни, яка поєднує цифрову реконструкцію зруйнованих міст та реальні відеодокази українців. Це не просто мистецький проєкт – це новий формат документальної правди про війну. За допомогою спеціальних VR-шоломів відвідувач потрапляє у віртуальні локації, створені на основі реальних місць руйнувань: Ірпінь, Бородянка, Маріуполь, Харків, Чернігів та інші населені пункти, що пережили масовані атаки російських військ. Крім того, цей проєкт має психологічний вимір. Він створює безпечний простір для осмислення травми: у віртуальній реальності людина може поступово повертатися до пережитого досвіду, але робити це під контролем та без загрози життю. Тому VR дедалі частіше використовується також у роботі з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР). Такі виставки можуть стати частиною програми соціально-психологічної інтеграції ветеранів та цивільних, які постраждали від війни [4].

Також слід загадати фільм «Заручники війни» у форматі віртуальної реальності. Це унікальний проєкт, який дозволяє глядачу зануритись у справжні події війни через історії людей, які опинились у полоні. За допомогою VR-технологій створюється ефект присутності, коли глядач не просто спостерігає, а відчуває емоційну та психологічну напругу ситуацій, у які потрапляють герої. Фільм реалістично відтворює атмосферу війни, показує її вплив на долі військових та цивільних, змушує задуматися над цінністю свободи, людської гідності та моральної витримки. Це не просто документальна історія, а ефективний інструмент, який допомагає усвідомити драматизм подій, що відбуваються в Україні внаслідок російської агресії [5].

«Fresh Memories: The Look» – ще один фільм у форматі віртуальної реальності, який створений на тлі російсько-української війни. Він занурює глядача в зруйновану окупантами українську реальність, де життя людей раптово перетворилося на боротьбу за виживання. Головна ідея цієї стрічки полягає не лише у відтворенні воєнних подій, а у показі внутрішнього стану людини, яка втратила дім, близьких і спокійне життя, але зберегла пам'ять і надію. За допомогою VR-ефекту фільм створює відчуття присутності, дозволяє побачити біль, руйнування і тишу після вибухів так, ніби глядач опинився всередині цих подій. Водночас він передає силу емоційного зв'язку між людьми, важливість пам'яті та необхідність боротьби за правду. Це не просто технічний експеримент у VR-форматі, а глибока історія про людяність, яка залишається живою

навіть у найтемніші часи війни [6].

Як підсумок можемо сказати, що імерсивні технології стали одним із найефективніших сучасних засобів комунікації про війну та її наслідки. Вони поєднують емоційний і пізнавальний вплив, створюючи простір, де факт зустрічається з переживанням, а документальна правда – з особистою історією. Саме тому VR-фільми та інтерактивні проєкти сьогодні відіграють важливу роль у суспільній дискусії: вони протидіють інформаційній війні, спростовують пропаганду, посилюють глобальну солідарність з Україною й привертають увагу до тем, які часто залишаються замовчуваними.

Їхня ефективність полягає також у тому, що вони працюють з аудиторією на рівні емоційного занурення – люди не просто дізнаються факти, а проживають досвід війни, починають краще розуміти тих, хто її переживає. Актуальність цих технологій у наш час зумовлена також їхнім психологічним потенціалом: вони можуть стати інструментом не лише для документування, а й для осмислення та навіть подолання особистих і колективних травм.

Отже, імерсивні проєкти про війну – це важлива гуманітарна місія сьогодення, яка допомагає зберегти пам'ять, формувати стійкість суспільства, підтримувати постраждалих і не дозволяти світові відвернутися від правди.

Список використаних джерел

1. Віртуальна реальність: принципи роботи та переваги для навчання. *TeachHub. Незалежна Освітня Корпорація*. URL: <https://teach-hub.com/virtualna-realnist/> (дата звернення 3.11.2025).

2. У Великій Британії показали імерсивний фільм про вплив війни на долі українців. *Стрічка. Культура. Район*. URL: <https://kultura.rayon.in.ua/news/720378-u-velikiy-britanii-pokazali-imersivniiy-film-pro-vpliv-viyni-na-doli-ukraintsiv> (дата звернення 3.11.2025).

3. У Відні показали війну в Україні за допомогою віртуальної реальності. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3778115-u-vidni-pokazali-vijnu-v-ukraini-u-virtualnij-realnosti.html> (дата звернення 3.11.2025).

4. У Києві відкрилася VR-виставка про наслідки війни в Україні. URL: <https://youtu.be/i57gPUziKWY> (дата звернення 3.11.2025).

5. Фільм «Заручники війни» – у форматі віртуальної реальності. URL: https://youtu.be/t69uIdNQPvg?si=n0TUQczLch_x4zhS (дата звернення

3.11.2025).

6. Чеснел А. «Fresh Memories: The Look»: фільм віртуальної реальності посеред війни в Україні. URL: <https://ukraina.radio.cz/fresh-memories-look-film-virtualnoyi-realnosti-posered-viyny-v-ukrayini-8783176> (дата звернення 3.11.2025).

7. Ukraine Our Ordinary Lives. URL: <https://youtu.be/i57gPUziKWY> (дата звернення 3.11.2025).

КОГНІТИВНІ УПЕРЕДЖЕННЯ ЯК МІШЕНІ МАНІПУЛЯЦІЙ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

В.І. Головач

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

У ХХІ столітті війна виходить за межі традиційного поля бою, поширюючись на інформаційний простір, де відбувається боротьба за свідомість людей. Підвищення ролі інформаційного виміру конфліктів робить інформаційне протиборство ключовим чинником впливу на формування суспільних настроїв, сприйняття та інтерпретацію подій на державному та міжнародному рівнях. У цьому контексті показовою є повномасштабна війна росії проти України, де інформаційна складова стала невід'ємним елементом бойових дій і використовується противником для провокування страху, дезорієнтації, зневіри та розколу в суспільстві. Одним із ключових інструментів такого впливу є використання *когнітивних упереджень* – систематичних помилок мислення, які виникають унаслідок суб'єктивного сприйняття та обробки інформації. Ізраїльсько-американський психолог Д. Канеман визначає когнітивні упередження як спотворення раціональності, що зумовлені емоціями, інтуїцією або соціальним контекстом [1]. Ці упередження впливають на те, як люди оцінюють факти, роблять висновки та приймають рішення.

У сучасному інформаційному середовищі когнітивні упередження стають *мішенями маніпуляцій*. Пропагандистські ресурси, медійні платформи та психологічні операції супротивника активно використовують такі механізми, як:

1. Упередження підтвердження – це когнітивне упередження, за яким люди схильні помічати лише ту інформацію, що підтверджує їхні

переконання, і відкидати суперечливі факти [2; 3]. Воно виникає через прагнення людського мозку зменшити когнітивне навантаження й підтримувати внутрішню узгодженість мислення. Це полегшує прийняття рішень, але водночас знижує критичність і відкритість до нових фактів, викривлює реальність і робить людей більш уразливими до маніпуляцій у медіа та соціальних мережах.

Прикладом даного когнітивного упередження виступає поширення російською пропагандою фейкових новин про «масову підтримку» окупації серед українців, що ґрунтується на одиничних випадках. Українські споживачі даного інформаційного контексту теж можуть піддаватися цьому ефекту, приймаючи на віру лише ті повідомлення, які узгоджуються з їхнім баченням подій.

Таким чином, упередження підтвердження посилює інформаційну поляризацію, створюючи паралельні «реальності», у яких кожна сторона бачить лише те, що підтверджує її власну правду.

2. Ефект ореолу – це когнітивне упередження, за якого загальне враження про людину, подію чи явище впливає на оцінку їхніх окремих рис або дій. Інакше кажучи, якщо одна характеристика викликає позитивне або негативне ставлення, це почуття «поширюється» на все інше. Цей ефект виникає через прагнення мозку спростити процес оцінювання, що пов'язано з механізмами асоціативного мислення: замість того, щоб аналізувати кожну рису окремо, людина узагальнює, приписує об'єкту або людині риси, що відповідають її першому враженню [2].

Одним із проявів ефекту ореолу у контексті інформаційного протиборства між росією та Україною є ставлення російської аудиторії до Президента України Володимира Зеленського. Російська пропаганда активно використовує акторське минуле президента з метою дискредитації його діяльності, формуючи негативний ореол навколо його особистості. Внаслідок цього сприйняття діяльності Президента України крізь призму його акторського минулого автоматично переноситься на сприйняття його політичної діяльності: образ розважального артиста («комік») використовується, щоб знецінити його як державного діяча.

3. Евристика доступності – це когнітивне упередження, за якого індивід оцінює ймовірність події на підставі легкості відтворення у пам'яті аналогічних випадків [3]. Такий спосіб оцінювання спрощує складне завдання прогнозування, але водночас робить судження суб'єктивними та схильними до помилок.

Російська пропаганда активно використовує евристику доступності

для маніпуляції суспільною думкою. Повторення терміну «спеціальна військова операція» замість «війна» робить його звичним для сприйняття, знижуючи емоційний вплив і послаблюючи моральне засудження агресивних дій. Крім того, у російському інформаційному просторі систематично поширюються емоційно забарвлені фейки, наприклад, вигадані «звірства українських військових». Завдяки частому повторенню та сильному емоційному навантаженню ці образи легко закарбовуються в пам'яті, створюючи в масовій свідомості спотворене уявлення про українців як «ворогів» і виправдовуючи таким чином війну.

4. Фреймінг – це когнітивне упередження, яке полягає в зміні формулювання або контексту подання інформації, що трансформує ставлення до неї [3]. Російська пропаганда часто подає війну як «боротьбу з нацизмом» або «проти бандерівців». Такий фрейм переводить сприйняття подій у моральну площину, де росія не нападає, а нібито «рятує». Це дозволяє формувати в суспільстві наративи, що виправдовують, легалізують агресію і героїзують власні дії.

Усвідомлення та мінімізація когнітивних упереджень робить українське суспільство менш вразливим до фейків, маніпулятивних наративів ворожої пропаганди. Успішна протидія цим механізмам передбачає підвищення інформаційної гігієни, розвиток критичного мислення та впровадження програм медіаграмотності серед військових і цивільних. Освітні ініціативи, що спрямовані на усвідомлення природи когнітивних упереджень, здатні значно підвищити колективну психологічну стійкість до маніпуляцій.

Отже, когнітивні упередження є невід'ємною частиною людського мислення, проте в умовах інформаційної війни вони перетворюються на цілі дезінформаційних впливів противника. Усвідомлення цих механізмів і розвиток критичного мислення – є одним із найефективніших способів захисту свідомості від деструктивного маніпулятивного впливу, виступає ключовою умовою підвищення інформаційної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Kahneman, D. *Thinking, Fast and Slow*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011. 499 p.
2. Nisbett, R. E., & Wilson, T. D. The Halo Effect: Evidence for Unconscious Alteration of Judgments. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1977, vol. 35, no. 4, pp. 250–256.
3. Монастирський О., Третьяков-Гродзевич О. Як нас хакають

ВИМІРИ СУЧАСНОГО ЦИФРОВОГО ПРОТИБОРСТВА

О.К. Лозинська

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Проблема моральності є невід'ємною складовою збройних конфліктів. У цифрову еру постає ключове питання: чи можливе поєднання інформаційних війн та етичних міркувань? Війна знімає мирні обмеження, дозволяючи агресивні дії, проте в умовах тривалих конфліктів підтримка суспільства залежить від моральності та справедливості ведення бойових дій.

Згідно з військовими статутами, методологію інформаційної війни неможливо застосовувати проти власного населення. Проте в сучасних умовах інформація швидко стає глобальною, унеможливаючи її локалізацію. Історичний досвід свідчить, що поява в медіа альтернативної точки зору, що викриває неморальні аспекти війни, може призвести до поразки.

Особливі етичні питання виникають у сфері кібервійни. Теорія справедливої війни, орієнтована на захист людського життя, не може бути прямо застосована до нелюдських об'єктів кібервійни, таких як інформаційна інфраструктура.

Війна значно погіршила психоемоційний стан українців. У цьому контексті висвітлення травмувальних тем вимагає особливої уваги та емпатії до аудиторії. Однак деякі українські медіа публікують чутливий контент не завжди коректно. Прикладами порушень є публікація неблорених відірваних людських кінцівок після ракетних ударів, а також деталізованих кадрів убивства російських військових, де FPV-дрони розривають тіла на шматки.

Медіааналітики зазначають, що контент із каліцтвами може бути травматичним, оскільки росіяни належать до того ж біологічного виду [1, 3]. Редакціям рекомендовано блорити та маркувати такий контент як 18+, оскільки він може толерувати вбивства та каліцтва, що є особливо шкідливим для формування гуманізму в дітей і підлітків. Додатковою етичною проблемою є деталізація кримінальної хроніки, включаючи

самогубства, де не варто вказувати спосіб вчинення, щоб уникнути негативного впливу на людей із суїцидальними розладами. Також медіа мають уникати знеособлюючих назв, як от «труп», замінюючи їх на «загиблі», «жертви» або «померлі».

Вороже ІПСО має на меті зірвати мобілізацію та посіяти паніку [2]. Пропаганда активно дискредитує українських військових через фейки, зокрема про постачання психотропних препаратів та існування чорних трансплантологів. На тлі того, що більшість українців донатили на підтримку ЗСУ, активізується шахрайство. Його ознаки - це маніпулятивний текст із надмірно емоційними закликами, збір на особисті картки без звітів, створення фішингових сайтів та використання підrobлених документів.

Не менш важливою є проблема використання персональних даних як інструмента тиску та залякування. Російські хакерські угруповання регулярно здійснюють кібероперації з викрадення баз даних українських військовослужбовців, правоохоронців, волонтерів та їхніх родин. Так, у 2023 році було оприлюднено в російських Telegram-каналах персональні дані мобілізованих з окремих областей України, доповнені коментарями, що мали викликати страх, почуття небезпеки й недовіру до системи обліку. Етичний вимір цього явища полягає в навмисному створенні ризику для життя конкретних осіб та їхніх близьких.

Цифрове протиборство також охоплює маніпулятивні кампанії у соціальних мережах, які спрямовані на піддрив психологічної стійкості населення та військ. Масові інформаційні вкиди у TikTok, Telegram і X з 2022 по 2024 роки – наприклад, кампанії «ЗСУ залишили без техніки», «Україна втомила союзників», «масова мобілізація прирівнюється до смерті» – створювали атмосферу тривоги та емоційного тиску. Етично проблемним тут є свідоме використання психологічних слабкостей людей для досягнення політичних чи воєнних цілей через страх, зневіру чи паніку.

Окремим компонентом цифрового середовища є атаки на інформаційні ресурси гуманітарного призначення, що в умовах війни має глибокий моральний вимір. Приклади включають злами сайтів МОЗ України, лікарень чи університетів, де розміщувалися фейкові повідомлення про «евакуацію через загрозу хімічної атаки», «масові зараження», «закриття закладів». Такі дії спрямовані на створення хаосу й паніки серед цивільного населення, що суперечить принципам гуманності та захисту некомбатантів.

Інша форма етичної деструкції – використання штучно створених «громадських ініціатив» для маніпуляції суспільними настроями. З 2023 року активно з'являлися фейкові Telegram-спільноти та TikTok-канали на кшталт «рух матерів мобілізованих», «комітет обурених волонтерів» або «профспілка демобілізованих». Ці сторінки видавали себе за ініціативи від імені «звичайних українців», проте займалися поширенням дезінформації й панічних наративів. Етична проблема полягає у зловживанні довірою громадян – експлуатації чутливих тем (діти, родина, мобілізація) через фальшиву «громадськість», яка насправді є інструментом інформаційної операції.

Проблема етичності в цифровій війні охоплює як безпосередні бойові дії (кібервійна, ІПСО), так і стандарти висвітлення конфлікту в медіа. Критичне мислення та емпатія є головними інструментами протидії. Суспільство має усвідомлено підтримувати ЗСУ, перевіряючи інформацію, а медіа – дотримуватися етичних норм при роботі з травмувальним контентом, щоб не посилювати психологічний травматизм аудиторії.

Список використаних джерел

1. Гуш Ю. Деморалізувати та знецінити. Які фейки про військових поширює ворог. *Люк*. URL: <https://lyuk.media/behind-city/factcheck-stopfake> (дата звернення 19.11.2025).

2. Почепцов Г. Інформаційна війна й етика. *Детектор медіа*. URL: https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/5450/2012-12-09_informatsiyna-viyna-u-etyka (дата звернення 19.11.2025).

3. Прокопчук І. Чутливий контент у медіа: чому важлива етика у висвітленні травмуючих тем. *VERCII*. URL: <https://versii.if.ua/novunu/chutlyvyj-kontent-u-media-chomu-vazhlyva-etyka-u-vysvitlenni-travmuuyuchyuh-tem/> (дата звернення 19.11.2025).

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ІНФОРАЦІЙНЕ ПРОТИБОРСТВО В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

НАУКОВИЙ СЕМІНАР
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ПОВІТРЯНИХ
СИЛ імені ІВАНА КОЖЕДУБА

Відповідальний за випуск *В.А. Кротюк*

Техн. редактор *М.В. Дудко*

Коректор *Н.К. Гур'єва*

Формат 60 × 84/16

Ум.-друк. арк. – 10,00

Підписано до друку 9.12.2025

Ціна договірна Тираж 100 пр. Зам. 1557

Видавництво Харківського національного університету
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2535 від 22.06.2006 р.

Адреса видавництва: 61023, Харків-23, вул. Сумська, 77/79
